

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANS VE BANKACILIK ANABİLİM DALI**

**YURT DIŞI İŞGÜCÜ DÖVİZ TRANSFERLERİNİN
TÜRKİYE’NİN BÜYÜMESİNE VE ÇEŞİTLİ EKONOMİK
DEĞİŞKENLERİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ**

Doktora Tezi

VEDAT AKMAN

İstanbul, 2010

**T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANS VE BANKACILIK ANABİLİM DALI**

**YURT DIŞI İŞGÜCÜ DÖVİZ TRANSFERLERİNİN
TÜRKİYE'NİN BÜYÜMESİNE VE ÇEŞİTLİ EKONOMİK
DEĞİŞKENLERİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ**

Doktora Tezi

VEDAT AKMAN

Tez Danışman:

DOÇ. DR. ŞULE TOKTAŞ

İstanbul, 2010

TEŞEKKÜR

Tezimi hazırlarken ve yazarken devamlı olarak bana yol gösteren çok kıymetli danışman hocam sayın Doç. Dr. Şule Toktaş'a, sayın Dekan Prof. Dr. Ahmet Kızıl'a, sayın Prof. Dr. Orhan Şener'e, sayın Prof. Dr. Önder Arı'ya, sayın Prof. Dr. Sudi Apak'a, sayın Doç. Dr. Hasan Eken'e, sayın Doç. Dr. Serhan Oksay'a, T. C. Kadir Has Üniversitesi Finans ve Bankacılık Doktora Bölümü'ndeki çok kıymetli hocalarıma ve Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün cefakâr kadrosuna çok değerli katkıları ve emeklerinden dolayı en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca benden maddi manevi desteklerini esirgemeyen ve bana sürekli motivasyon sağlayan, sabır ve sevgi gösteren sevgili Anne ve Babama, değerli arkadaşım Uğur'a ve sevgili eşim Öznur'a en samimi şükranlarımla.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

EKLER LİSTESİ	iv
TABLolar LİSTESİ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiv
GİRİŞ	1

1. EKONOMİK AÇIDAN YURT DIŞI İŞGÜCÜ GÖÇÜ LİTERATÜRÜNE

GENELBAKİŞ	7
1.1. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Tanımlanması	9
1.2. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Sınıflandırılması	13
1.2.1. Gerekçesine ya da Araçlarına Göre İşgücü Göçü	13
1.2.2. Kaynağın ve Gidilen Yerin Doğasına Göre İşgücü Göçü	14
1.2.3. Göçe İlişkin Araç ya da Mekanizmalara Göre İşgücü Göçü	15
1.2.4. Kalış Süresine Göre İşgücü Göçü	15
1.2.5. Mesleğin Doğasına Göre Çıkan Akımlar	16
1.3. Yurt Dışı İşgücü Göçüne Yaklaşımlar	18
1.3.1. Seçkinlik Yaklaşımı	18
1.3.2. İtici – Çekici Güçler Yaklaşımı	19
1.3.3. Fayda Maliyet Yaklaşımı	21
1.4. Yurt Dışı Göç Süreci ve Tercih Modelleri	22

2. YURT DIŞI İŞGÜCÜ GÖÇÜ, DÖVİZ TRANSFERLERİ VE EKONOMİK

DEĞİŞKENLERE ETKİLERİ	26
2.1. Yurt Dışı İşgücü Göçü ve Ekonomik Büyüme Modelleri	29
2.1.1. İçsel Büyüme Teorisi	29
2.1.2. Neo-klasik İktisat Teorisine Dayalı Modelleri Kullanan Çalışmalar	30
2.2. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Ekonomik Büyümedeki Rolü	31
2.2.1. İşgücünün Eğitimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	32
2.2.2. Türkiye’de Yüksek Eğitim ve Yurt Dışı Göç İlişkisi	35

2. 3. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Döviz Transferi Fonksiyonu.....	38
2. 4. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Makro ve Mikro Ekonomik Belirleyicileri	41
3. YURT DIŞI İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN EKONOMİK VE EKONOMETRİK ANALİZİ	43
3. 1. Arz ve Talep Dengesizliği	44
3. 2. Yurt Dışı Göç - Ticaret Hacmi İlişkisi ve Literatürdeki Çalışmalar	47
3. 3. Yurt Dışı İşgücü Döviz Transferlerine Yönelik Yaklaşımlar	48
3. 4. Yurt Dışı Döviz Transferlerini Etkileyen Faktörler.....	49
3. 4. 1. Sosyal Yapı Faktörleri.....	50
3. 4. 2. Mali Faktörler.....	51
3. 4. 3. Ekonomik Faktörler	52
3. 4. 3. 1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH).....	53
3. 4. 3. 2. Cari İşlemler Açığı	55
3. 4. 3. 3. Enflasyon	58
3. 4. 3. 4. İşsizlik	63
3. 4. 3. 5. Gini Katsayısı.....	67
3. 4. 3. 6. Değişkenler için Birim Kök Testi.....	69
3. 5. Farklı Kuramlarla Açıklamalar	70
4. YURT DIŞI İŞGÜCÜ DÖVİZ TRANSFERLERİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ VE AMPİRİK BULGULARI	73
4. 1. Ekonometrik Model Tanımı ve Değişkenleri	73
4. 2. Ekonometrik Analizinin Yöntemi	74
4. 3. Yurt Dışı İşçi Döviz Transferlerinin Türkiye'nin Ekonomisine Etkilerinin İncelenmesi	75
4. 3. 1. Ekonometrik Model Değişkenlerinin Grafikleri ve Tanımlayıcı İstatistikleri.....	75
4. 4. Türkiye'nin Yurt Dışı İşçi Döviz Transferlerinin GSYİH Değerine Etkisinin İncelenmesi	79
4. 5. Türkiye'nin Yurt Dışı İşçi Döviz Transferlerinin Yıllara Göre Dış Ticaret Dengesini Karşılama Oranı Değerine Etkisinin İncelenmesi.....	82
4. 6. Türkiye'nin İşçi Döviz Transferlerinin GSYİH Büyüme Hızı Değerine Etkisinin İncelenmesi	85

4. 7. Türkiye'nin İşçi Döviz Transferlerinin / Cari İşlemler Dengesinin GSYİH Büyüme Hızı Değerine Etkisinin İncelenmesi	87
4. 8. Türkiye'nin İşçi Döviz Transferlerinin / GSYİH'nın GSYİH Büyüme Hızı Değerine Etkisinin İncelenmesi.....	90
4. 9. Türkiye'nin İşçi Döviz Transferleri Değişim Hızının GSYİH Büyüme Hızı Değerine Etkisinin İncelenmesi	93
4. 10. Türkiye'nin İşçi Döviz Transferlerinin Çeşitli Değişkenlere Etkisi	95
4. 11. Modelin Tahmini ve Regresyon Analizi	97
4.12. Ekonometrik Modelin Çıktılarının Yorumlanması	99
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	103

EKLER LİSTESİ

Sayfa No

EK 1: Döviz Transferleri ve Enflasyon Arasındaki İlişki (1963-2009)	
Regresyon Çıktıları (Birim Kök Testleri)	119
EK 1.1 Birim Kök Enflasyon	120
EK 1.2 Johansen Eşbütünleşme Testi	121
EK 2: Gini Katsayısı ve Döviz Transferleri (USD) (Birim Kök Testi).....	123
EK 2.1 Birim Kök Testi Döviz Transferleri	124
EK 2.2 Johansen Eşbütünleşme Testi	125
EK 3: İşsizlik ve Döviz Transferleri / GSYİH % Regresyon Çıktıları	127
EK 3.1 Birim Kök Testi-Döviz Transferleri /GSYİH %	128
EK 3.2 Johansen Eşbütünleşme Testi	129
EK 4: Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısı / Nüfus Oranı ve Döviz Transferleri / GSYİH Oranının Regresyon Çıktıları	131
EK 4.1 Birim Kök Testi-YÖOS/GSYİH	132
EK 4.2 Johansen Eşbütünleşme Testi	133
EK 5: Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısı ve Oranlar Tablosu	135
EK 6: Birleşik Veri Tablosu	136
EK 7: Yurt dışı Göçü Açıklayan Faktörler: Anket Çalışması ve Değerlendirmesi	138
EK 8: Anket Formu	170

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1 – 1 : Yurt Dışı İşgücü Göçünün Türleri Özet Tablosu.....	17
Tablo 2 – 1: Yurt Dışı İşçi Döviz Transferleri (Milyon USD)	27
Tablo 2 – 2: Türkiye’de Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı Ve Döviz Transferlerinin GSYİH İçindeki Paylarının Regresyon Çıktısı	37
Tablo 2 – 3: Türkiye’de Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı Ve Döviz Transferlerinin GSYİH İçindeki Paylarının Granger Nedensellik Analizi.....	38
Tablo 3 – 1: İşçi Döviz Transferleri / GSYİH Tanımlayıcı İstatistikleri.....	54
Tablo 3 – 2: İşçi Döviz Transferleri / Dış Ticaret Açığı Tanımlayıcı İstatistikleri.....	57
Tablo 3 – 3: İşçi Döviz Transferleri / Cari İşlemler Dengesi Tanımlayıcı İstatistikleri.....	57
Tablo 3 – 4: Döviz transferleri (Milyon USD) ve Enflasyon Yüzde Değişim	59
Tablo 3 – 5: Döviz transferleri (Milyon USD) ve Enflasyon (t-1) Yüzde Değişim	62
Tablo 3 – 6: Döviz Transferleri ve Enflasyon Granger Causality- Nedensellik Testi.....	63
Tablo 3 – 7: Döviz Transferleri / GSYİH ve İşsizlik Regresyon Çıktısı.....	64
Tablo 3 – 8: Döviz Transferleri ve İşsizlik Granger Causality- Nedensellik Testi	65
Tablo 3 – 9: Gini ve Döviz Transferleri / GSYİH % Regresyon Çıktısı.....	67
Tablo 3 – 10: Döviz Transferleri ve Gini Granger Causality- Nedensellik Testi.....	68
Tablo 3 –11: Değişkenler için Birim Kök Testi	69
Tablo: 4-1: Model Regresyon Çıktısı	98
EK 7 Tablo – 1: Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	143
EK 7 Tablo – 2: Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	144
EK 7 Tablo – 3: Öğrencilerin Okula Göre Dağılımı.....	144
EK 7 Tablo – 4: Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Devam Etme Düşüncesine Göre Dağılımı	144

EK 7 Tablo – 5: Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Kalma Süresi Düşüncesine Göre	
Dağılımı	145
EK 7 Tablo – 6: Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Çalışma Düşüncesine Göre	
Dağılımı.....	145
EK 7 Tablo – 7: Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Yaşama Düşüncesine Göre	
Dağılımı.....	145
EK 7 Tablo – 8: Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Yaşama Süresi Düşüncesine Göre	
Dağılımı	146
EK 7 Tablo – 9: Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışına Yerleşme Düşüncesine Göre	
Dağılımı.....	146
EK 7 Tablo – 10: Öğrencilerin Yurt Dışına Gitmeyi Düşünme Sebeplerinin Dağılımı.....	147
EK 7 Tablo – 11: Öğrencilerin Türkiye’ye Geri Dönme Konusunda Düşüncelerine	
Göre Dağılımı	148
EK 7 Tablo – 12: Öğrencilerin Ailenin Yurt Dışına Gidişi Desteklemesine Göre	
Dağılımı.....	149
EK 7 Tablo – 13: Öğrencilerin Ailenin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	149
EK 7 Tablo – 14: Öğrencilerin Ülke Tercihlerine Göre Dağılımı.....	150
EK 7 Tablo – 15: Öğrencilerin Yurt Dışında ARGE Çalışmaları Yapma İsteğine	
Göre Dağılımı.....	151
EK 7 Tablo – 16: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken Etkenler.....	151
EK 7 Tablo – 17: Öğrencileri Yurt Dışına İten Etkenler.....	152
EK 7 Tablo – 18: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Cinsiyete	
Göre Dağılımı	153
EK 7 Tablo – 19: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yaşa Göre	
Dağılımı	153
EK 7 Tablo – 20: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışında	
Kalmayı Düşündüğü Zamana Göre Dağılımı	154

EK 7 Tablo – 21: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken Ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışında Çalışma Düşüncesine Göre Dağılımı.....	155
EK 7 Tablo – 22: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışında Yaşama Düşüncesine Göre Dağılımı.....	156
EK 7 Tablo – 23: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışına Yerleşme Düşüncesine Göre Dağılımı	157
EK 7 Tablo – 24: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Türkiye'ye Geri Dönme Konusunda Düşüncesine Göre Dağılımı.....	158
EK 7 Tablo – 25: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Aile Desteğine Göre Dağılımı	159
EK 7 Tablo – 26: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Aile Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı.....	160
EK 7 Tablo – 27: Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışında AR – GE Çalışmaları Yapma Düşüncesine Göre Dağılımı.....	161
EK 7 Tablo – 28: Öğrencileri Yurt Dışında Çalışma Düşüncesinin Cinsiyete Göre Dağılımı	162
EK 7 Tablo– 29: Öğrencileri Yurt Dışında Çalışma Düşüncesinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	162
EK 7 Tablo– 30: Öğrencilerin eğitimine Yurt Dışında Devam Etme Düşüncesinin Yaşa Göre Dağılımı.....	163
EK 7 Tablo– 31: Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Devam Etme Düşüncesinin, Yurt Dışında Yaşama Düşüncesine Göre Dağılımı	164
EK 7 Tablo– 32: Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Devam Etme Düşüncesinin, Yurt Dışına Yerleşme Düşüncesine Göre Dağılımı	165

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2 – 1: Döviz Transferleri 1970 - 2008 (milyon USD)	28
Şekil 2 – 2: Türkiye’de Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı ve Döviz Transferlerinin GSYİH İçindeki Payları (1984–2008)	36
Şekil 3 – 1: Türkiye’de İşçi Döviz Transferlerinin GSYİH’ya Oranı ve Trend (1971–2008).....	54
Şekil 3 – 2: İşçi Döviz Transferlerinin Dış Ticaret Açığını Karşılama Yüzdesi ve Trend (1964–2009).....	56
Şekil 3 – 3: Türkiye’nin İşçi Döviz Transferleri ve Cari İşlemler Dengesi (1971–2008)	58
Şekil 3 – 4: Döviz Transferleri ve Enflasyon Oranları (1964–2009)	61
Şekil 3 – 5: Döviz transferleri ve Gecikmeli Enflasyon Oranları (1964–2009)	61
Şekil 3 – 6: Türkiye Döviz Transferleri ve İşsizlik Oranları ve Trend (1962–2009).....	66
Şekil 3 – 7: Türkiye İşsizlik Oranları ve Döviz Transferleri / GSYİH ve İşsizlik Oranları ve Trend (1962–2009).....	66
Şekil 3 – 8: Türkiye’nin Gini Katsayısı ve Döviz Transferleri (1963–2009)	69
Şekil 4 – 1: Değişkenlerin Grafik Gösterim Özet Tablosu.....	76
Şekil 4 – 2: Değişkenlerin Histogram ve Tanımlayıcı İstatistikleri	77

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	-	Avrupa Birliği
ABD	-	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	-	Augmented Dickey-Fuller
AGÜ	-	Az Gelişmiş Ülkeler
AIC	-	Akaike Information Criteria
AR	-	Autoregressive
AT	-	Avrupa Topluluğu
ATİAD	-	Avrupa Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği
ÇUŞ	-	Çok Uluslu Şirketler
ÇSGB	-	T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DÇM	-	Döviz Çevrilebilir Mevduat
DGUSD	-	Döviz Gelirleri/Transferleri (ABD Doları)
DPT	-	Devlet Planlama Teşkilatı
EKK	-	En Küçük Kareler
ENF	-	Enflasyon
ENF(-1)	-	Gecikmeli Enflasyon
ESCAP	-	Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
EUROSTAT	-	Avrupa İstatistik Ofisi
FDI	-	Doğrudan Yabancı Yatırımları
FPE	-	Son Öngörü Hatası
HDR	-	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Kalkınma Raporu
HQ	-	Hannan-Quinn
GATS	-	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GINI	-	Gini Katsayısı
GINI(-1)	-	Birim Kök Gini
GOÜ	-	Gelişmekte olan Ülkeler
GSMH	-	Gayrisafi Millî Hasıla

GSYİH	-	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GÜ	-	Gelişmiş Ülkeler
IIASA	-	Uluslararası Uygulamalı Sistem Analizleri Enstitüsü
ILO	-	Uluslararası Çalışma Örgütü
ILO-ARTEP	-	Uluslararası Çalışma Örgütü-Çalışmayı Destekleyen Asya Bölge Takımı
IMF	-	Uluslararası Para Fonu
IOM	-	Uluslararası Göç Örgütü
İGE	-	İnsani Gelişme Endeksi (UNDP)
İ.İ.B.K	-	İş ve İşçi Bulma Kurumu
KBGSYİH	-	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KMDTH	-	Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı
KPSS	-	Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin
LM	-	Lagranj Çarpanı
MRA	-	Avustralya- Yeni Zelanda Karşılıklı Tanıma Anlaşması
NAFTA	-	Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NBER	-	Ekonomik Araştırma Millî Bürosu
NP	-	Ng-Perron
OECD	-	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PP	-	Phillips-Perron
SESTAT	-	Mühendislik ve Bilim İnsanı İstatistiksel Veri Tabanı
SDH	-	Süper Döviz Hesabı
SIC	-	Schwarz Information Criteria
s, σ	-	Standart Sapma/Keskinliği Tanımlar
$s/\sqrt{n}$	-	Standart Hata
r	-	Korelasyon Katsayısı
TCMB	-	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEFE	-	Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TÜBA	-	Türk Bilimler Akademisi

TÜBİTAK	-	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜFE	-	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	-	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	-	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEMP	-	İşsizlik
UNESCO	-	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNHCR	-	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
USD_GDP	-	Döviz Transferlerinin GSYİH İçindeki Payı
VAR	-	Vektör Oto-regresif
VEC	-	Vector Error Correction
x, μ	-	Değerler Toplamı/Denek Sayısı
YONUFUS	-	Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı
YÖÖS	-	Yüksek Öğretim Toplam Öğrenci Sayısı

ÖZET

Türkiye’den gerçekleşen yurt dışı işgücü göçünün Türkiye ekonomik büyümesine ve çeşitli ekonomik değişkenlerine döviz transferleri yoluyla etkisinin araştırılması bu çalışmanın ana konusudur. Yurt dışı göçten kaynaklanan döviz transferlerinin göç veren ülkelerin ekonomilerine etkileri üzerine literatür taraması mercek altına alınmıştır.

Bu doğrultuda yurt dışı işgücü göçünün Türkiye’nin ekonomik büyümesini etkilediği kabul edilen bazı ekonomik değişkenlere etkisi, regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Ampirik bulgulara dayalı ekonometrik analiz sonucu göçmen işgücü döviz girdisinin Türkiye’nin ekonomik büyümesi etkisinin istatistiksel olarak anlamsız ve önemsiz olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre bu tez yaygın olan algılamaya aksine Türkiye’den gerçekleşen göçün Türkiye’nin ekonomisi üzerinde önemli etkileri olmadığını ortaya koyarak halihazırdaki literatürü genişletmektedir.

Yurt dışı işgücü göçünü döviz transferlerinin etkilediği çok sayıda ekonomik faktörler arasında (i) GSYİH, (ii) Cari İşlemler Açığı, (iii) Enflasyon, (iv) İşsizlik ve (v) Gini Katsayısı tanımlayıcı ve ekonometrik olarak incelenmiştir. Regresyon analizlerimizin güvenilirliğini test etmek için değişkenler Augmented Dickey-Fuller birim kök testi ile sınanmıştır. Bu bağlamda bulduğumuz değerler çerçevesinde regresyon testlerimizin güvenilir olduğunu söyleyebiliriz. Tez çalışması bu hedef doğrultusunda özetle aşağıdaki dört bölümden oluşmaktadır.

Tezin birinci bölümünde; öncelikle ekonomik büyümede yurt dışı işgücü göçü ile döviz transferleri faktörüne ve literatürüne genel bir bakıştan sonra, yurt dışı işgücü göçünün tanımı ve sınıflandırılması yapılmıştır. Ayrıca, yurt dışı işgücü göçü yaklaşımları, yurt dışı göç süreci ve tercih modelleri araştırılmıştır. Daha sonra, modelde kullanacağımız değişkenlerden eğitim ve gelir etkisi değişkeni incelenmiş; yurt dışı işgücü göçünün makro ve mikro belirleyicilerine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; yurt dışı işgücü göçü, işçi döviz transferleri ve ekonomik etkilerine, yurt dışı işgücü göçünün ekonomik büyümedeki rolüne, Türkiye’de yüksek öğretim öğrenci sayısı ve yurt dışı işgücü göçü arasında benzerlik gösteren ilişki ve işgücü göçünün döviz geri dönüşü fonksiyonu ile olduğu öngörülen negatif korelasyon incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde; yurt dışı işgücü göçünün ekonomik ve ekonometrik analizi yapılmıştır. Bu çerçevede öncelikle işgücü arz ve talep dengesizliği, yurt dışı göç ve ticaret hacmi ilişkisi ve literatürdeki çalışmalar, yurt dışı işgücü döviz transferlerine yönelik yaklaşımların üzerinde durulmuştur. Daha sonra döviz havalelerini etkileyen faktörler olan; sosyo-ekonomik ve mali faktörler ve ayrıca bu ekonomik faktörlerin döviz transferleri ile olan ilişkisi ekonometrik olarak incelenmiştir. Bölümde son olarak; yurt dışı işgücü göçünü açıklayan kuramlara yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; yurt dışı işçi döviz transferlerinin Türkiye’nin çeşitli ekonomik değerlerine etkileri kurulan model ile regresyon yönteminden faydalanılarak analiz edilmiş, hipotezler test edilmiş, çıktılar değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Çalışmanın ek kısmında, yüz yüze görüşme yöntemi ile üniversite öğrencileriyle yapılan yurt dışı işgücü göçü anketi değerlendirilmiş, çeşitli hipotezler sınanmış ve sonuçlar yorumlanmıştır. Bu çalışma Türkiye’den yurt dışına göçün, ülke ekonomisinin büyümesine doğrudan değil dolaylı olarak etkide bulunduğunu regresyon analizi yapan modelleri aracılığıyla ortaya koyarak literatüre güncel ve uygulamalı katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İşçi Dövizleri, İtici-Çekici Güçler, Eğitim, İşsizlik, Enflasyon, Cari Açık, Gini Katsayısı, Regresyon Analizi

ABSTRACT

The main subject of this study is to investigate the international labor migration and its impact on economic growth and selected economic variables of Turkey. The paper uses the time series regression analyses to determine the impact of remittances over the economic growth in Turkey while the sample survey tries to determine potential future out-migration.

After an extensive literature screening, this study provides further insight into arguments relating to number of economic factors affecting international labor migration and remittances. The findings of the econometric analysis, which is based on empirical evidence, unveils that migrant labors remittances do not have any statistically significant effect on the economic growth of Turkey. Hence, in contrary to common consensus, this thesis expands the existing literature via revealing that there is not much impact of migration originating from Turkey on the Turkish economy.

For Turkey this paper uses cross-section data for GDP, current account deficit, inflation, unemployment and the Gini coefficient which uses descriptive and econometric analyses to test between 1960-2009 data. In order to determine the reliability of our regression analyses this paper uses, unit root variables with time series and the Augmented Dickey-Fuller test. In this context, we find our test results very reliable. This thesis consists of four sections outlined below.

The first part of the thesis is an overview of the literature, looking at the definition and classification of international migration. In this context, the paper investigates international labor migration, international migration process and the preferred economic model.

The second part of the study investigates the role of the international labor migration over the economic growth in Turkey, in relation to the number of students in higher education and the remittances with their economic impact on receiving countries.

In the third section of the thesis; the time series regression findings with the help of the econometric model determines the impact of remittances over the economic growth of the Turkish economy.

In the fourth section of the study; tapping into the Saas series regression method used in the model tells us the effects of overseas remittances over Turkish economic growth not to be significant. The time series regression findings show that remittance flow to Turkey have statistically meaningful but have no significant impact on growth.

In the annex sample survey results are also assessed in connection with the regression analyses. Again, the time series regression findings show that remittance flow to Turkey have statistically meaningful but no significant impact on economic growth or potential future out-migration.

Keywords: Workers Remittances, Immigration, Time Series Regression, Push and Pull Factors, Education, Unemployment, Inflation, Current Account Deficit, Gini Coefficient

GİRİŞ

Dünya genelinde 200 milyon yurt dışı göçmen, az gelişmiş (AGÜ) ve gelişmekte olan (GOÜ) ülkelerden diğerine veya gelişmiş ülkeler (GÜ) arasında yer değiştirmektedir. Yurt dışı göçmenlerin dünya nüfusundaki payı son 50 yılda %3 civarında seyretmektedir (HDR, 2009, ss1 – 217). Göçmenlerin, terk ettikleri gelişmekte olan ülkelerde bulunan yakınlarına gönderdiği paraların toplamı, resmi kalkınma yardımları toplamının dört katını geçmektedir (IOM, 2008, ss1 – 52). Bu bağlamda göç veren ülkelere yapılan resmi işçi döviz transferlerinin miktarlarının kaynak ülke için en önemli ekonomik katkı durumunda olduğu açıktır (Kaya, 2009, s1).

Yurt dışına göç edenler eğitim düzeylerine göre niteliksiz ya da nitelikli göçmen olarak değerlendirilmektedir. Nitelikli insan kaynağı kaçıışı, üniversite mezunlarının, yaşadıkları yerlerdeki çeşitli olanaksızlıklar nedeniyle başka ülkelere göçü olarak tanımlanmaktadır (HDR, 2009, ss1–217). İşgücü göçünün nedenlerinin başında dünya ekonomisinin ikili bir yapıya sahip olması gösterilebilir (HDR, 2009, ss1–217). Bu ikili yapının bir yanında yüksek teknolojiye sahip gelişmiş ülkeler (GÜ), diğer yanında ise sermaye yetersizliği yaşayan ve tarımsal üretimin halen egemen olduğu gelişmekte olan (GOÜ) ve az gelişmiş (AGÜ) ülkeler bulunmaktadır (Babataş, 2007, s265). Eğitim uzun-vadeli ekonomik büyümenin en önemli belirleyicisi olduğundan nitelikli insan kaynağı göçü ülkelerin ekonomik büyümesi açısından büyük önem arz etmektedir (Bildirici ve Sunal, 2005, ss109–140).

İşgücünün yurt dışına göçünün tanımı sahiplerinin sermayelerini yaşadıkları ve kazandıkları yerlerde yatırmadığı finansal sermayeye karşılık gelen “sermaye akımı” terimi ile paraleldir. Yurt dışı işgücü göçü modelleri, insan kaynağı ortalama düzeyinde azalma ve yavaş ekonomik gelişim

olacağı beklentisini desteklemektedir (Timur, 2006, s47). Yurt dışına işgücü göçü neticesinde nitelikli insan gücünün ülkesindeki ekonomik faaliyete katılamamasının boyutu gönderilen resmi döviz transferlerinin nitelikli veya niteliksiz olarak net ayırımının mümkün olmamasından dolayı söz konusu “sermaye akımının” bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dünya’da sadece IMF işgücü ihraç eden ülkelerin para transfer kaydını tutmakta ancak gayri-resmi kanallardan gönderilen paralar buna dâhil olmamaktadır. Yurt dışı işgücü göçüne kaynak ülkeler olan GOÜ’lerdeki azalan doğum oranı, artan yaşam süresi vb. demografik eğilimler ve geç yaşta emeklilik sürdürülebilir ekonomik büyümenin lehinde değildir. Bu yüzden nitelikli ve niteliksiz işgücüne giriş bilgi ekonomisi devrinde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak için büyük önem arz etmektedir (Birgani, 2004, s2). Gelişmiş OECD ekonomileri ileriki yıllarda nitelikli işgücünün istikrarlı bir şekilde yükselmesi beklenen arzına güvenmektedirler. Ayrıca, bu trendin daha da artarak sürmesi umut edilmektedir (ÇSGB, 2009, ss1–91).

Türkiye’den gerçekleşen yurt dışı işgücü göçünün ülkenin ekonomik büyümesine ve çeşitli ekonomik değişkenlerine döviz transferleri yoluyla etkisinin araştırılması bu çalışmanın ana konusudur. Bu çalışmada Türkiye’den gerçekleşen yurt dışına işgücü göçünün Türkiye’deki ekonomik büyümeyi etkilediği kabul edilen bazı değişkenlere etkisinin yatay kesit verileri kullanılarak regresyon yöntemi ile analiz edilmesi hedeflenmektedir.

Yurt dışı işgücü göçünün büyük çoğunluğunu gönüllü göçmenler oluşturmaktadır. Potansiyel nitelikli göçmene “homo economicus” yani ekonomik karar verme sürecinde rasyonel davranan kişide diyebiliriz (Kelo, 2004, s20). Eğitim ve beceri diğer sermaye türleri gibi zaman içinde gelir dağılımında rol oynayan başlıca faktörlerdendir. Ayrıca, doğum yeri ve eğitim durumunun yurt dışı nitelikli insan göçü ile ilgili verilerin toplanmasında merkezi bir rolü vardır. Ancak

genelde kaynak ülkeler göçmenlerin sayı ve niteliklerini düzenli olarak tutmamaktadırlar. Kaynak ülkeler kendilerine yapılan resmi işçi havale miktarlarını düzenli olarak tutmakta ve bu göçün ekonomik boyutunu ölçmede önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Kısa dönemde bazı verimlilik arttırıcı önlemlerle ekonomik büyüme sağlamak mümkündür, ancak önemli olan uzun dönemli büyümedir. Uzun dönemli büyümenin kaynağı olarak teknolojik yenilikler, teknolojik yeniliklerin kaynağı olarak ise, “nitelikli emek”, daha somut bir ifadeyle, “yaratıcı zihinsel emek” gösterilmektedir (Açma, 2008, ss1–14; Gökbayrak, 2008, ss70–80). Ülkelerin gelişmişliği veya zaman içinde farklı büyümelerinin temelinde sahip oldukları “işgücünün nitelik düzeyi” ile ülkenin ve firmaların “teknolojik gelişmişlik düzeyleri” belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu yüzden uzun dönemli ekonomik büyüme için, “nitelikli işgücü”, olmazsa olmaz bir önkoşuldur (Gürak, 2006, s20).

Günümüzde GÜ’ler sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru yeni bir dönüşüm gerçekleştirirken, AGÜ ve GOÜ’ler bilgi toplumuna dönüşüm bir yana sanayi toplumuna yönelik dönüşümü bile durağan yapı ve iç dinamikleri nedeniyle gerçekleştirmede zorlanmaktadırlar (Gümüş, 2005, ss1–225). Dahası, yaşanan teknolojik ilerlemeler, artan yurt dışı rekabet ve yükselen verimlilik dünya ekonomisinin yapısını işgücü piyasalarında nitelikli insan talebini büyük ölçüde artıracak şekilde geliştirmiştir. GÜ’ler için bu talebi karşılamanın en etkin yolu işgücü göçü almaktan gelmektedir (Gümüş, 2005, ss54–55). Eğitimli olan nitelikli işgücü fiziki sermayeyi daha etkin şekilde kullanmakta ve böylece daha verimli hale gelmektedir. Yurt dışı nitelikli işgücü göçü teknoloji üreten ve tüketen insan boşluğunu doldurarak konuk ülkedeki insan faktörünün verimliliğini artırmaktadır. Ayrıca, teknolojik gelişme ve üretimde verimlilik artışı da birbirlerini destekleyici yapıdadır.

İşgücü göçünün kaynak ülkelere etkisi üzerine yapılan çalışmalar genelde teorik ve ülkelerarası kıyaslamayla kısıtlı kalmıştır (Bildirici, 2005, ss109–140; Acosta, 2007, ss1–36; Avota, 2008, ss1–47; Sanderson, 2009, ss302–336). İşçi dövizleri, göç veren ve göç alan ülkelerdeki çok sayıdaki makro ve mikro ekonomik unsurlardan etkilenmektedir. Ayrıca işgücü göçünün ülkelerin ekonomik performanslarıyla dalgalanmasına neden olmaktadır (Erdem, 2007, s123).

Yurt dışı işçi dövizlerinin GÜ'lerden GOÜ ve AGÜ'lere fon transferine yol açtığı bilinmektedir. Yurt dışından gelen bu döviz kaynağının GOÜ ve AGÜ'ler için dolaysız dış yatırımların ardından ikinci önemli finansman kaynağı olduğu söylenebilir. Ayrıca, bu fon transferlerinin özel sektör sermaye akışlarından daha istikrarlı bir yapıda olduğu vurgulanmaktadır (Erdem, 2007, s105; Faini, 2006, ss1–21). Ekonomik büyüme sürecinde beşeri sermaye unsurlarından eğitim ve bunun nihai sonucu nitelikli işgücü göçü, bir ülkenin gelir dağılımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Birinci bölümde öncelikle ekonomik büyümede işgücü göçü faktörüne ve literatürüne genel bir bakıştan sonra, yurt dışına göçün tanımı ve sınıflandırılması yapılmıştır. Buna göre yurt dışına göç bir ülkeden başka bir ülkeye olan göçlerdir. Sınıflandırma; gerekçesine ya da araçlarına, kaynağın ve gidilen yerin doğasına, göçe ilişkin araç ve mekanizmalara, kalış süresine ve mesleğin doğasına göre yapılmıştır. Yurt dışı işgücü göçü yaklaşımları, yurt dışı göç süreci ve tercih modelleride bu bölümde anlatılmıştır.

İkinci bölümde; yurt dışı işgücü göçü, döviz transferleri ve ekonomik değişkenlere etkileri incelenmektedir. Bu bağlamda öncelikle; yurt dışı işgücü göçü ve ekonomik büyüme modelleri ve bu modellerin alt başlıkları olarak da içsel büyüme teorisi ile neo-klasik iktisat teorisine

dayalı modelleri kullanan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Daha sonra sırasıyla; yurt dışı işgücü gnn ekonomik büyümedeki rolü, işgücünün eğitiminin ekonomik büyüme ile olan ilişkisi, Türkiye’de yüksek eğitim ve yurt dışı g ilişkisi incelenmiştir. Yurt dışı işgücü gnn döviz transferi fonksiyonu ile işgücünün gnn makro ve mikro ekonomik belirleyicilerine de bölümde yer verilmiştir.

nc bölümde; işgücü gnn ekonomik ve ekonometrik analizi yapılmıştır. Bu çerçevede öncelikle işgücü arz ve talep dengesizliği, yurt dışı g - ticaret hacmi ilişkisi ve literatürdeki çalışmalar, işgücü döviz transferlerine yönelik yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte yaptığımız anket çalışmasıyla da “itici ve çekici gler” yaklaşımı incelenmiştir (bkz. Ek.7, s138-169).

Daha sonra işgücü döviz transferini etkileyen faktörlere yer verilmiştir. Öncelikle kısa bir bilgilendirme amacıyla sosyal yapı ve mali faktörler anlatılmaktadır. Ayrıca işgücü döviz transferlerini etkileyen faktörlerden ekonomik faktörlerin döviz transferleri ile olan ilişkisi ekonometrik olarak incelenmiştir. Bölümde son olarak; yurt dışına işgücü gnn açıklayan kuramlara yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde; yurt dışı işçi döviz transferlerinin Türkiye’nin çeşitli ekonomik değerlerine etkileri kurulan model ile regresyon yönteminden faydalanarak analiz edilmiş, kurulan hipotezler test edilmiş, çıktılar değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Özetle bu tez ampirik bulgulara dayalı ekonometrik analiz sonucu göçmen işgücü döviz girdisinin Türkiye’nin ekonomik büyümesi etkisinin istatistiksel olarak anlamsız ve önemsiz olduğunu

ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yaygın olan algılamının aksine Türkiye’den gerçekleşen göçün Türkiye’nin ekonomisi üzerinde önemli etkisinin olmadığını ortaya koyarak hâlihazırdaki literatürü genişletmektedir. Ayrıca itici – çekici güçler teorik çerçevesi içerisinde üniversite öğrencileri ile bir anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma üniversiteli gençlerin yurt dışına göç etme eğiliminin yüksek olduğu bulgusunu ortaya çıkararak literatüre katkı sağlamaktadır.

1. EKONOMİK AÇIDAN YURT DIŞI İŞGÜCÜ GÖÇÜ LİTERATÜRÜNE GENEL BAKIŞ

Bu bölümde işgücünün yurt dışına göçünün ekonomiye olan etkilerinin kuramsal açıklamaları anlatılmaktadır. Literatürdeki son çalışmalar adeta yurt dışına işgücü göçü ve eğitimde başarı ilişkisine odaklanmıştır (Gökbayrak, 2008, ss70–80). Klasik göç literatüründe göç veren AGÜ ve GOÜ'lerin yurt dışına “nitelikli işgücü göçünden” uğradığı ekonomik zarardan sıkça bahis edilmektedir. Bununla beraber yurt dışına göç sonucu nitelikli göçmenin konuk ülkede daha fazla kazanmasından dolayı döviz transferlerinde artış olacağından bahis edilmektedir (Faini, 2006, s2). Bu döviz transferlerinin göç veren ülke ekonomisinin döviz sıkıntısını rahatlatarak ekonomik büyümeye yardımcı olacağı varsayılmaktadır. Fakat bu konudaki belirsizlik ve etkileri üzerindeki tartışmalar devam etmektedir.

Yurt dışına göç veren ülkelere (kaynak ülke) transfer edilen dövizin verimlilik açısından ekonomik büyümeye katkısının olmadığı görüşü ileri sürülmektedir (Faini, 2006, s4; Alper, 2005, ss1–134). Bir diğer görüş ise göçmenlerin geri dönüşlerinin eğiSaat olan katkıyı artırarak ülkedeki eğitimli artışına katkısı olduğudur (Beine ve Docquier, 2006, ss1–37).

Genelde, nitelikli göçmenler daha çok aile durumu iyi olan orta ve yukarı gelir düzeyi ailelerden gelmektedir ve genellikle ailelerine para gönderme ihtiyacı duymazlar (Gökbayrak, 2008, ss70–80). Para göndermek yerine ise yakın akrabalarını yanlarına konuk ülkeye getirmeyi tercih etmektedirler. Kısaca, genel düşüncenin aksine beyin göçü işçi dövizini geri dönüşüne ters etki edebilmektedir. Günümüzde, GÜ'lerden nitelikli işgücüne olan talep artışı devam etmekte ve dolayısıyla yurt dışı göç pastasındaki nitelikli göçmen payı büyümektedir. Peki,

Türk işgücünün yurt dışına gidişindeki bu artış kaynak ülke olan Türkiye'nin yurt dışı göçten gelen döviz transferlerine nasıl yansımaktadır? Yurt dışından gelen döviz miktarındaki artışın Türkiye'nin ekonomik büyümesine, istihdama, enflasyona, gelir dağılımına bir etkisi var mıdır? Bu etkiler istatistiksel olarak anlamlı mıdır? İşte çalışmamızda bu sorulara anlamlı cevaplar bulmaya çalışacağız. Böylece yurt dışı işgücü göçünün Türkiye'nin ekonomik büyümesindeki rolünün net bir kayıp mı yoksa net bir kazanç mı olduğunu araştıracağız.

Bu doğrultuda, yurt dışından gelen döviz miktarının ne şekilde ölçüldüğünü incelemek önemlidir. Faini (2006, s8)'ye göre yurt dışından gelen döviz miktarının ölçümü kısaca şöyledir (Faini, 2006, s8);

$$R = msRs + muRu \quad (1.1)$$

- R = Göç veren ülkeye gelen dövizin toplamı
- Rs= Nitelikli göçmeden gelen döviz miktarı
- Ru= Niteliksiz göçmeden gelen döviz miktarı
- ms= Nitelikli göçmen sayısı
- mu= Niteliksiz göçmen sayısı

Eğer yurt dışı göçten geri gelen para miktarını göçmenin kazandığı paranın bir fonksiyonu olarak düşünersek aşağıdaki formülü kullanabiliriz (Faini, 2006, s9):

$$R_i = \alpha w_i - \beta_i y_i \quad i = S, U \quad (S = \text{Vasıflı} \quad U = \text{Vasıfsız}) \quad \alpha = 1 \quad \beta_i \geq 0 \quad \beta_u = \beta_s \quad (1.2)$$

- w_i = Göçmenin i maaş düzeyi
- y_i = Evdeki aile fertlerinin i geliri

Burada yurt dışı göçten gelen para miktarının ölçümünde göçmenin hane halkının gelirleri de mercek altına alınmalıdır. Çünkü hane halkının mali durumu göç olasılığını dolayısıyla yurt dışından gelecek döviz havale miktarını da etkilemektedir (Özden, 2006, s58).

Tüm bu analizleri yapmadan önce yurt dışı işgücü göçünün ne olduğunun anlaşılması önemlidir. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde işgücü göçünün sınıflandırma ve ölçümüne girmeden önce yurt dışı işgücü göçü kavramının farklı tanımlarını inceleyeceğiz.

1. 1. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Tanımlanması

Birleşmiş Milletler yurt dışına işgücü göçü diğer bir deyişle yetişmiş insan kaynağı kaçıışı, yetişmiş işgücünün, yaşadıkları yerlerdeki çeşitli olanaksızlıklar nedeniyle başka ülkelere göçü olarak tanımlanmaktadır (HDR, 2009, ss1–217). Bu tanım sahiplerinin sermayelerini yaşadıkları ve kazandıkları yerlerde yatırmadığı finansal sermayeye karşılık gelen “sermaye akımı” terimi ile paraleldir. Yurt dışı işgücü göçü modelleri, insan kaynağı ortalama düzeyinde azalma ve yavaş ekonomik gelişim olacağı beklentisini desteklemektedir (Timur, 2006, s47).

Bu çalışmada “işgücü göçü” deyişimi UNDP (2009) raporunda yer aldığı üzere göç veren ülkelerin yurt dışına göç eden yetişmiş insan kaynağını vurgulamak için kullanılmıştır. Türkiye’de 1960 ve 70’li yıllarda yurt dışına planlı olarak uygulanan işgücü göçü günümüzde küreselleşmeyle birlikte bütün hızıyla serbestçe gerçekleşmektedir. Bu çalışmada literatürde yer aldığı üzere “Remittances” yani “İşçi Döviz transferleri” yurt dışındaki işçilerin (uzun veya kısa süreli göçten kaynaklı) ülkelerine geri gönderdikleri döviz transferlerinin bütünü oluşturmaktadır.

Yurt dışı göçe ilişkin teorik çalışmaların önemli bir kısmında işgücü hareketi temel alınmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 2000, s210). Yurt dışına göçler (işgücü göçü) temelde ekonomik nedenlere dayanmaktadır. İşgücünü nitelikli (eğitilmiş) ve niteliksiz (eğitimsiz) olarak iki gruba ayırabiliriz. Bu bağlamda GÜ'ler (konuk ülkeler) nitelikli işgücü göçünü tercih eden göç politikaları izlemektedirler. Genelde, göç alan GÜ'ler ve göç veren AGÜ ve GOÜ'ler açısından yurt dışına göç demografik değişimlere, ekonomik büyüme, istihdam, işgücü üretkenliği, özel tasarruflar, vergi yükü, bireylerin tüketim-tasarruf kararları ve yaşam standartları gibi birçok ekonomik ve sosyal alanda sonuçları beraberinde getirmektedir (Yılmaz, 2009, s30). Yurt dışına göç özellikle göç veren ülkenin gelecekteki potansiyel ekonomik büyümesini ve doğal olarak GSYİH'sını etkilemektedir (Yılmaz, 2009, s30). Yurt dışına işgücü göçü sosyo-ekonomik sebeplerle ortaya çıkarken, kaynağına göre farklılık gösterebilmektedir (Başel, 2000, s288).

Kimlerin nitelikli olarak tanımlandığı tartışmalı bir konudur. Bu ayırımında eğitim seviyesi bu sorunun merkezinde olup üçüncü seviyede eğitim almış (≥ 13 eğitim yılı) üniversite mezunları nitelikli insan kaynağını oluşturmaktadır (HDR, 2009, s154; ÇSGB, 2009, ss1-91). Altay (2007)'a göre eğitim bireyin yeteneklerini geliştirecek en önemli olgudur ve nitelikli insan sermayesinin ana yapı taşı durumundadır. Diğer bir deyişle, insana yapılan yatırımlar, insan sermayesini yükselterek, üretimde ve verimlilikte yükselişi sağlamaktadır. Dahası, eğitim ekonomik kalkınmanın ve gelir dağılımının önemli bir belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır (Altay, 2007, s100; Docquier, 2006, ss1-37). Bununla birlikte, insan sermayesindeki artışın eğitimin yanında, bireye verilen hizmetlerin bütünüyle ilişkin olduğu ileri sürülmektedir (Altay, 2007, s101).

Yurt dışına nitelikli işgücü göçünün boyutunu eğitimlerine göre ölçmeye yönelik ilk ciddi kurumsal veri tabanı oluşumunu IMF ekonomistleri Carrington ve Detragiache (1998)

gerçekleştirmiştir. Öte yandan, ABD İstatistik bürosunun 1990 yılında yaptığı ve 60 ülkeyi kapsayan OECD'nin yurt dışı göç verileri dâhil edilerek üç seviyeli bir veri modeli oluşturulmuştur (Beine, 2008, s18). Bu seviyeler sırasıyla;

- i. 0–8 Eğitim yılı
- ii. 9–12 Eğitim yılı
- iii. ≥ 13 Eğitim yılı şeklindedir.

Genelde üniversite mezunu olmasalar bile hemşire ve sağlık görevlileri nitelikli işgücü olarak değerlendirilmektedir. Eğitim seviyesi ile birlikte bireylerin göç etme eğiliminin artması beklenmektedir. Eğitimli bireylerin eğitimsizlere göre daha mobil olabildikleri, literatürde kabul gören bir varsayımdır (Çelik, 2002, s286). Bireyin eğitim seviyesi arttıkça göç etme olasılığı da artmaktadır. Başka bir deyişle bu iki değişken arasında pozitif bir korelasyon vardır (bkz. Ek.7, ss138-169). Dahası, bireylerin eğitim düzeyi göçün tahmin edilmesinde önemli bir değişkendir (Çelik, 2002 s277; Docquier ve Rapoport, 2009, ss1–35).

İnsanın ekonomik anlamda potansiyel emek gücü olarak tanımlanması sonucu yurt dışı işgücü göçünde bir çeşit üretim faktörünün transferini temsil etmektedir (Bozdağ ve Atan, 2009, s163). Bu durumu ekonometrik olarak ilk ölçme çabası yine IMF verilerini kullanarak Carrington ve Detragiache (1998) tarafından 61 GOÜ'lerin 1990 yılı verileriyle yapılmıştır. Daha sonra Docquier ve Marfoux (2004) tarafından Dünya Bankası ve IMF'nin 2000 yılı için 190 ülke ve 1990 yılı için 170 ülkeyi kapsayan verilerini kullanarak ele alınmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi bu konuda ülke sayısı artmakla birlikte odak noktası OECD ülkeleri olmaya devam etmiştir (Dunnewijk, 2008, s8).

Docquier ve Marfouk'un 2006 yılında oluşturduğu nitelikli göçmen tanımlaması aşağıdaki gibidir:

- Üçüncü seviyede eğitim görmüş (Üniversite mezunu)
- Mezun oldukları yerin önemi olmaması
- Yaşın 25 ve üzeri olması gerekmektedir. (Bu da yabancı öğrencileri liste dışı bırakmış oluyor.)

Oysa bilgi ekonomisinde öğrenciler yüksek değer taşıyan üreticilerdir. UNESCO yayınladığı yıllık göç raporlarında doğum yeri ve eğitim gördüğü ülke verilerini temel alarak yurt dışı göç ile ilgili öğrenci veritabanı oluşturmaktadır. ABD, yurt dışı eğitim enstitüsü aracılığıyla bilim insanları ve mühendisler veri tabanı sisteminde (SESTAT) doğum yerine göre yabancı üniversite öğrencileri ile ilgili detaylı veriler toplamaktadır. Aynı şekilde Kanada ve Avustralya'da kendi yabancı öğrenci veri tabanını tutmaktadır. Avrupa Birliği'nde (AB) Eurostat ulusal kimliği (vatandaşlığı) temel alarak sonradan vatandaşlığa geçenleri veri tabanına dâhil etmemektedir. AB vatandaşlık durumunu göz önüne alarak veri değerlendirmesi yapmaktadır. Bununla birlikte birçok ülke ülkelerindeki farklı meslek kollarındaki nitelikli göçmenlerle ilgili veri toplamaktadır. Ancak, Türkiye'de bu konuya yönelik çalışmalar yapılmakla birlikte geçmişe dönük süreklilik arz eden bir veritabanı mevcut değildir. Dahası, TÜİK (2009)'e göre Türkiye'de yurt dışı göç verileri düzenli bir kayıt sistemi altında bulunmamaktadır. Göç ile ilgili kurumlar idari çalışmaları doğrultusunda bazı verileri toplamaktadırlar ancak bu verilerden yararlanarak göç istatistiklerinin uluslararası karşılaştırılabilmesi ve ölçülebilmesi ne yazık ki olası değildir.

Sağlık sektöründe çalışanların bilgi ve becerilerinin ülke kalkınması ve toplumdaki bireylerin temel hakları açısından taşıdığı önem sebebiyle nitelikli sektör çalışanları arasında farklı bir statüde değerlendirilmektedir (Skeldon, 2005, s19). Bir sonraki bölümde yurt dışı işgücü göçünün sınıflandırılması incelenecektir.

1. 2. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Sınıflandırılması

Yurt dışına göç ülkeler tarafından çok farklı şekillerde tanımlandığından sınıflandırılması sorun doğurmaktadır. Şöyle ki; OECD'nin göç verilerinin farklı şekilde sınıflandırılması özellikle birçok üye ülkesinin dış göçü etnik kökene göre tanımlamasından kaynaklanmaktadır (Adams, 2003, ss1–29). Örneğin, Almanya'da doğmuş fakat ailesi Türk vatandaşı olan bir kişi tipik şekilde göçmen olarak sınıflandırılmaktadır. Fakat aynı kişi benzer durumda ABD'de resmi makamlarca göçmen olarak sınıflandırılmamaktadır. Birçok OECD ülkesi genelde göçmen sınıflandırmalarında göçmenlerin eğitim düzeyi hakkında kayıt tutmamaktadırlar. Bu yüzden OECD verilerinde göçmenleri eğitim düzeylerine göre ayırma ve sınıflandırmanın zor olduğu ileri sürülebilir.

Öte yandan ABD'ye gelen göçmenlerin çoğu kısa bir süre sonra kendilerini göçmen olarak tanımlamaktan kaçınmaktadırlar (Adams, 2003, s9–10). Fakat bu kişiler esasında halen resmi olarak göçmen statüsündedir. Buda göç ile ilgili en ciddi veri ve kayıtların bulunduğu ABD'de bile veri kirliliğine yol açmaktadır. Bu bağlamda yurt dışına işgücü göçü olgusuna ışık tutması için Iradele(2001)'nin altı kategoriden oluşan yurt dışı işgücü göçü sınıflandırmasına bakabiliriz. Bu sınıflandırmaları alt başlıklar halinde inceleyeceğiz.

1. 2. 1. Gerekçesine ya da Araçlarına Göre İşgücü Göçü

Gerekçesine ya da araçlarına göre işgücü göçü dört alt gruba ayrılmaktadır. Bunlar;

- Zorunlu göç,
- Etnik göç,
- Beyin göçü (brain drain),

- Hükümet teşvikli ve
- Endüstri çekişli'dir.

Burada hükümet ya da hakim güç tarafından hukuki ya da fiziksel güç kullanmak suretiyle yapılan zorunlu göçler dışında, göçmenlerin büyük çoğunluğunu gönüllü göçmenler oluşturmaktadır. Gönüllü göçlerin ana ekseninde bireyin ekonomik çıkarını maksimize etme güdüsü ve daha iyi bir yaşam arzusunun önemli bir payının olduğu söylenebilir. Yurt dışı işgücü göçü, verimli bireylerin kendilerine görece daha iyi olduğu varsayılan iş, kariyer ve hayat için kendi ülkelerinden bir diğerine gitmesi olarak tanımlanabilir. Bizde yurt dışı işgücü göçünü incelerken bu tanımdan faydalanacağız.

1. 2. 2. Kaynağın ve Gidilen Yerin Doğasına Göre İşgücü Göçü

Yurt dışı işgücü göçü çoğunlukla AGÜ ve GOÜ'lerden GÜ'lere doğru yaşanmaktadır. Burada, yurt dışına işgücü göçünün en temel nedeninin dünya ekonomisinin ikili bir yapıya sahip olmasından kaynaklandığı varsayımıyla hareket edeceğiz. Adams'a (2003) göre göç alan ülkeye olan coğrafi yakınlık ve nüfus miktarı ile yurt dışına işgücü göçü arasında güçlü bir ilişki vardır. Ayrıca, kültür, örf, gelenek ve yerel algılamalar gibi olgular da, işgücünün yurt dışına göçünü etkileyebilir (Timur, 2006, s45).

Bu bağlamda yurt dışına işgücü göçü ile ilgili tanım ve sınıflandırmada eğitim görülen ülke önem arz etmektedir. Parnwell'e (1993) göre, işgücü göçüne engel olan faktörler; ulaşım maliyeti, kültürel farklılık ve hukuki sınırlamalardır.

1. 2. 3. Göçe İlişkin Araç ya da Mekanizmalara Göre İşgücü Göçü

Çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) içsel işgücü piyasaları, şirketler arası sözleşmeler ve yurt dışı istihdam kurumları olmak üzere üç önemli alt kategoriye ayrılmaktadır (Gökbayrak, 2006, ss22). ÇUŞ'lar göçün oluşumunda ve yönünün belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Artan şirket birleşmeleri ve özelleştirilen kamu iktisadi kuruluşlarının yabancı şirketlerce satın alınması ÇUŞ'lara küresel rekabette ve nitelikli eleman temininde önemli avantajlar sağlamaktadır (Barışık, 2004, s38).

ABD merkezli ÇUŞ'ların bu üstünlüğü bu ülkenin dünyadaki toplam nitelikli göçün %54'nü gerçekleştirmesinde çok önemli katkısı vardır (Özden, 2006,ss1-275). Nitelikli göçün yüksek teknoloji bilginin canlılığına yaptığı katkının, ticaret politikalarını ve hacmini etkileyebileceği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda nitelikli işgücü göçünün yabancı sermayenin hareket etmesini etkileyebileceğine dikkat çekilmektedir (Açma, 2008, s1-14; Barışık, 2004, s38).

1. 2. 4. Kalış Süresine Göre İşgücü Göçü

İşgücünün yurt dışı hareketliliği kalıcı ve geçici olarak ikiye ayrılmaktadır. Yurt dışında kalma süresi uzadıkça, ülkeye geri dönmeme eğilimi de kuvvetlenmektedir. Yurt dışında kalma süresinin uzaması, yurt dışındaki hayata intibakı güçlendirdiği gibi, anavatana olan bağların zayıflamasına da yol açabilmektedir (Tansel, 2002, s7). Yurt dışında kalış süreci, yurt dışına göç edenler için uyum sağlamaya yönelik köklü değişikliklere neden olabilmektedir. Yurt dışına göç eden işçilerin sosyal ve fiziki çevrelerinin değişmesi, kalış süresinin uzamasıyla birlikte bu değişikliklere uyum sorununu da beraberinde getirmektedir (Yılmaz, 2005, ss1-128).

İşçi göçleri kalış sürelerine göre farklı gruplara ayrılmaktadır. Buna göre bir kısım göçmenler,

Meksika'dan ABD'ye göç eden mevsimlik tarım işçileri gibi kısa süreli ve geçici olarak göç ederken, diğer bir kısım ise İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'ya göçen Yunan, Arnavut ya da Türk işçiler gibi uzun süreli göç etmektedir. Özellikle ÇUŞ'larda çalışanlar ise yeni bir görev için bir ülkeden diğerine göç etmektedirler. Bu gruplar aşağıda sistematik olarak açıklanmaktadır (Özcan, 1998 s83; Yılmaz, 2005, ss1–128):

- i. Geçici süreli göç edenler
  - Mevsimlik göç edenler
  - Kısa süreli göç edenler
- ii. Transferler
  - Tayin veya görev nedeni ile göç edenler
- iii. Uzun süreli göç edenler
  - İş/çalışma nedeni ile göç edenler
  - Çeşitli nedenlerle göç edenler.

1. 2. 5. Mesleğin Doğasına Göre Çıkan Akımlar

Mesleklerin küresel hale gelmesinde, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması), AB ve MRA (Avustralya- Yeni Zelanda Karşılıklı Tanıma Anlaşması) gibi bölgesel bloklar içinde ortaya çıkan işgücü dolaşımı ve artan uyumlaştırma programları önemli rol oynamıştır (Iradele, 2001, ss7–26). GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) gibi yurt dışı anlaşmalar ve bazı meslek örgütlerinin meslek uygulamalarının küresel düzlemde gerçekleşmesi yönündeki çabaları da görece olarak ulusal kontrollerin dışında kalan yeni nitelikli işgücü piyasalarının ortaya çıkışında öncelikli etkenlerdir (Gökbayrak, 2006, s21).

İşgücü akımlarında, günümüzde ortaya çıkan özellikleri anlama açısından, özellikle farklı meslek grupları düzleminde bu olgunun analizi önem taşımaktadır. Örneğin, enformasyon teknolojisi alanında çalışan uzmanlar için küresel bir işgücü piyasasının ortaya çıkışında söz konusu niteliğe artan ölçüde talep olmasıyla birlikte (Iradele, 2001, ss7–26) ;

- Özel kültürel yapıların etkisinin düşük olması
- İngilizce' nin başlıca dil olması
- Şirket içi ve şirketler arasında akışkanlığın yüksekliği
- Bölge ve ülkeler arasında akışkanlığın yüksek olması
- Mesleğin geri dönüş ve yatırım potansiyelinin yüksek olmasının katkısı olmuştur.

Gereçesine ya da Araçlarına Göre	Kaynağın ve Gidilen Yerin Doğasına Göre	Göçe İlişkin Araç ya da Mekanizmalara Göre	Kalış Süresine Göre	Mesleğin Doğasına Göre Çıkan Akımlar
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zorunlu ▪ Etnik ▪ Beyin Göçü ▪ Hükümet Teşvikli ▪ Endüstri Çekişli 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ekonomik yapı farkları ▪ Coğrafi yakınlık ▪ Nüfus miktarı ▪ Kültür, örf, gelenek, yerel algılamalar ▪ Eğitim görülen ülke 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Şirket birleşmeleri ▪ Özelleştirmeler ▪ Tayin ya da Terfiler 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kalıcı <ul style="list-style-type: none"> ○ Tayin ve ya görev ○ İş / Çalışma ○ Çeşitli nedenlerle ▪ Geçici <ul style="list-style-type: none"> ○ Mevsimlik ○ Kısa süreli 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Serbest Ticaret antlaşmaları ve artan küreselleşme ▪ Enformasyon teknolojisindeki gelişmeler

Tablo 1-1. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Türleri Özet Tablosu

Sendika ve diğer meslek kuruluşları tarafından geniş ölçüde düzenlenemeyen bir meslek olması önemli etkenler arasındadır (Gökbayrak, 2006, ss19–25). Bir sonraki bölümde işgücü göçü

olgusunu ele alan üç yaklaşımı; seçkinlik yaklaşımı, itici ve çekici güçler yaklaşımı ve fayda-maliyet yaklaşımını inceleyeceğiz.

1. 3. Yurt Dışı İşgücü Göçüne Yaklaşımlar

Yurt dışı işgücü göçünün kaynak ülkelerin ekonomilerine döviz transferleri yoluyla olan olumlu etkilerini öne çıkaran yaklaşımlara rağmen, literatürde bu etkilerin tüm ülkeler için homojen bir özellik sergilemediği açıkça görülmektedir (Gökbayrak, 2001, s.67). Söz konusu yaklaşımların, göç biçimlerine ve göç veren ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal ortamlarına göre farklılaşabileceği açıkça vurgulanmaktadır

Yurt dışı işgücü göçü olgusunun dinamiğini literatürde inceleyen üç yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlar; “seçkinlik yaklaşımı”, “itici ve çekici güçler yaklaşımı” ile “fayda-maliyet yaklaşımı” olarak adlandırılmaktadır (Karabulut ve Polat, 2007, s4). Bu yaklaşımları ve literatürdeki çalışmalarını seçkinlik yaklaşımıyla başlayarak inceleyeceğiz.

1. 3. 1. Seçkinlik Yaklaşımı

Seçkinlik yaklaşımına göre, bireyler nitelikleri açısından farklıdırlar. Eğitim seviyesinin bu farklılığın ortaya çıkmasında rol oynayan başat faktör olduğu ileri sürülebilir. Bireyin aldığı öğrenim süresine göre belirlenebilen eğitim düzeyi göçün tahmin analizinde yararlanılan bir faktör durumundadır ve bireyin eğitim düzeyi yurt dışına göç etme olasılığını yükseltebilir (Çelik, 2002, s277; Dunnewijk, 2008, ss1–31).

Göçmenlerin yaş seçkinliği gençlerin yaşlılara oranla daha iyi durumda olmalarını ifade eder (Çelik, 2002, s281). Gençler, yurt dışına göç ettikleri yerde uzun bir süre çalışabilmekte ve konuk ülkeye daha kolay adapte olabilirler. Yapılan çalışmalar da yaş ve yurt dışına göç etme eğilimi arasında negatif bir korelasyonu destekler yapıdadır (Docquier ve Rapoport, 2009, ss1–35; Özden, 2006, ss1–275; Chau, 1995, ss1–19). Buna göre, birey yaşlandıkça yurt dışına göç etme eğilimi düşebilecektir ve dolayısıyla, göçmenlerin genelde genç bireyler olduğu ileri sürülebilir.

Göçün cinsiyet seçkinliği, göçmenler arasında erkek sayısının kadınlara göre daha yüksek olmasıdır (Çelik, 2002, s283). Buradan hareketle, erkeklerin yurt dışına göç etme eğiliminin görece yüksek olduğu ileri sürülmektedir. Göçün cinsiyet yapısı ekonomik gelişmeden etkilenmekte ve kadın göçmen sayısının zamanla arttığı gözlenmektedir (Karabulut ve Polat ss1–16). Bu konuda üniversite öğrencilerinin yurt dışına göç eğilimlerini anlamaya yönelik yaptığımız anket çalışması literatürdeki bulguları doğrular niteliktedir (bkz. Ek.7, ss138–169). Yurt dışına göçü açıklayan faktörler aynı zamanda yurt dışına öğrenci hareketliliğini açıklayan faktörlerle benzerlik gösterdiğinden bu anket çalışmasının bulguları anlamlıdır. Bu bağlamda ileriye dönük olarak yurt dışına işgücü göçünü anlamak için yurt dışı öğrenci hareketliliği incelenebilir. Literatüre göre yabancı öğrenci hareketliliği ve yurt dışı işgücü hareketliliği birbirlerine yakın ve paralel hareket etmektedir (Dunnewijk, 2008, s12).

1. 3. 2. İtici – Çekici Güçler Yaklaşımı

Göçün geleneksel açıklamaları, kaynak bölgede iticiliğe ve göç edilecek alanlarda çekiciliğe neden olan faktörler üzerine kuruludur (Karabulut ve Polat, 2007, s4). Bireyin göç kararı itici ve çekici güçleri büyük oranda dikkate almaktadır. Bireylerin göç kararı almasına neden olan etkenlere itici faktörler, göçülecek yerin bireye cazip gelen unsurlarına ise çekici faktörler adı verilmektedir (Çelik, 2006, ss149–170).

İtici güçlerin başlıca olanları, işsizlik ve düşük gelir iken; çekici güçler arasında yüksek gelir ve iş olanakları vardır (Çelik, 2006, ss149–170). Ayrıca, görece daha kaliteli verilen eğitim ve sağlık gibi hizmetler de göç kararında etkili olabilmektedir. Bu yaklaşımın kökeni, Ravenstein (1885, 1889)'in Göç Kanunları adlı çalışmalarına dayanmaktadır. Stouffeer ve Lee (1940), bu yaklaşıma aradaki fırsatlar kavramını kazandırarak katkı sağlamışlardır. Bu fırsatlar; iki bölge arasındaki bir yerde bulunan iş olanaklarıdır (Karabulut ve Polat, 2007, ss4–16; Çelik, 2006, ss150–170).

Ricardo'nun (1817) ülkeler arasındaki ticareti açıklamak için geliştirdiği karşılaştırmalı üstünlükler kuramının göç modellerinde yer alan hareket ettirici bir güç olduğu iddia edilmektedir. Bu yaklaşıma göre ülkeler arasındaki gelir ve işsizlikteki dengesizliklerin, göç kararında ana neden olduğu öne sürülmektedir (Çelik, 2006, s152).

Öte yandan çekici faktörler bireyi bölgenin göç vermesini engelleyerek ve de başka yerlerden göçmen çekerek iki açıdan etkileyebilir. Yurt dışına gidilecek ülkedeki iş olanakları ve görece yüksek gelir seviyesi, göç kararında temel neden olmaktadır. Yurt dışına göçü etkileyen faktörlerden en önemlisi; göçenlerle göçmeyenler arasındaki gelir farklılığıdır. Bu nedenle dış göçün kaynak ülke ekonomisine etkisini incelerken bir ülke ekonomisinin gelişiminde rolü olan faktörlerin karşılıklı etkileşimini incelemek önemlidir.

Bu bağlamda, modelimizde yurt dışı işgücü göçünün kaynak ülke olarak nitelenen Türkiye'nin ekonomik büyümesine etkisini araştırırken, Türkiye'ye yapılan yurt dışı döviz havaleleri (remittances) ile birlikte, Türkiye'nin GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), cari işlemler dengesi, dış ticaret dengesi, enflasyon, GSYİH büyüme hızı ve kur politikalarını da birlikte ele aldık.

Buna paralel olarak yaptığımız anket çalışmasında literatürde yer aldığı üzere yurt dışı işgücü hareketliliği ile yurt dışı öğrenci hareketliliği arasındaki yakın ilişkiden yola çıkarak itici ve çekici güçleri inceledik. Anket bulguları literatürdeki itici ve çekici güçlere yönelik bulguları doğrular niteliktedir. Literatürde yabancı öğrencilerin yurt dışına nitelikli göçmenlerin tercih ettiği yerlere göç ettiği yönündeki hipotezi destekleyen bolca kanıt bulunmaktadır (Dunnewijk, 2008, s12).

1. 3. 3. Fayda Maliyet Yaklaşımı

Fayda maliyet yaklaşımı, bireylerin yurt dışına göç etme kararının, göçün fayda ve maliyetlerine bağlı olduğudur. Dolayısıyla birey fayda maliyeti geçtiğinde göçecektir (Çelik, 2006, s168). Yani, yurt dışına göç birey için ekonomik mantığı olan bir karar durumundadır (Karabulut ve Polat, 2007, s3). Bu doğrultuda, akılcı hareket eden bireyin düşük ücretli yerlerden yüksek ücretlilere ve iş olanaklarının az olduğu alanlardan, daha fazla bulunduğu bölgelere yöneleceği varsayılabilir. Bir sonraki bölümün konusunu nitelikli göçün süreç ve değişkenlerinin incelenmesi oluşturmaktadır.

Bu yaklaşıma göre göçmen bir yatırım unsurudur. Bir yatırım olarak göçmen, ekonomik yararlarını geç vermektedir. Göçmenin yararları ile maliyeti karşılaştırılmalıdır. Böylece yurt dışı göçün göç veren ve alan ülkeler açısından bir verimlilik endeksine ulaşılabilir. Bu endeks ile yerel işgücünün verimlilik endeksleri karşılaştırılmak suretiyle işgücü alanına kaynak dağılımı konusunda bir görüşe varılmaya çalışılabilir (Serin, 1979, s119). İnsan gücü içeren modeller zaman boyutu dikkate alındığında uzun vadeli bir planlama modelleridir (Hesapçıoğlu, 1994, s13). “İstihdam fırsatı” ve “yüksek gelir”; göç kararında temel nedenlerinden sayılabilir. Bu bağlamda “fayda ve maliyet” analizi göç kararında da etkili olmaktadır (Çelik, 2006, s152).

1. 4. Yurt Dışı Göç Süreci ve Tercih Modelleri

Yurt dışı göç olgusunu işgücünün ülkeden ülkeye transferi olarak inceleyen uluslararası ekonomi kuramı, mikroekonominin araçlarından yola çıkarak analizlerini yapmaktadır (Bozdağ ve Atan, 2009, s163). Neo - klasik göç teorisine göre ekonomik koşullar temelinde iten ve çeken faktörlere göre göç olgusunu açıklamaktadır. Buna göre, bireyler akılcı kararlar vererek daha yüksek gelir ve daha iyi yaşama koşullarının bulunduğu yerlere göç etmektedirler (Karagöz, 2007, ss1–13).

Yurt dışı göç kararını, göçün riskini etkisiz kılmayı başarabilen bireyler alabilmektedir. Makroekonomi denge modelinin tersine, mikroekonomi bakış açısı, insan sermayesi teorisi çerçevesinde bireysel tercihlere vurgu yapmakta ve yurt dışı göçü öncelikli olarak gelişmiş ülkeler yönünden incelemektedir (Bozdağ ve Atan, 2009, s164; Karabulut ve Polat, 2007, ss4–16). Öte yandan, iletişim ağı teorisine göre, daha önceden yurt dışına göç etmiş olanlar ile yeni göç edecekler arasındaki iletişim, sosyal ve kültürel bağlar yurt dışına göç etme kararlarını etkilemektedir (Çelik, 2006, ss149–170).

Bekleme teorisinde ise bireyler yurt dışına göç planlarını gelecekteki belirsizliklerden dolayı göç edilecek ülkenin geleceği hakkında olumsuz bilgilere sahiplerse erteleyebilmektedirler (Yılmaz, 2009, s34). İstihdamın yurt dışına göçü hakkında yeni kuramlar (İGHYK) teorisine göre göç kolektif bir aile kararıdır. Burada bireyin değil ailenin ve hane halkının karar ve davranışları önem arz etmektedir. Göç kararının alınmasında, anavatandaki güçlü ve dayanıklı ailevi finansal bağlar önemli bir unsurdur. Bu anlamda yurt dışı göç bir tür portföy yatırım kararı olarak da algılanabilir (Bozdağ ve Atan, 2009, s165).

Yurt dışına göç etme eyleminin aşağıdaki iki süreçten oluştuğu genel kabul görmektedir.

Bunlar;

- Göç etme niyetinin oluşumu
- Göç etme niyetinin eyleme dönüşümüdür

İşsizlik ve ağ (network) etkisi yurt dışına göç niyetinin temel belirleyici öğeleridir. Göç etme niyeti ve bunun sonrasında gelen göç etme eylemi arasındaki bağı anlamak önemlidir. Literatürde genelde eylemin en iyi göstergesinin niyet ve yurt dışı göç tahminlerinde niyet ile eylem arasında yakın bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Tansel ve Güngör, 2002, ss1–10; Oosterbeek ve Webbink, 2009, ss1–34). Yurt dışı göç ile ilgili niyet çalışmaları yaş, cinsiyet, eğitim, iş tecrübesi, işsizlik ve yabancı dil gibi göçmenin sosyo-demografik özellikleri ile başlamaktadır (Avato, 2008, s7). Eğitim değişkeni yurt dışına göç etme niyetini net bir şekilde pozitif etkilemektedir. Fakat eğitim ülkeler arasında farklılık gösterdiğinden ülkelerin farklılıkları göz önüne alınmalıdır. Ayrıca, yabancı dil değişkeni de yurt dışına göç etme niyetini net bir şekilde pozitif etkilemektedir. Göçmenin iş durumu da yurt dışına göç etme kararında etkili olmaktadır. Göçmenin iş durumu altı farklı kategoride incelenebilir;

- İşçi olmak
- İşveren olmak
- Niteliksiz işçi olmak
- Öğrenci olmak
- İşsiz olmak
- Hiç çalışmamış olmak

İş durumu ile ilgili bu kategoriler arasında sadece işsizlik göç etme niyetini etkilemektedir. Ayrıca yüksek eğitilmişler ve hiç çalışmamış olanlar yurt dışına göç etmeye daha niyetli görünmektedir (Avato, 2008, s21). Ülkesinde iyi bir işi, saygınlığı ve eğitilmiş olan bireylerin yurt dışına göç etme gibi bir niyetleri görülmemektedir. Bu kişiler yurt dışına göç baskılarından uzaktadırlar. Kişinin finansal durumu ile ilgili farklı değişkenler vardır;

- Maaşı
- Diğer gelirleri
- Kirası
- Birikimleri
- Diğer aile üyeleri

Tüm bu değişkenler göç niyeti ile ters orantılı olmasına rağmen niyet etkileşimi fazla değildir. Buna tek istisna gurbetçi dövizini olup bu değişkenin niyet etkileşimi çok güçlüdür. Yurt dışında bir aile ferdinin bulunması faktörü ise yurt dışına göç etme niyetini pozitif etkilemektedir (Avato, 2008, s22–23). Yine, Avato (2008), Çelik (2006) ve Chau'a (1995) göre göçmenler göç etmeyi kendi tercihleri doğrultusunda değil göç baskılarının etkisiyle yapmaktadırlar. Bu baskıların yarattığı beklentiler niyete ve sonrada eyleme dönüşerek göç gerçekleşmektedir. Göç etme niyetinin oluşumu ve şekillenmesinde ülkelerin göç politikaları belirleyici olmaktadır. Kısacası yurt dışı göç politikaları göç baskılarını değil ama yurt dışına göç niyetini ve olasılığını doğrudan etkilemektedir (Avato, 2008, s40; Barışık, 2004, s139–164).

İnsan sermayesi mikroekonomi modeline göre bireyler, rasyonel aktörlerdir. Bireyler, veri olan beşeri sermayelerini en verimli şekilde kullanabilecekleri ülkelere göç etmektedirler. Göçü bir

seçenek olarak değerlendirmeden önce, beşeri sermayelerinin kendi ülkelerinde sağlayacağı verimin bugünkü net değerleriyle, gideceği coğrafyada sağlayacağı verimin bugünkü net değerini hesaplayacaklardır (Bozdağ ve Atan, 2009, s164).

Tercih fonksiyonunun ilk ayağında evinde göçmen olan bir ailenin fertlerinin yurt dışından para almasının olasılığı aşağıdakilerin bir fonksiyonudur (Özden, 2008, s58):

- Olasılık (Y) = f (insan sermayesi (aile fertlerinden ilkokul, lise ve üniversite eğitilmiş olanların sayısı), hane halkı özellikleri (yaş, aile büyüklüğü, evdeki 15 yaş üzeri kadın ve erkek sayısı), göç ağı, (aile varlığı) (1.3)
- Y = İşçi döviz
- Olasılık (Y) = Göçmen ailesinin yurt dışından para alması olasılığı
- f = Fonksiyonu

Tercih fonksiyonunun ikinci ayağı olan aile gelirini ise aşağıdaki unsurlarla tahmin edebiliriz (Özden, 2008, s59):

- Aile Geliri: f(insan sermayesi (aile fertlerinden orta & lise ve üniversite eğitilmiş olanların sayısı), hane halkı özellikleri (aile büyüğünün yaşı, aile büyüklüğü, evdeki 15 yaş üzeri kadın ve erkek sayısı), etnik etkenler)) (1.4)

Bulgular nitelikli göçün kazancının tahmin edilenden az olduğu ve yerel insan kaynağı, refah seviyesi ve büyüme üzerindeki dışsal olumsuzluklarının göz ardı edildiği yönündedir (Commander ve Kangasniemi, 2002, ss1–32; Tanner, 2005, ss1–13; Yoko, Özden ve Schiff, 2008, ss1–26).

2. YURT DIŞI İŞGÜCÜ GÖCÜ, DÖVİZ TRANSFERLERİ VE EKONOMİK DEĞİŞKENLERE ETKİLERİ

Yurt dışına göç edenlerin kendi ölkelerine transfer ettikleri fonların ve işgücü göçünün günümüzde ekonomik anlamda oldukça önemli olduğu ileri sürülebilir. Bunun nedeni göçmenlerin evlerine transfer ettikleri kaynakların 1995 yılında 58 milyar USD'den 2005 yılında 167 milyar USD'ye çıkarak AGÜ ve GOÜ'ler için ikinci en büyük dış sermaye yatırımı konumuna geliŐidir (Yoko, 2008, s1-26). Bu gelişimde dışarı göç sayısındaki yükselişin ve göçmenlerin kazançlarındaki artışında rolü vardır. Yurt dışından göçmenlerin göndereceği paranın miktarı aşağıdaki unsurlara bağlıdır (Yoko, 2008, s1-26);

- Yurt dışına göç oranı
- Eğitim seviyesi
- GSYİH
- Finans sektöründeki gelişmeler
- Büyüme oranı

Bu konuda yapılan çalışmalar yurt dışından dış göç sonucu geri gelen para ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi henüz net olarak çözememiŐtir (Cordova, 2006, ss1-32; Açma, 2008, ss1-14; Gümüş, 2005, ss1-224).

Dünya Bankası (2009) verilerine göre yurt dışı işçi döviz transferleri (remittances inflows) 1970-2008 döneminde dünyada yaklaşık 198 katlık bir artış göstermiştir. Tablo 2-1'den de izleneceği üzere aynı dönemde GOÜ'lere yönelik döviz transferleri 1970 yılında yalnızca 405 milyon USD iken 2000 yılında 84 milyar USD'ye 2008 yılında ise 305 milyar USD'ye çıkmıştır. Bu yaklaşık 753 kat gibi oldukça yüksek bir artış anlamına gelmektedir ve dünyada gerçekteŐen 198 katlık artışın oldukça üzerindedir.

Tablo 2-1: Yurt Dışı İşçi Döviz Transferleri (Milyon USD)

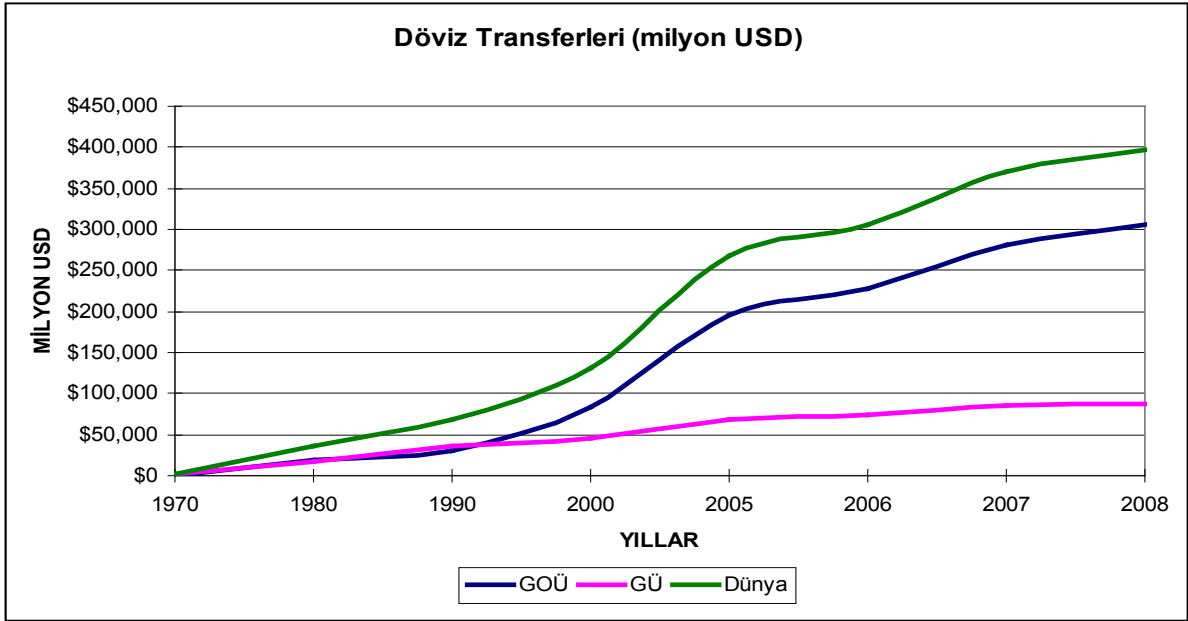
	<u>1970</u>	<u>1980</u>	<u>1990</u>	<u>2000</u>	<u>2005</u>	<u>2006</u>	<u>2007</u>	<u>2008</u>
GOÜ	405	18,384	31,058	84,186	194,769	228,694	280,679	305,281
GÜ (OECD)	1,568	17,042	36,479	46,375	69,181	73,847	85,672	87,196
Türkiye	273	2,071	3,246	4,560	851	1,111	1,209	1,209
Dünya	2,049	36,032	68,584	131,519	267,820	306,640	370,765	397,047
GÖÜ / Dünya	%19.76	%51.02	%45.28	%64.01	%72.72	%74.58	%75.70	%76.89
GÜ / Dünya	%76.52	%47.30	%53.19	%35.26	%25.83	%24.08	%23.11	%21.96
Türkiye / Dünya	%13.32	%5.75	%4.73	%3.47	%0.32	%0.36	%0.33	%0.30

Kaynak: Birleşmiş Milletler Remittances Data (Mart 2009)

Buna paralel olarak GOÜ'lerin dünyadaki toplam işçi döviz transferlerindeki payı da 1970 yılındaki %19.76 seviyesinden 2008 sonu itibariyle yaklaşık %77 seviyesine yükselmiştir. Bu yükselişin GOÜ ve GÜ'lerin gelir seviyesi arasında, özellikle neo-liberal ve arz yanlısı ekonomi politikaları sonunu gerçekleştiren, ıraksama (divergence)'nın ve GOÜ'lerden GÜ'lere artan göçün bir sonucu olduğu ileri sürülebilir. Özellikle 1990 yılından sonra yaşanan ıraksama Şekil 2-1'de görsel olarak da açıkça anlatılmaktadır.

Öte yandan Türkiye'ye yurt dışından gelen işçi döviz transferlerinin dünyadaki toplam transferlere oranı 2000 yılına kadar önemli bir orandadır. Tablo 2-1'den görüleceği üzere 1970 yılında dünyada yapılan her 100 USD'lik göçmen işgücü döviz transferinin 13 USD'den fazlası Türkiye'ye yönelmiştir. Daha sonraki yıllarda ise Türkiye'ye yönelen göçmen işgücü dövizlerinin dünya genelindeki payı azalmıştır. Dahası aynı oran 2000 sonrası dönemde büyük bir düşüş göstermiş ve % 0.30 seviyesinde istikrar kazanmış gözükmektedir.

Şekil 2–1: Döviz Transferleri 1970 – 2008 (Milyon USD)

Kaynak: Birleşmiş Milletler Remittances Data Mart 2009

Göç alan GÜ'lerin seçici politikalarının kaynak AGÜ ve GOÜ'lere yurt dışından gelen yurt dışı işgücü göçü kaynaklı döviz girişine engel olacağı endişesi vardır. OECD (2007) raporunda düşük nitelikli göçmenlerin ülkelerine döviz gönderme miktarı ve oranının daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır.

Faini ve Niimi (2007, 2008) çalışmalarında nitelikli göçmenlerin ülkelerine daha az döviz gönderdiğini bulgusuna varmışlardır. Fakat bu analizlerin çoğu tartışmaya açık makro verilere dayanmaktadır. Bolard, McKenzie ve Rapoport (2009) 11 OECD ülkesinde gerçekleşen 33,000 göçmenin katıldığı 14 anketle mikro analiz yapmışlardır. Bu mikro analiz sonucunda nitelikli göçmenlerin ülkelerine niteliksiz göçmenlere göre daha fazla döviz gönderdiği sonucuna varmışlardır. Bu çalışmaya göre üniversite mezunu bir göçmen üniversite mezunu olmayan bir göçmenden yıllık bazda ortalama 300 dolar daha fazla parayı ülkesine geri göndermektedir. Bu nedenle gurbetçi gelirleri ile ekonomik çevrimler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek önemlidir.

Literatürdeki çalışmalar, gelir transferinin karmaşık bir süreç olduğunu bulmuştur (Erdem,2007, s106). Ayrıca işçi gelirleri isteklendirme itibariyle yatırım ve destek amaçlı olarak iki grupta toplanabilir. Bu nedenle gurbetçi geliri aktarımının arkasında yatan göçmen gelirleri ve ekonomideki dalgalanmalar pozitif veya ters negatif ilişkili olabilmektedir (Erdem,2007, s107). Bundan sonraki bölümde yurt dışı işgücü göçünün ekonomik büyümedeki rolü ve sonuçları üzerinde duracağız.

2. 1. Yurt Dışı İşgücü Göçü ve Ekonomik Büyüme Modelleri

Özellikle nitelikli insan kaynağı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik modeller esas alınarak günümüze kadar yapılan uygulamalı çalışmaları üç grupta toplayabiliriz:

- İçsel Büyüme Teorisinden Türetilen Modelleri Kullanan Çalışmalar
- Neo-klasik İktisat Teorisine Dayalı Modelleri Kullanan Çalışmalar
- Muhtelif Yöntemleri Kullanan Çalışmalar

İçsel büyüme teorisinden başlayarak bu teorileri sırayla inceleyeceğiz.

2. 1. 1. İçsel Büyüme Teorisi

Bu çalışmada mikrostatik bir teori olan ve kaynakların optimum dağılım koşullarını araştırmaya dayanan neo-klasik iktisat modeline kısaca değinilmekte ve içsel büyüme literatürünün temel itici güçlerinden bahis edilmektedir. İçsel büyüme teorisi (endogenous growth theory) ekonomik büyümeyi, neo klasik modeldeki gibi piyasa mekanizmasının kontrolü altında olmayan dışsal teknolojik değişimin değil, merkezi olmayan bir piyasa yapısı içinde serbestçe faaliyet gösteren ekonomik güçlerin içsel olarak tanımladığını söylemektedir (Romer, 1994, s3). Bu güçler kısaca;

- Nüfus artışı ve beşeri sermaye birikimi
- Piyasa güçlerinin yönlendirdiği girişimci kararları
- Kamunun bağımsız bir değişken rolü olmasıdır (DPT, 2007, ss129–136)

İçsel büyüme teorisi işgücünün eğitiminin ekonomik kalkınmayı iki şekilde etkileyebileceğini öne sürmektedir (Gümüş, 2005, ss1–224). İlk olarak, neo-klasik yaklaşıma göre insan kaynağı üretim fonksiyonunda bir girdi durumundadır. Bu girdinin beceri seviyesi arttıkça üretimde verimliliği artıracağı ileri sürülebilir. Dahası gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde eğitim seviyesinde görece daha yüksek olduğu bilinmektedir.

İkincisi, içsel büyümeye yol açan faktörler (özellikle teknolojik gelişme) insan kaynağı stokuyla ilişkilidir (Gümüş, 2005, ss1–224). Bu minvalde, model uzun dönemli ekonomik büyümeyi teknolojik ilerlemeyi içselleştirerek analiz etme çabasıdır. Başka bir deyişle büyüme teknolojik gelişme sayesinde gerçekleşmektedir. Dünya'nın özellikle 18. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimi sonrası gerçekleşen kalkınma süreci bu yaklaşımı destekler yapıdadır.

2. 1. 2. Neo-klasik İktisat Teorisine Dayalı Modelleri Kullanan Çalışmalar

Neo-klasik iktisat teorisine dayanan Solow büyüme modelinde hâsılanın üretim faktörlerindeki artışla büyümesi gerekirken, daha hızlı büyüdüğü ortaya çıkmıştır (Gümüş, 2005, ss70–71). Aradaki bu farka “artık faktörü” denmiş ve bunun fiziki yatırımların içine alınmış olan teknoloji sonucu ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Bu yaklaşımın sonucu teknolojik değişme ve gelişmeyle daha fazla hâsıla aynı miktarda faktörle üretilebilir demektir.

Schultz ve Denison (2008) teknolojik değişmenin işgücünde olduğunu söyleyerek nitelikli insan kaynağını üretim fonksiyonuna dâhil etmiş ve “artık faktöre” yeni bir açıklama getirmiştir. Biz insan faktörünün kalitesini ön plana çıkaran, artık faktörü insan sermayesi ile açıklayan Neo-klasik iktisat teorisine dayalı modelleri kullanan çalışmalar üzerinde duracağız. Schultz ve Denison gibi teknolojik değişmenin nitelikli işgücünde olduğunu söyleyerek nitelikli insan gücünü üretim fonksiyonuna dâhil etmiş ve “artık faktöre” yeni bir açıklama getirmiş olan yaklaşımlardan hareket edeceğiz..

2. 2. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Ekonomik Büyümedeki Rolü

Yakın zamanda yapılan bazı ampirik çalışmalar geri dönüş ile ülkedeki eğiSaat katkının artması neticesinde kaynak ülke için artılar olabileceğini göstermiştir. Ancak, göçmenler nitelikli ise kaynak ülke için kaybedilenler olası kazanımlardan fazla olabilir. Çünkü göçmenler genellikle konuk ülkeye yerleştikten uzun erimde kaynak ülkenin ekonomik kalkınması için olan olumsuzluklarını sürdürmektedir (Beine, 2006, s3; Gümüş, 2005, s59).

Eğitimli bireylerin (nitelikli) göç etme olasılıklarının niteliksiz (eğitimsiz) bireylere göre 5 ile 10 kat daha fazla olduğu ileri sürülmektedir (Beine, 2008, s8). Nitelikli göç oranının %20 üzerinde olduğu veya yüksek eğitimli oranının %5 üzerinde olduğu ülkelerde nitelikli göçün etkisi çok olumsuz olmaktadır. Şöyle ki, beyin göçünde geleneksel arz tarafındaki nitelik seçici politikaları ile OECD ülkelerindeki talep yüksek nitelikli göç miktarının daha da artacağını göstermektedir. Yurt dışı işgücü göçünden olumlu etkilenen ülkelerin insan kaynağı ve düşük nitelikli göç oranı az olup, olumsuz etkilenen ülkelerin ise nitelikli göç oranı fazla ($\geq 20\%$) ve yüksek eğitimli oranı ($\geq 5\%$) yüksek seyretmektedir (Beine, 2006, s29; Gümüş, 2005, s59). Literatüre göre yurt dışı nitelikli işgücü göçünden kazananlar nüfusu 25 milyondan fazla olan

ülkelerden oluşurken kaybedenler nüfusu 10 milyondan az olan ülkeler etrafında toplanmıştır (Kelo, 2004, ss1–89).

Nitelikli göçten meydana gelen ekonomik zarar nüfusu bir milyondan az olan ülkeler için % 33 gibi çok fazla bir oranda olmaktadır (Beine, Docquier ve Schiff, 2006, ss1–37; Bildirici, Sunal ve Alp, 2005, ss109–140; Sanderson, 2009, ss302–336; Schiff ve Wang, 2008, ss1–16). Bir sonraki alt başlıkta Türkiye’deki yüksek öğretim görenlerin sayısını inceleyeceğiz. Bu bağlamda yurt dışı göçün Türkiye’deki nitelikli işgücünü etkileme potansiyeline bakacağız.

2. 2. 1. Yurt Dışı İşgücünün Eğitimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

İnsan kaynağı (sermayesi), emeğin sahip olduğu nitelikleri ifade eden bir kavramdır ve eğitim, beceri ve deneyim olarak ifade edilmektedir (Gümüş, 2005, ss1–224; Altay ve Pazarcıoğlu, 2007, ss. 96–108; Bedir, 2002, ss. 53–64). Bu nitelikler aynı zamanda ekonomik büyümenin temel unsurlarından biri olan “nitelikli” iş gücünün de tanımıdır. Bunun sonucu olarak teknoloji ekonomik büyüme sürecine dâhil olmaktadır. Böylece Schumpeter (1942)’in ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması için gerekli gördüğü “yaratıcı yıkım” bu bilgi ile gerçekleşebilmektedir.

Günümüzde, eğitimin niteliği ekonomik büyümenin temel göstergelerinden biridir. Dolayısıyla yurt dışı işgücü göçünü daha iyi anlamak için nitelikli göç oranının eğitim aralığı dağılımına bakmak gerekir (Tiryakioğlu, 2008, ss323–324; Barışık, 2004, ss139–164). Bu dağılım şu şekilde denkleme yerleştirilebilir;

$$\text{“Nitelikli Göç Oranı”} = \text{“Ortalama Göç Oranı”} \times \text{“Eğitim Aralığı”} \quad (2. 1)$$

Formüldeki ilk çarpan göç veren ülkenin açıklık derecesini ve ikinci çarpan yerli ve göçmenler arasındaki eğitim aralığının oranını göstermektedir (Docquier, 2006, s5). Schultz’a (1968) göre insanlar, ekonomik ve teknik bakımdan ileri ülkelerin üretimindeki üstünlüğünü açıklamaya yarayan en önemli ve etkili rolü oynamaktadırlar. İnsanların bu yönde nitelik kazanması ise eğitimle mümkün olmaktadır. Eğitim yoluyla yurt dışı insan gücünde sağlanan gelişmenin nitelikli göç alan ülkedeki ekonomik büyümeyi hızlandırıcı etkileri yanında, gelir dağılımını düzeltici ve işsizliği azaltıcı fonksiyonları da bulunmaktadır. Burada nitelikli insan gücü yetiştirmede eğitim ön plana çıkmaktadır. Eğitimin bilgi ve deneyim olarak büyümeye olan katkısını ölçmek için beşeri sermayenin önemli bir unsuru olan eğitilmiş insan gücünü inceleyen bu model “Schultz Tipi Üretim Fonksiyonu” olarak adlandırılmaktadır (Gümüş, 2005, s73–75). Bu Y’nin üretimi, K’nın sermaye indeksini, L’nin toplam emek indeksini temsil ettiği bir fonksiyondur. Bu fonksiyon matematiksel olarak şu şekilde gösterilmektedir;

$$Y = f(K, L) \quad (2. 2)$$

- Y= Ulusal Gelir
- K= Sermaye indeksi
- L= Emek indeksi

Bu fonksiyondan türetilen model ise üretimin emek ve sermaye faktörlerince belirlendiği bir yapıdadır. Şöyle ki;

Büyüme oranı = fiziki yatırımların ulusal gelire oranı * eğitimin finansal getiri oranı + eğitim yatırımlarının ulusal gelire oranı * eğitimin beşeri getiri oranı + emek girdisinin büyüme oranının toplam üretimde emeğin payı ile çarpımıdır. Matematiksel olarak ise;

$$\text{Shultz Büyüme Modeli (1961): } gy = I_m/Y(r_m) + I_h/Y(r_h) + gLsL \quad (2.3)$$

- gy = Büyüme oranı
- I_h/Y = Eğitim yatırımı / Ulusal gelir
- r = Eğitimin getiri oranı
- r_m = Finansal, r_h = Beşeri
- I_m/Y = Fiziksel yatırımı / Ulusal gelir
- $(p) (s) (h)$ = Eğitimin büyümeye katkısı
- p =zayıf, s =orta ve h =yüksek
- gL = Emek girdisinin büyüme oranı ($1/LdL/dt$)
- sL = Toplam üretimde emeğin payı (fL/Y)

Burada yurt dışı işgücünün eğitimin büyümeye katkısı $I_h/Y(r_h)$ olarak ifade edilmektedir. Bu modelin en büyük katkısı, büyümenin “artık” kısmına ikna edici bir açıklama getirmesidir (Gümüş, 2005, s74; Docquier, 2006, s5–7).

Literatürde işsizlikle eğitim düzeyi arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir (Altay, 2007, s101). İnsan sermayesinin getirisini tahmin etmek için “Mincer’in kazanç fonksiyonu” kullanılmıştır. Bu fonksiyonu basitçe logaritmik-doğrusal yapıda aşağıdaki şekilde ifade edilebiliriz (Altay ve Pazaroğlu, 2007, s103);

$$\ln \text{Geliri} = b_1 + b_2 \text{ eğitimi} + b_3 \text{ tecrübesi} + u_i \quad (2.4)$$

Bu formüle göre göçmen bireyin eğitimi ve iş tecrübesi gelirini doğrudan etkilemektedir. Eğitimi ve iş tecrübesi artan bireyin gelirinde artması beklenmektedir. Bir sonraki bölümün konusunu nitelikli (eğitimli) işgücü göçünün ekonomik büyüme ilişkisi ve ölçümü oluşturmaktadır.

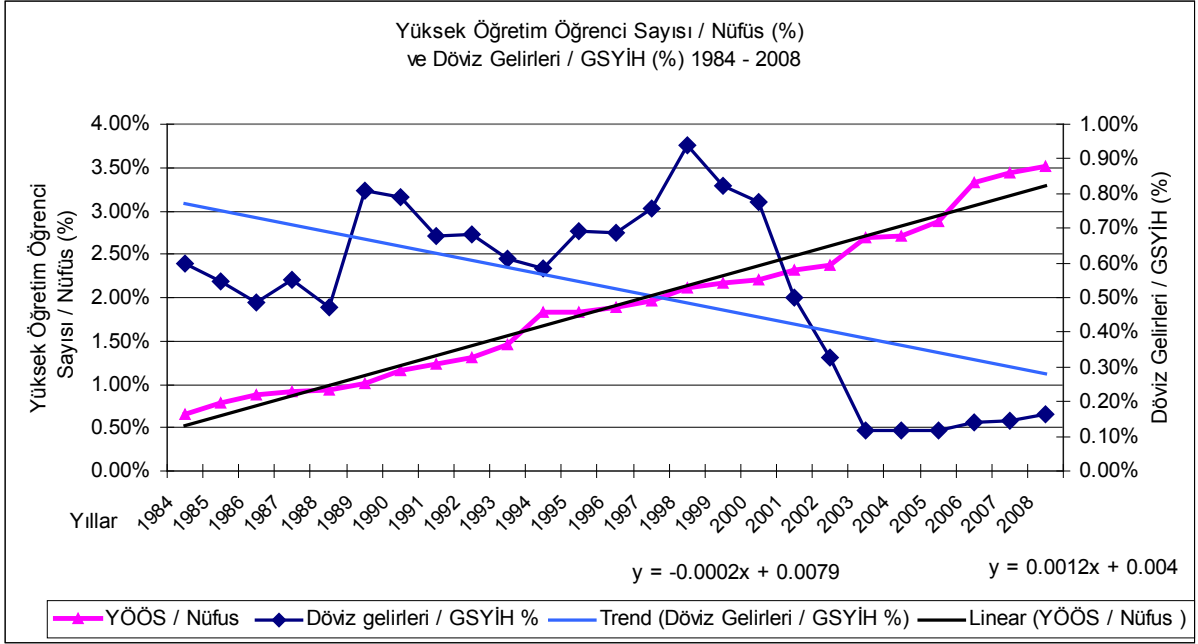
2. 2. 2. Türkiye’de Yüksek Eğitim ve Yurt Dışı Göç İlişkisi

Yurt dışı göçü açıklayan faktörler aynı zamanda yurt dışı öğrenci hareketliliğini açıklayan faktörlerle kısmen benzerlik göstermektedir (Altay, 2007, s101). Gelir dağılımı ile ilgili birçok incelemede ana açıklayıcı değişken olarak insan kaynağının temel unsuru olan eğitim ve iş deneyiminin yer alması rastlantısal değildir. Bireylerin eğitim düzeylerindeki artışlar işgücü verimliliğini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi arttırmaktadır (Altay, 2007, s102). Bu bağlamda yurt dışı öğrenci hareketliliği yurt dışı göçü kısmende olsa anlamak için incelenmiştir (bkz. Ek.7, ss138–169).

Öğrenciler daha iyi iş ve ücret olanakları için az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru hareket etmektedir. Literatüre göre yabancı öğrenci hareketliliği ile yurt dışı nitelikli iş gücü hareketliliği birbirlerine yakın ve paralel hareket etmektedir (Dunnewijk, 2008, s12). Türkiye’de yüksek öğrenim görenlerin kurumsal olmayan nüfusa oranı Şekil 2–2 ve Ek 5’deki tablodan izlenebileceği üzere düzenli olarak artmaktadır. 1984 yılında toplam nüfusun yalnızca % 0.33’ü yüksek öğretim görürken 2008 sonu itibariyle aynı oran %3.51’e yükselmiştir. Bu artışın işgücünün niteliğinin artmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Bu konuda yapmış olduğumuz anket çalışmasının (bkz. Ek.7, ss138–169) amacı Türkiye’deki nitelikli işgücünün bir parçası olan üniversite öğrencilerinin yurt dışı göç eğilimlerinin araştırılmasıdır. Bu amaçla literatürde nitelikli işgücü kapsamında yer alan üniversite öğrencilerinin göç eğilimleri ayrıca araştırılmıştır. Ankette, üniversite öğrencilerinin, yurt dışına göç etme kararlarını etkileyen faktörlere, yurt dışında eğitim görme ve çalışmalarda çekici ve itici unsurlara yer verilmiştir.

Şekil 2–2: Türkiye’de Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı Ve Döviz Transferlerinin GSYİH İçindeki Payları (1984 – 2008)

Kaynak: YÖK, TÜİK, OECD verileri kullanılarak kendi hesaplamalarımız.

Şekil 2-2’den görüldüğü üzere, yüksek öğretimde eğitim gören öğrencilerin Türkiye’nin nüfusuna oranı ve döviz transferlerinin GSYİH’ya oranı arasında negatif yönlü bir korelasyonun özellikle 2001 yılı sonrası olduğu açıktır. Bu korelasyon tek başına herhangi bir nedensellik gösterdiğini ileri sürmek çok da anlamlı olmayabilir. Ancak bu şekil ve Tablo 2–2’den anlaşılacağı üzere Türkiye’nin eğitilmiş işgücü yaratma kapasitesinin yurt dışına olan nitelikli göçün neden olabileceği nitelikli işgücü arz eksikliğini kolaylıkla kapatabileceğini göstermektedir.

Denklem Tahmini:

$$\square \text{ YONUFUS} = C(1) + C(2) * \text{USD\_GDP} \quad (2.5)$$

Katsayı Tahminleri:

$$\square \text{ YONUFUS} = 0.03002564642 - 2.091158856 * \text{USD\_GDP} \quad (2.6)$$

Tablo 2–2: Türkiye’de Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı Ve Döviz Transferlerinin GSYİH İçindeki Paylarının Regresyon Çıktısı

Bağımlı Değişken: YONUFUS				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 16:54				
Gözlem Aralığı: 1 25				
Gözlem Sayısı: 25				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
C	0.030026	0.003162	9.494785	0.0000
USD_GDP	-2.091159	0.542612	-3.853873	0.0008
R-kare	0.392376	Ortalama bağımlı değişken		0.019053
Düzeltilmiş R-kare	0.365957	S.D. bağımlı değişken		0.008643
Regresyon S.H.'ları	0.006882	Akaike bilgi kriteri		-7.043102
Kalıntı kareler toplamı	0.001089	Schwarz kriteri		-6.945592
Log olasılığı	90.03878	F-istatistiği		14.85233
Durbin-Watson istatistiği	0.169221	Olasılık(F-istatistiği)		0.000808

Türkiye’de yüksek öğretimde okuyan Öğrenci Sayısı / Nüfus Oranı için Durbin-Watson d istatistiği değerlendirildiğinde bağımlı değişken olan döviz transferlerinin modelimizde yer almayan ancak mercek altına aldığımız Türkiye’nin yüksek öğretimde okuyan öğrenci sayısı / Nüfus Oranı %; $k=2$, $n=25$, $dL=.981$, $du=1.305$ olduğundan $d=.169$ ’dur. Buna göre $0 \leq d < dL$ ise ($0 < .169 < .981$)’dır. Hipotezlerimiz şu şekildedir;

- $H_0: P = 0$ (otokorelasyon yoktur)
- $H_1: P \neq 0$ (otokorelasyon vardır)

Durbin-Watson test istatistiği $d = .169$ olduğundan %1 güvenle ana kütle hata teriminin pozitif otokorelasyonlu olduğunu görüyoruz. Bu nedenle modelin parametre tahminleri istatistiksel olarak anlamlı değildir. Tek bağımsız değişken olduğu için düzeltilmiş R^2 ’nin yorumlanması bu model için çok da anlamlı olmamasına rağmen regresyon denkleminin determinasyon katsayısı R^2 döviz transferleri (DGUSD)’nin %36’sını açıklamaktadır. Ancak, modelde yer alan trende

sahip değişkenler birbirleriyle tamamen ilişkisiz olsalar dahi R^2 için yüksek değerler tahmin edilebilir. Bu aldatıcı regresyon olmaktadır. İlişki istatistiksel olarak anlamsızdır. Dolayısıyla, eğitimli işgücünün yurt dışından gönderilen döviz transferlerini açıklamada istatistiksel olarak yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgumuz literatürdeki bulgularla örtüşmektedir.

Tablo 2–3: Türkiye’de Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı Ve Döviz Transferlerinin GSYİH İçindeki Paylarının Granger Nedensellik Analizi

Granger Nedensellik Testleri			
Tarih: 03/18/10 Saat: 18:40			
Gözlem Aralığı: 1 25			
Gecikme: 2			
Sıfır Hipotezi:	Göz	F-istatistiği	Olasılık
YONUFUS Granger nedenselliğe sebep olmazUSD_GDP	23	1.12035	0.34788
USD_GDP Granger nedenselliğe sebep olmazYONUFUS		0.66549	0.52622

Çalışmamızda değişkenler arasındaki ilişkinin nedenselliğini ölçmek için Granger Nedensellik testini uyguladık. Tablo 2-3’te verilen sonuçlara göre 23 gözlemlili bu analizde F-stat olasılık değeri 0,34788 anlamlılık düzeyinden ($>0,05$) büyük olduğu için ilk hipotez reddedilir. Bu durumda USD/GDP $\rightarrow$ YÖNUFUS yönlü bir ilişki vardır.

2. 3. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Döviz Transferi Fonksiyonu

Yurt dışından döviz transferleri göçmenin maaşının ve aile fertlerinin gelirlerinin bir fonksiyonudur. Genel etkenler (Acosta, 2007, s2):

- i. Aile yakınlığı faktörü
- ii. Aileyi getirme veya yanına gitme maliyeti
- iii. Tüketim harcamaları
- iv. Maaş faktörüdür.

Gurbetçi dövizleri 2007 yılı itibariyle gelişmekte olan ülkelere giden finansal akımın %30'a varan bir oranını oluşturmaktadır. Bu miktar gelişmekte olan dünya ekonomilerinin toplam brüt milli gelirlerinin yaklaşık %2,5'una denk gelmektedir (Acosta, 2007, s2). Gurbetçi dövizleri GOÜ'lerin ekonomilerinin makro anlamda kredibilitelerini artırıcı ve yurt dışı borçlanmayı kolaylaştırıcı etkileriyle olumlu katkıda bulunmaktadır. Gurbetçi dövizleri ülkeye geri dönüşünün ekonomik büyümeye olumlu etkileri üzerine iki temel argüman bulunmaktadır. Bu argümanlar;

- i. Gurbetçi dövizleri ülkedeki ihtiyacı olanlara ulaşarak ülkedeki yoksulluğu azaltmaktadır.
- ii. Gurbetçi dövizleri insan ve fiziksel yatırımları teşvik edici ve artırıcı bir etkiye sahiptir.

Bu şekilde gurbetçi dövizleri uzun vadede ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunmaktadır. Fakat aşağıdaki unsurların gurbetçi parasının ülkelerindeki bu olumlu etkileri dengeleyici olumsuz tarafları da bulunmaktadır (Acosta, 2007, s3). Bu unsurlar;

- i. Nitelikli göçmenleri çoğu ekonomik durumu iyi olan ailelerden geldiğinden bu paralar ülkedeki düşük gelirli kesime gitmeyebilir.
- ii. Ayrıca gurbetçi dövizleri yerel rekabeti olumsuz etkileyerek kaynak ülkedekilerin çalışma isteğini kırabilir. Gurbetçi dövizleri akışı kaynak ülke parasının değerini artırarak (Dutch Disease) ülkenin ihracatını olumsuz etkileyebilir ve rekabetçi yerel sektörleri zora sokabilir.

Gurbetçi dövizleri eğitim ve sağlık yatırımlarını artırıcı, yoksulluğu azaltıcı olumlu etkiler de yapabilir. Ancak mikro analizlerin sonuçları incelenen ülkelerin yarısında gurbetçi dövizinin ülkedeki yoksulluğu azaltıcı etkisinin beklendiği kadar olmadığını göstermiştir (Acosta, 2007, s5). Makro analizler genelde ülke karakteristiklerini göz önüne almadıklarından yanıltıcı

olabilirler. Özellikle göç şablonlarının ülkeden ülkeye ve bölgelere göre farklılık gösterdiği bazı ülkeler için genel makro analizler yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir (Acosta, 2007, s4).

Göçmenlerin yurt dışından kaynak ülkeye gönderdiği fonları (döviz girdisi) alan akrabalarının çalışma ve eğiSaat ayırdıkları kaynak ve zamanı azalttığı da ileri sürülmektedir. Bu durumda göçmenlerin eve gönderdiği paranın yerel ekonomi üzerindeki etkisi olumsuz olabilir. Buna rağmen gurbetçi akrabaları bu durumda daha fazla para biriktirme ve daha az harcama yapma eğilimindedirler. Literatürde karşılıklı yapılan ülke analizlerine göre (Chami ve diğerleri, 2005) geri dönüş, büyüme ve üretim arasında negatif bir etkileşim söz konusudur. Bunun sebebi göçün yerel ekonomideki verimli işgücü arzını düşürmesi ve yurt dışından gönderilen fonların kaynak ülkedeki işgücünün çalışma motivasyonu üzerindeki olumsuz etkileridir (Bolard, 2009, ss1–35).

Özetle, çalışmaların bir kısmına göre yurt dışından geri dönen işçi dövizlerinin ülkedeki verimli ve üretken yatırımlarda kullanılma olasılığı zayıftır (Gönüllü, 1996, ss95–104; Gümüş, 2005, ss1–224; Lin, 2008, ss1–297; Dunnewijk, 2008, ss1–31). Bu para genelde kısa ve orta vadeli tüketim harcamalarına gitmektedir. Bunun aksini savunanlar çalışmalrda literatürde bulunmaktadır (Skeldon, 2005, ss1–39; Tanner, 2005, ss1–13; Tiryakioğlu, 2008, ss319–337, Cordova ve Olmedo, 2006, ss1–32). Bu konudaki veri ve düşüncelerin çeşitliliği ile karışıklığı bu çalışmaların güvenilirliğini azalttığı söylenebilir.

2. 4. Yurt Dışı İşgücü Göçünün Makro ve Mikro Ekonomik Belirleyicileri

Yurt dışı göçün ekonomik ve sosyal makro ve mikro belirleyicileri vardır (Yılmaz, 2009, s33). Göç alan ve veren ülkeler açısından nüfusun yaşlanması şeklinde ortaya çıkan demografik değişimler; ekonomik büyüme, istihdam, işgücü üretkenliği, özel tasarruflar, vergi yükü, bireylerin tüketim-tasarruf kararları ve yaşam standartları gibi birçok ekonomik ve sosyal alanda sonuçlar doğurmaktadır (Yılmaz, 2009, s30). Makro belirleyiciler gelir düzeyi, yaşam koşulları, siyasi özgürlük, işgücü arz ve talebinden oluşmaktadır. Örneğin, makro ekonomik açısından bakıldığında, tüketim–tasarruf kararları bir ülkenin gelecekteki potansiyel ekonomik büyümesini ve doğal olarak kişi başına düşen milli gelirini etkilemektedir. Çünkü tasarruf aynı zamanda, bireyin gelecekteki harcama miktarını gösterirken diğer yandan da ekonominin sermaye arzını belirlemektedir (Yılmaz, 2009, s30; Acosta, 2007, ss1–36). Bu bağlamda bu değişkenlerin incelenmesi göçe neden olan makro belirleyicileri bulmak açısından önem arz etmektedir.

Makro analizler genelde ülke karakteristiklerini göz önüne almadıklarından yanıltıcı olabilirler (Gümüş, 2005, ss1–224). Makro analizlerde mikro bazda incelenmesi gereken fırsat maliyeti göz önüne alınmamaktadır. Özellikle göç şablonlarının ülkeden ülkeye ve bölgelere göre farklılık gösterdiği için bazı ülkeler bazında genel makro analizler yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir. Dolayısıyla göçün mikro belirleyicilerinin incelenmesiyle kısmende olsa bu sonuçların yanıltıcı etkileri azaltılabilir.

Öte yandan, mikro belirleyiciler ise iletişim, medeni durum, yaş, eğitim ve göç masraflarından oluşmaktadır. Ancak, mikro analizlerin sonuçları incelenen ülkelerin yarısında gurbetçi dövizinin ülkedeki yoksulluğu azaltıcı etkisinin beklendiği kadar olmadığını göstermiştir (Acosta, 2007, s5).

Yurt dışı göçün makro-ekonomik etkenleri göç ithal eden ülkedeki göçmen sayısı, ücret düzeyi, ekonomik faaliyetleri, döviz kuru, faiz oranları arasındaki fark, politik risk unsurları ve işçinin para transfer etme kolaylığı gibi benzeri birbirleri ile ilgili çok sayıda değişkeni içermektedir (Tyers ve Vedi, 2006, ss1-48; Yevgeny, 2006, ss1-221; Açma, 2008, ss1-14). Bununla birlikte göç ihraç eden ülkedeki kadın oranı, yurt dışında kalış süresi, gelir düzeyi, ailedeki iş durumu, medenî durumu, eğitimi, meslekî düzeyi, çocuk sayısı, çocukların eğitim düzeyi, göç öncesi ekonomik durumu, yurt dışında kalmayı düşündüğü süre, aile nüfusu gibi sosyo-demografik etkenlerde durumu daha karışık hale getirmektedir (Timur, 2006, s45). Bu bağlamda göçe neden olan sosyal, ekonomik, kültürel vb. çok sayıda faktörün olduğu ve göçü belirlemenin çok yönlü bir analiz gerektirdiği açıktır.

3. YURT DIŞI İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN EKONOMİK VE EKONOMETRİK ANALİZİ

Türkiye 'de işçi döviz transferlerini belirleyen etkenlere yönelik ekonomik ve ekonometrik analiz yardımıyla tespit edilmiş bulunan çok az sayıda çalışma yapılmıştır (Straubhaar, 1986; Aydaş vd., 2005). Bunlardan özellikle, Straubhaar'ın (1986), 1963–1982 yıllarına yönelik verilerle hazırladığı modeli yurt dışında çalışan işçilere yönelik yüksek faiz ve yüksek kur uygulamalarının işçi döviz transferlerine olumlu bir etkisi olduğu neticesine varmıştır. Aydaş vd. (2005), 1964–2001 döneminde Türkiye'de enflasyon artışının yurt dışındaki Türk işçileri tarafından istikrarsızlık olarak algılanması nedeniyle işçi döviz transferlerini olumsuz yönde etkilediğini bulmuşlardır.

Aşkın ve Öztekin (1972), Kılıç (1975), Bahşi (1978) ve Gökdere (1978) yurt dışındaki Türk işçileri tarafından ülkeye gönderilen döviz transferlerinin ülke dışına yönelik olması sebebiyle ülkede enflasyona neden olduğu sonucuna varmışlardır. Türkiye'deki özellikle faiz oranları ve döviz kurlarının işçi döviz transferlerini nasıl etkilediğine yönelik yapılan ekonomik ve ekonometrik çalışmalar farklı sonuçlara varmışlardır (Alper, 2005, ss1–134).

Bu bölümde yurt dışı işgücünün ve döviz transferlerinin ekonomik ve ekonometrik analizlerini güncel veri ve değişkenler ışığında yapacağız. Bu doğrultuda ilk olarak yurt dışı işgücü göçünün arz ve talep dengesizliğini inceleyeceğiz. Burada, piyasa ekonomisi koşullarının geçerli olduğu varsayımıyla hareket edeceğiz. Arz ve talep arasındaki karşılıklı dengeye dayanan ekonomik modelde, rekabet içinde olan piyasalardaki işgücü göçünün ekonomik etkilerini tanımlamaya ve açıklamaya çalışacağız.

3.1. Arz ve Talep Dengesizliği

Küreselleşme ve bilgi ekonomisi çağına geçiş ile birlikte artan nitelikli işgücü talebi, arzından fazla olduğunda nitelikli işgücünün ücretinde özellikle GOÜ'lerde artışa neden olmuştur. Nitelikli işgücünün yetişmesinin uzun zaman aldığı bilinmektedir. Dolayısıyla, bu zaman boşluğunda göç veren ülkedeki yüksek eğiSaat olan talebin artmasıyla, uzun vadede arz-talep dengesinin kurulmasında etkili olacaktır (Lin, 2008, ss1–297; Gümüş, 2005, ss1–225; Dunnewijk, 2008, ss1–31). Arz ve talep kanunlarına göre aşağıdaki analizi yapabiliriz.

GÜ'ler de nitelikli işgücü talebi arzından fazla olduğunda nitelikli işgücü ve yüksek öğrenimli öğrenci arzında artış yaşanması beklenebilir. Fakat bu arz-talep dengesinin yeniden kurulması zaman alacaktır. Ülkeler arasında yoğun bir rekabetin yaşandığı 21. yy.'da GÜ'ler kısa vadeli nitelikli işgücü ihtiyaçlarını ancak AGÜ ve GOÜ'lerden “beyin göçü” yoluyla (nitelikli işgücünü ithal ederek) kapatabileceklerdir. Burada göç veren ve konuk ülkelerin makro ekonomik yapısal değişkenleri “nitelikli işgücü göçünün” miktarını belirleyecektir.

Arz ve talep dengesinin oluşumuyla ilgili küreselleşmenin getirdiği hareketlilik fabrikaları göç veren ülkelere taşıyarak tersine beyin göçünü gerçekleştirmektedir. Ancak bu durum nitelikli göçmenlerden çok düşük nitelikli göçmenlere yaramakta kısacası “tersine beyin göçü” etkisi az olmaktadır (Lin, 2008, 31; Barışık, 2004, ss139–164; Altay ve Pazarcıoğlu, 2007, ss96–108). Bu çerçevede, göç veren ülkenin dünyadaki nitelikli işgücü talep ve arzındaki payı küçükse, o zaman arz artışının ücret seviyesi üzerinde fazla etkin olmadığı söylenebilir.

Nitelikli işgücüne olan talep artışı üretim sürecindeki ileri teknolojik gelişmelere paralel olarak işgücünün sahip olması gereken bilgi ve beceri seviyesinin artmasıyla doğru orantılıdır. İşgücü arzının üretimdeki bu teknolojik gelişmeden faydalanmak için harekete geçmesi olasıdır. Ancak, nitelikli işgücünün yetişmesi uzun sürdüğünden fiyat esnekliği düşük olacaktır. Çünkü nitelikli işgücün yetiştirilmesi hem yüksek maliyetlidir hem de uzun zaman gerektirmektedir. Bu bağlamda, işgücü arzı açığı olan göçmen kabul eden ülkeler kısa vadeli ihtiyaçlarını işgücünü AGÜ ve GOÜ'lerden ithal ederek kapatmayı tercih edebilir (Lin, 2008, ss1–297). Burada formüldeki diğer makro ekonomik faktörler ihracatın miktarının belirleyicisidir. En ideal nokta her bir nitelikli göç alan ülkenin ekonomisine olan azami katkısının $MC = MR$ kesiştiği değer olacaktır. Yani “nitelikli göç” yoluyla ithal edilen her bir işgücünün topluma olan masrafının ülkeye olan katkısına eşitlendiği noktadır.

- $MC =$ Marjinal Maliyet; $MR =$ Marjinal Kazanç
- $MR=MC$ Azami katkının olduğu değer (3. 1)

Öte yandan, dünya genelinde üniversitelere yönelik artan yatırımlar ve üniversite sayısındaki artış uzun erimde yüksek eğitimin ülkelerin ekonomik büyümelerine olan olumlu etkisinin açık bir göstergesidir. Yurt dışı nitelikli işgücünün ücretiyle niteliksiz işgücünün ücretleri arasındaki fark küreselleşmeyle birlikte artmaktadır (Hainmuller, 2004, ss1–50). Bu durum ve görece zengin GÜ ile görece yoksul AGÜ ve GOÜ'lerde artan ücret farklılıkları arz-talep dengesinin oluşumunu olumsuz etkileyebilecektir (Lin, 2008, s32). Bu farklılıkları ölçmekteki en önemli engel ülkeler arasındaki yüksek eğitimdeki ücret ve kalite farklılıklarının belirlenmesindeki güçlük olduğu ileri sürülebilir.

Piyasaları anlamak için fiyat ve miktarı göz önüne almak gerekmektedir. Fiyatlar üretim maliyeti ve kaynak miktarının göstergesidir. Nitelikli işgücü ve eğitim bu kurala istisna teşkil oluşturmamaktadır. Burada eğiSaat bağlı olarak olası ücret artışı ve eğiSaat dönüş oranı önemlidir. Yüksek eğitimin fiyatı arz-talep dengesini tespit etmek için önemlidir. (Lin, 2008, s25–26). Şöyle ki;

$$\log w_i = r_p * P_i + r_s * S_i + r_h * H_i + \text{diğer faktörler} \quad (3. 2)$$

- W_i = i kişisinin aldığı ücret
- P_i = i kişisi ilkokul mezunu
- S_i = i kişisi orta ve lise mezunu
- H_i = i kişisi üniversite ve yüksek okul mezunu
- r_p = İlkokul eğitiminin ücretlere olan marjinal etkisi (Eğitimin ücretlere olan etkisinin parametresi)
- r_s = Orta-lise eğitiminin ücretlere olan marjinal etkisi (Eğitimin ücretlere olan etkisinin parametresi)
- r_h = Üniversite-yüksek öğrenimin ücretlere olan marjinal etkisi (Eğitimin ücretlere olan etkisinin parametresi)

Kısacası ücretler ilkokul, lise ve üniversite olarak üç eğitim grubuna ayrılmaktadır (Lin, 2008, 31–32). Dünyadaki nitelikli işgücüne olan talepteki genel artış yüksek öğrenim görmüş insanların ücretlerinde de artışa sebep olmuştur (Gümüş, 2005, ss1–224; Lin, 2008, 31; Barışık, 2004, ss139–164; Altay ve Pazarcıoğlu, 2007, ss96–108). Ülkelerin nitelikli işgücüne olan talebinin ve arzının birbirleriyle çeşitlilik ve farklılık gösterdiğini öne sürülmektedir (Çelik, 2006, ss149–170; Alper, 2005. ss1–134). Bu açıdan, nitelikli işgücü talep ve arzını incelerken mikro bir yaklaşım faydalı olabilir. Bir sonraki bölümde yurt dışı göçün göç alan ve veren ülkeler arasındaki ticaret hacmine olan etkisini inceleyeceğiz.

3. 2. Yurt Dışı Göç - Ticaret Hacmi İlişkisi ve Literatürdeki Çalışmalar

Yurt dışı göçmen miktarının artması ile birlikte, ilk olarak, göçmenlerin geldikleri ülkenin ürünlerine yönelik artan talep bu ürünleri içeren mal gruplarının ithalatını artıracaktır. İkinci olarak, yurt dışı göçmenler kendi ülkeleri ile yerleştikleri ülke arasında piyasa bilgilerinin aktarılmasına ve bağlantıların daha kolay yapılmasına imkân sağlayacaklarından, başka bir deyişle bilgi akışını simetrik hale getirerek, ticarî işlem maliyetlerini düşürecek ve ikili ticaretin gelişmesine katkıda bulunacaklardır. (Karagöz, 2007, s11; Atan, 2009, ss159–180; Yiğit, 2005, s1–83; Lin, 2008, s1–297). Bu durumun ikili ticareti arttırması beklenebilir.

Araştırmalar sonucu elde edilen bulgular birçok ülke için yurt dışı göç ile ticaret hacmi arasında doğru yönlü bir ilişki bulunduğunu doğrular niteliktedir (Karagöz, 2007, s1–13; Timur ve Sağlam, 2006, s1–59; Atan, 2009, ss159–180; Yiğit, 2005, s1–83; Sayan ve Kuru, 2007, ss1–30). Göçmenlerin ticaret üzerindeki etkisi ihracat ve ithalat yönünden farklılık arz edebileceğinden dış ticaret hem ihracat ve ithalat olarak ayrı hem de bu ikisinin toplamı olarak ifade edilmektedir. Yurt dışından göç alan ülkenin emek-yoğun bir mal ithal etmesi ile düşük ücretli emeği ithal ederek aynı ürünü üretmesi aynı şeydir ve bu mekanizma sayesinde ülkeler arasındaki ücret farklılığı giderilmeye çalışılmaktadır (Karagöz, 2007, s1–13). Ülkeler arasındaki nihai mal ticareti ile faktör (işgücü) hareketleri birbirlerini ikame etmekte, bunun sonucunda da arzı bol olan faktörün fiyatı yükselirken kıt olan faktörün fiyatı düşerek ticaretteki taraflar arasında işgücü fiyatları eşitlenmektedir (Alper, 2005, ss1–134).

Göç veren ülke açısından ise bu mekanizma tersinden yorumlanabilir, yani tekstil ürünleri gibi emek-yoğun bir mal ihraç etmekle emeği ihraç etmek eşdeğerdir (Karagöz, 2007, s3). Göçmenin ürettiği yüksek kaliteli mal ve hizmetler göç veren ülkedeki tüketicilere doğrudan

fayda sağlamaktadır. Burada üretimi tasarım ve kopya ürün olarak ikiye ayrılmaktadır (Kuhn, 2008, s.2). Nitelikli işgücü genellikle tasarım ürünler açısından önemli rol almaktadır. Çünkü gelişmiş bir tasarım, ürün kalitesini ve beraberinde tüketici memnuniyetini artıracaktır. Böylece göç veren ülke tüketicisi hangi ülkeden olursa olsun nitelikli göç vererek daha kaliteli ve iyi ürüne kavuşarak avantajlı çıkmaktadır (Kuhn, 2008, s2). Dünya ticaretinin halihazırdaki yapısının bu görüşleri desteklediği ileri sürülebilir. Bir sonraki bölümde kaynak ülkelere yapılan döviz havalelerine yönelik yaklaşımları inceleyeceğiz.

3.3. Yurt Dışı İşgücü Döviz Transferlerine Yönelik Yaklaşımlar

Göçmenlerin, ülkelerine döviz havaleleri gönderme konusundaki eğilimlerinin ne yönde şekillendiği önem kazanmaktadır. Literatürde, yurt dışından göçmenlerin gönderdikleri havalelerin belirleyicilerine ilişkin olarak, dört farklı yaklaşım bulunmaktadır (Gökbayrak, 2006, s72–77) Bu yaklaşımlar;

I. Endojen Yaklaşımı: Sosyal ilişkilerin yapısını ve finansal açıdan zorunlulukları açıklayıcı faktör olarak kabul eden bir göç yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, göçmenlerin geride kalan ailelerinin ekonomik durumlarını düşünmesi ve onlara katkı zorunluluğu, havalelerin temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Portföy Yaklaşımı: Göçmenlerin havale göndermelerinin ana güdüsü, bireysel rasyonel kararlarıdır. Bu yaklaşımda, köken ülkeye gönderilecek miktar, yatırımların göç alan ve veren ülkedeki yatırım getiri oranının büyüklüğüne bağlı olarak belirlenecektir.

III. Risk Paylaşımı ve Sigorta Yaklaşımı: Havaleler, ailenin sosyo-ekonomik durumunu geliştirme için, verilen kolektif kararın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, yurt dışından gelen havaleler, aile üyeleri için bir sigorta işlevi görmektedir.

IV. Sosyal Sermaye Yaklaşımı: Bu yaklaşımda havaleler, yalnızca finansal anlamda değil, aynı zamanda hane halklarının sosyal sermayesine (eğitim, kültür, iş hayatındaki konum vb.) bağlı olarak düzeyi ve kullanımını değişen özellikler taşımaktadır.

Literatürdeki tüm bu yaklaşımlar ışığında, havalelerin çok farklı koşullar ve nedensellik bağlamlarında incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu konuya ilişkin yapılan çalışmalarda ortaya çıkan genel özellikleri dört gruba ayırabiliriz;

- i. Göçmenlerin gelir düzeyi,
- ii. Göç veren ülkelerin ekonomik ve siyasal durumu,
- iii. Göçmenin kalış süresi,
- iv. Göçmenin geride kalan hane halkı sosyo-ekonomik özellikleridir.

Burada öne çıkanlar genellikle ekonomik ve sosyal unsurlardır ve göçün ana nedeni olan ülkeler arası ekonomik gelişmişlikle paralellik göstermektedir. Bu bir anlamda rasyonel bir sonuçtur.

3. 4. Yurt Dışı Döviz Transferlerini Etkileyen Faktörler

Döviz havalelerini etkileyen çok çeşitli faktörler vardır. Biz bu faktörleri üç kategoride inceleyeceğiz. Bunlar sırasıyla (Alper, 2005, ss1–134);

- i. Sosyal Yapı Faktörleri
- ii. Mali Faktörler
- iii. Ekonomik Faktörlerdir.

Gelecek bölümde yurt dışına göçü etkileyen ekonomik olmayan faktörleri kısaca incelemeye başlayacağız. Literatürde bu faktörlerin tüm ülkeler için homojen bir özellik sergilemediği açıkça görülmektedir. Söz konusu faktörlerin, göç biçimlerine ve göç veren ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal ortamlarına göre farklılaşabileceği belirtilmelidir. Bu bağlamda öncelikle sosyal yapı ve daha sonra mali faktörleri inceleyeceğiz. Tezin amacı göç transferlerinin ekonomik etkilerini incelemek olduğu için bu faktörler yalnızca bilgilendirme amaçlıdır. Tez, bu varsayımdan hareketle, yurt dışı işgücü göçü sonrası ortaya çıkan döviz transferleri ve kaynak ülke Türkiye ekonomisine etkilerini araştırma amacındadır.

3. 4. 1. Sosyal Yapı Faktörleri

Genç nüfusun toplam nüfusa oranı ve nüfus yoğunluğu görece daha yüksek ülkelerin diğer ülkelere daha fazla göç vereceği ileri sürülmektedir. Azalan doğum oranı, artan yaşam süresi ve geç emeklilik vb. demografik eğilimler sürdürülebilir ekonomik büyümenin lehinde değildir. Bu yüzden nitelikli işgücüne giriş bilgi ekonomisi devrinde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak için büyük önem arz etmektedir (Birgani, 2004, s2). Bu nedenle nitelikli işgücüne olan arz ve talep küreselleşmiş ve ülkeler arasında bu güce sahip olmak için rekabet daha da artmıştır ve artma eğilimi göstermektedir.

Yurt dışı göçün olumlu ve olumsuz yönlerini oluşturan yaş, cinsiyet, eğitim, ırk gibi demografik unsurların değerlendirilmesi, itme çekme kuramı açısından da önem arz etmektedir. Burada, diğer önemli bir hususta demografik etkenler çerçevesinde göçün bireysel artı ve eksiklerinin, hangi sosyal bağ ve süreçler etrafında ölçüleceğidir (Çağlayan, 2006, s7). Literatürde yer alan itme ve çekme faktörlerinin içeriği birçok farklı etkene bağlı olduğundan karmaşık bir oluşum söz konusudur. Bu belirleyici faktörleri iki ana grupta toplayabiliriz;

- i. Kişisel (mikro) faktörler
- ii. Kişisel olmayan (makro) faktörlerdir.

Konuk ülke ile göç veren ülkede yaşanan olumlu ve olumsuz unsurların birbirlerinden ayrı olarak ele alınması gerekebilir. Öte yandan dış göçü incelerken göç edilen ve edilecek yerdeki sosyal yapı faktörleri kendi içerisinde bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

3. 4. 2. Mali Faktörler

Mali Faktörler ise üç alt kategoride incelenmektedir (Gönüllü, 1996, ss95–104). Bunlar sırasıyla:

- i. Vergi Türleri
- ii. Masraf Kalemleri
- iii. Hükümet Finansman Açığı

Bu üç faktör arasında doğrusal bir bağ vardır. Göçü etkileyebilen üç tane Vergi türü vardır (Gönüllü, 1996, ss95–104; Karagöz, 2007, s1–13; Timur ve Sağlam, 2006, s1–59).

Bunlar;

- i. Emlak Vergisi
- ii. Gelir Vergisi
- iii. Katma Değer Vergisidir.

Daha yüksek emlak vergisi ve gelir vergisi ve daha düşük satış vergisi belirtilenin aksine yoksul göçmenleri çekmektedir. Gider faktörleri de üç faktörü kapsamaktadır (Gönüllü, 1996, ss95–104). Bunlar sırasıyla;

- i. Eğitim Masrafı
- ii. Otoyol Masrafı
- iii. Sosyal Yardım Masrafı'dır.

İlk iki faktörün göç olayında olumlu etki yaratacağını varsayabiliriz, fakat son faktörün etkilerinin ne olacağı belirsiz sayılır. Gönüllü (1996, ss95–104)'ye göre sadece sosyal yardım gideri göç olayında olumsuz etkilere sahiptir, eğitim ve otoyol giderleri bu olumsuz etkilere sahip değildir. Parnwell'e (1993) göre, bu engeller arasında kültürel farklılık ve hukuki sınırlamalarda vardır. Bunun yanında teknolojik atılımlar, uzaklıkların göçü engelleyici gücünü düşürmekte veya tamamen yok etmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte bölgelerarası ulaşım ve iletişim kolaylaşmaktadır. Dahası, artan gelir içinde ki payları da azalmaktadır.

Anaakım insan kaynakları literatürü insan sermayesinin yurt dışına göçünü AGÜ ve GOÜ'lerin laneti olarak görmüştür. Öte yandan literatür nitelikli göçünün ticaret artışı, döviz girdisi, bilgi akışı, beceri birikimi, yabancı sermaye girişi gibi olumlu etkilerini göz ardı etmemektedir. Günümüzde literatürdeki çalışmaların çoğu endojen eğilimli (homojen yapıda olmamaya eğilimli) bir yapıda görülmektedir. Nitelikli göçü temelde eğitilmiş işgücünün yarattığı pozitif dışsallıklardan göç veren ülkenin zarar görmesine odaklanmıştır. Çünkü bu zarar sadece kısa vadede değil orta ve uzun vadede o ülkenin ekonomik büyümesine darbe vurarak ülkelerarası gelir farklılığı ve fakirliği artırmaktadır. Yeni yurt dışı işgücü göçü literatürünün öncüleri arasında Carrington, Detragiache (1998), Adams (2003), Marfouk (2004), Dumont, Lemaitre (2005), Mounford (1997), Stark, Helmenstein, Prskawetz (1997), Vidal (1998), Beine, Docquier ve Rapoport (2003) gibi isimler bulunmaktadır. Nitelikli işgücü kazancının tahmin edilenden az olduğu ve bunun insan kaynağı, refah seviyesi ve büyüme üzerindeki dışsal olumsuzluklarının göz ardı edildiği görülmektedir (Özden, 2008, s205).

3. 4. 3. Ekonomik Faktörler

İşçi gönderen ve işçi kabul eden ülkelerdeki kur, faiz oranları, enflasyon, işsizlik, gelir dağılımı

vb. ekonomik göstergeler ülkelerin ekonomik seviyeleri ve ekonomideki dalgalanmaları ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla ekonomik dalgalanmalar işçi gelirlerinin etkenlerinin pek çoğunda hareketliliği bir bütün olarak temsil etmektedir (Pınar, 2005, ss34–35). Çalışmamızın bu bölümünde göçü etkileyen çok sayıdaki ekonomik faktörlerden beş tanesini tanımlayıcı ve ekonometrik olarak inceleyeceğiz. Bu faktörler sırasıyla; GSYİH, Cari İşlemler Açığı, Enflasyon, İşsizlik ve Gini Katsayısı'dır.

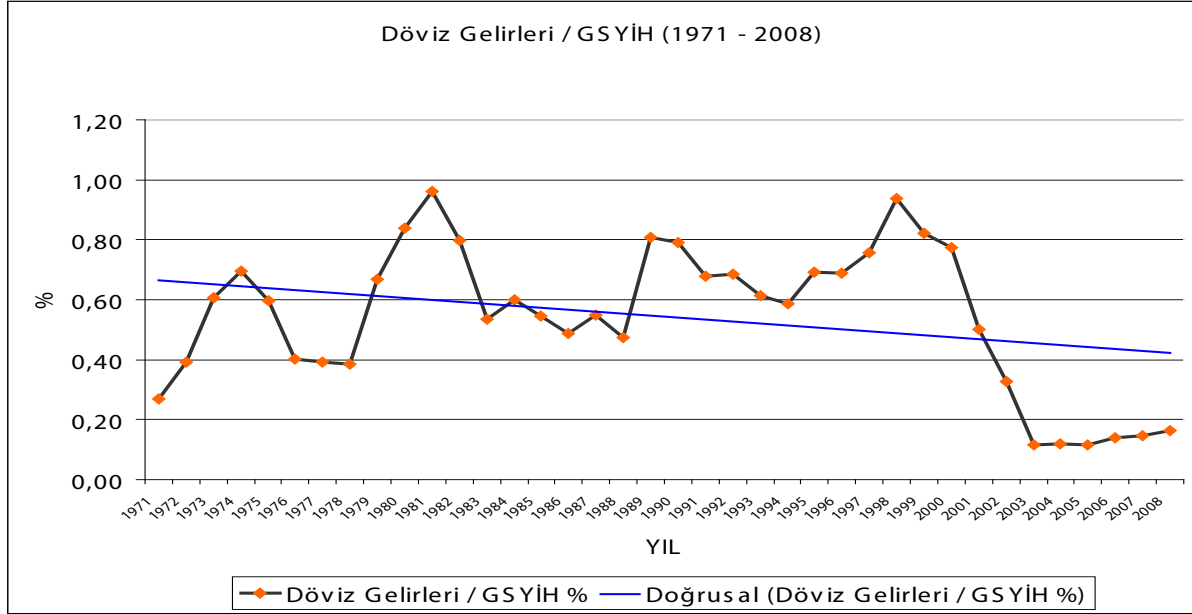
Bu faktörleri incelememizin arkasında yatan ana teorik çerçeve rasyonel beklentiler teorisidir. Özellikle anaakım iktisatta bu teori 1973 yılında Breetton Woods sisteminin çökmesiyle hakim durumda yükselmiştir. Bu ekonomik model içerisinde ekonomik istikrarın ve sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için enflasyon, işsizlik, dış açık, kamu finansman dengesi başta olmak üzere çeşitli göstergelerin istikrarı öncü bir önem arz etmektedir. Bu değişkenlerin istikrara kavuşmasının beraberinde ülkeye dış finansman getireceği beklenmektedir. Bizde bu çerçeve bir tür finansal akım olan döviz gelirlerini yukarıda sayılan beş faktöre olan etkilerini ayrı ayrı inceleyeceğiz.

3. 4. 3. 1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) bir ülke içinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin üretim toplam piyasa değerini gösterir (Lindo, 2005, s1). Üretimde kullanılan faktörlerinin sahipliğinin yerli veya yabancı olması önemli değildir. Önemli olan bir ülkenin coğrafi sınırları içerisinde üretimin yapılmasıdır. Bu çerçevede GSYİH'nın büyüme oranının yurt dışı göç üzerinde ekonomik büyüme etkisi göstereceğini düşünüyoruz. Bu doğrultuda ekonomik büyümenin iş fırsatlarını ve sosyal refahı artıracaklarını ve nitelikli göçmenleri çekeceğini varsaymak yerinde olabilir. Kişi başına düşen GSYİH, göçü ve onun yönelimini etkileyebilir. Bu bağlamda, gurbetçi gelirlerinin göç veren ülke Gayrisafi Yurtiçi Hâsılasındaki (GSYİH) dalgalanmalarla ters yönde hareket etmesi literatürde genel kabul görmektedir (Köksal, 2006, ss1–21). Bu beklenti, göçmenlerin kendi ülkelerinde negatif ekonomik gelişmelerin meydana gelmesi durumunda geride kalan

hane halkına ekonomik destek olmak için göçmen işçi gelirlerinde artış olacağı beklentisinden kaynaklanmaktadır (Erdem, 2007, s106; Açma, 2008, ss1–14).

Şekil 3–1: Türkiye’de İşçi Döviz Transferlerinin GSYİH’ya Oranı ve Trend (1971 – 2008)

Kaynak: TCMB ve OECD verileri kullanılarak kendi hesaplamamız.

Bu bağlamda Türk vatandaşı göçmen işçilerin Türkiye’ye gönderdikleri döviz havalelerinin GSYİH’ya olan oranını incelemek önemlidir. Şekil 3-1’den ve Ek 6’daki tablodan da görüleceği üzere göçmen işçi döviz transferleri 1971 – 2008 arasında Türkiye’nin GSYİH’nın ortalamada % 0,54’ünü karşılamıştır. Dolayısıyla Türkiye’nin yurt dışı göç kaynaklı döviz transferlerinin ülkenin GSYİH içerisinde çok önemli bir payının olmadığı açıktır. Aynı dönemde bu gelirlerin standart sapması 0,24 olarak gerçekleşmektedir. Bu rakam ve Tablo 3-1’den görüleceği üzere döviz transferlerinin GSYİH içindeki istikrarsız bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo: 3 -1: İşçi Döviz Transferleri / GSYİH Tanımlayıcı İstatistikleri

Döviz Transferleri / GSYİH %	
Ortalama	0,54
Standart Hata	0,04
Ortanca	0,59

Kip	#YOK
Standart Sapma	0,24
Örnek Varyans	0,06
Basıklık	-0,74
Çarpıklık	-0,39
Aralık	0,84
En Büyük	0,12
En Küçük	0,96
Toplam	20,65
Say	38

Kaynak: TÜİK ve OECD verilerini kullanarak kendi hesaplamamız.

Öte yandan 1990'dan sonra dış ticaret açığının finansmanındaki payı 2001 ekonomik krizinde bir kırılma yaşamış ve sonrasındaki yıllarda bir azalış trendi izlemektedir. Özellikle 2002 sonrası dönemde binde 1 – 2 bandına gerileyen oranın Türkiye GSYİH'daki payının ihmal edilebilir seviyelerde olduğu açıktır.

3. 4. 3. 2. Cari İşlemler Açığı

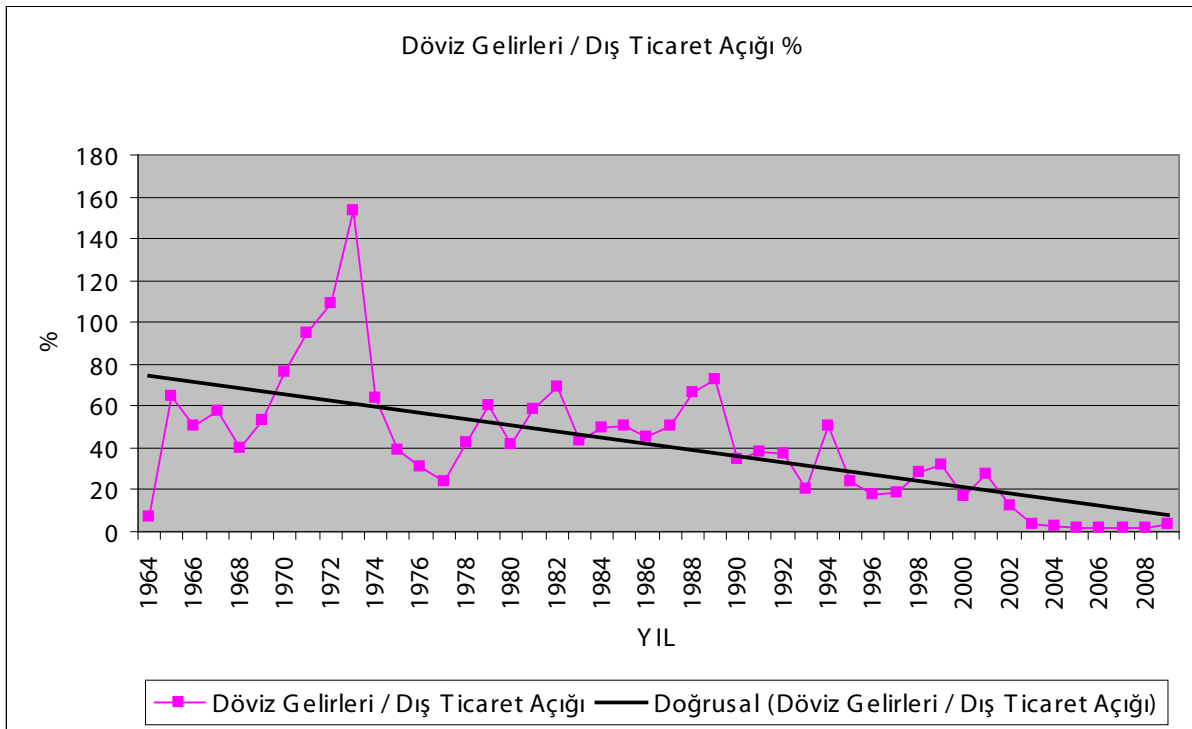
Ödemeler bilançosunda cari açığın oluşmasında dış satımların dış alımların altında gerçekleşmesinin payı önemli yer tutmaktadır. Bu bağlamda göçmen işçi döviz transferlerinin dış ticaret açıklarını karşılamadaki payına incelediğimizde; bu gelirlerin 1964 – 2009 arasında Türkiye'nin dış ticaret açıklarının ortalamada %41.12'sini karşıladığını görüyoruz. Dolayısıyla Türkiye'nin dış ticaret açıklarının finansmanında işçi döviz transferlerinin önemli bir payı olduğu söylenebilir. Aynı dönemde Tablo 3-2'den izlenebileceği üzere bu gelirlerin standart sapması 30.64 olarak gerçekleşmektedir.

Ayrıca, Şekil 3-2'de ve Ek 6'daki tablodan görüleceği üzere işçi döviz transferlerinin dış ticaret

açıklarının finansmanda istikrarsız bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan 1990'dan sonra dış ticaret açığının finansmanındaki payı gerek Türkiye gerekse de küresel ekonomi kaynaklı ekonomik kriz yılları (1994, 1998, 1999, 2001) dışında düzenli bir azalış trendi izlemiştir. Özellikle 2002 sonrası dönemde % 2–3 bandına düşen oranın Türkiye ekonomisini dış ticaret açıklarının finansmanında oldukça önemsiz bir hale geldiği açıktır.

Türkiye ekonomisi iç tasarrufları yatırımlardan az olduğu için özellikle 1970 sonrası yaşadığı yüksek enflasyonist süreçte kronik olarak ödemeler bilançosu sorunu yaşamıştır. Bu dönemde oluşan cari işlemler açığının finansmanında Ek 6'daki tablodan izlenebileceği üzere göçmen işçi dövizlerini özellikle 2003 yılına kadar önemli bir yer tuttuğu açıktır. Bu yıldan itibaren ise payı oldukça azalmıştır.

Şekil 3-2: Döviz Transferlerinin Türkiye'nin Dış Ticaret Açığını Karşılama Yüzdesi ve Trend (1964 – 2009)

Kaynak: TCMB verileri kullanılarak kendi hesaplamamız

Tablo 3-2: İşçi Döviz Transferleri / Dış Ticaret Açığı Tanımlayıcı İstatistikleri (1964-2008)

İşçi Döviz Transferleri / Dış Ticaret Açığı	
Ortalama	41,13
Standart Hata	4,52
Ortanca	39,67
Kip	#YOK
Standart Sapma	30,64
Örnek Varyans	938,86
Basıklık	2,98
Çarpıklık	1,24
Aralık	151,88
En Büyük	1,93
En Küçük	153,81
Toplam	1891,89
Say	46

Kaynak: TCMB verilerini kullanarak kendi hesaplamamız.

Göçmen işçi döviz transferleri 1971 – 2008 arasında Türkiye'nin cari işlemler açığının ortalama olarak ortalamada % 264'ünü karşılamıştır.

Tablo 3-3: İşçi Döviz Transferleri / Cari İşlemler Dengesi Tanımlayıcı İstatistikleri

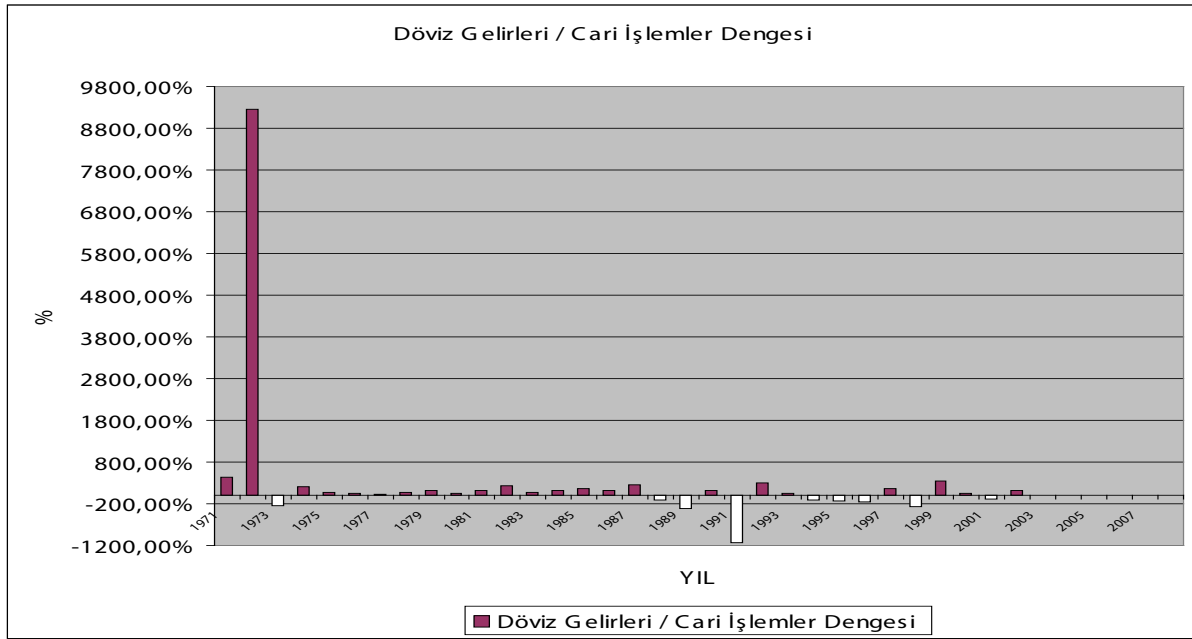
Döviz Transferleri / Cari İşlemler Dengesi	
Ortalama	2,64
Standart Hata	2,46
Ortanca	0,55
Kip	#YOK
Standart Sapma	15,18
Örnek Varyans	230,34
Basıklık	35,84
Çarpıklık	5,89
Aralık	103,78
En Büyük	-11,28
En Küçük	92,50
Toplam	100,17
Say	38

Kaynak: TCMB'den elde edilen verilerle kendi hesaplamamız.

Şekil 3-3 ve Tablo 3-3'den görüldüğü üzere yurt dışı işçi döviz transferlerinin cari işlemler açıklarının finansmanda istikrarlı bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan Ek 6'daki

tablodan da izlenebileceği üzere 2002'den sonra cari işlemler açığının finansmanında döviz havalelerinin payı düzenli bir azalış trendi izlemiştir. Özellikle 2002 sonrası dönemde % 5'in seviyesinin altına düşen oranın Türkiye ekonomisinin cari işlemler açığının finansmanında oldukça önemsiz bir hale geldiği açıktır.

Şekil 3-3: Türkiye'nin İşçi Döviz Transferleri ve Cari İşlemler Dengesi (1971 – 2008)

Kaynak: TCMB'den elde edilen verilerle kendi hesaplamamız.

3. 4. 3. 3. Enflasyon

Enflasyon oranları [Yıllık Tüketici enflasyonu (TÜFE)], Ek 6'daki tablodan da görüleceği üzere 1970 – 2003 yılları arasında sürekli olarak çift haneli olarak gerçekleşmiş dahası, 1980 ve 1994 yıllarında üç haneli seviyelere yükselmiştir. Enflasyon ancak 2004 yılında tek haneli seviyelere indirilebilmiş ve %6–10 aralığında göreceli ancak kırılgan izlenimi veren bir istikrar kazanmıştır. Aynı yıllarda döviz havaleleri ile enflasyon arasındaki ilişkiler Şekil 3-4 ve Şekil 3-5'ten takip edilebilir.

Türkiye'nin yurt dışı işçi döviz transferleri ve enflasyon değişimi ilişkisini ele alan çeşitli çalışmalarda, Aydaş vd (2005), ülkedeki enflasyonun yurt dışındaki Türk işçileri tarafından istikrarsızlık olarak algılanması nedeniyle işçi dövizlerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmışlardır (Alper, 2005, ss1-134). Öte yandan literatürde, Aşkın ve Öztekin (1972), Kılıçbay (1973), Bahşi (1978), Gökdere (1978) ve Martin (1991) ise, yurt dışındaki Türk işçileri tarafından ülkeye gönderilen dövizlerin transferlerinin özellikle tüketim harcamalarına yansımaları nedeniyle ülkede enflasyona neden olduğunu söylemişlerdir (Alper, 2005, ss1-134). Bizim çalışmamızda yurt dışı döviz transferleri ile Türkiye'deki enflasyon oranı arasında pozitif fakat istatistiksel olarak fazla anlam ifade etmeyen bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Buna göre enflasyonun gecikmesiz regresyon sonuçları aşağıdaki gibidir;

Tablo 3-4: Döviz Transferleri (Milyon USD) ve Enflasyon Yüzde Değişim

Bağımlı Değişken: DGUSD				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/19/10 Saat: 15:58				
Gözlem Aralığı: 1964 2009				
Gözlem Sayısı: 46				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	603893.5	213102.6	2.833815	0.0069
ENF	30958.63	4285.907	7.223355	0.0000
R-kare	0.542509	Ortalama bağımlı değişken		1805196.
Düzeltilmiş R-kare	0.532112	S.D. dependent var		1321175.
Regresyon S.H.'ları	903714.8	Akaike bilgi kriteri		30.30892
Kalıntı kareler toplamı	3.59E+13	Schwarz kriteri		30.38843
Log olasılığı	-695.1052	F-İstatistiği		52.17686
Durbin-Watson İstatistiği	1.062947	Olasılık(F-İstatistiği)		0.000000

Denklem Tahmini:

$$\square \text{ DGUSD} = C(1) + C(2)*\text{ENF} \quad (3.3)$$

Katsayı Tahminleri:

$$\blacksquare \text{ DGUSD} = 603893.4696 + 30958.62756*\text{ENF} \quad (3.4)$$

Durbin-Watson d istatistiği değerlendirildiğinde bağımlı değişken olan d1vz transferlerinin bağımsız değişkenimiz olan enflasyona $k=2$, $n=46$, $dL=1.430$, $du=1.615$ olduğundan $d=1.06$ 'dir.

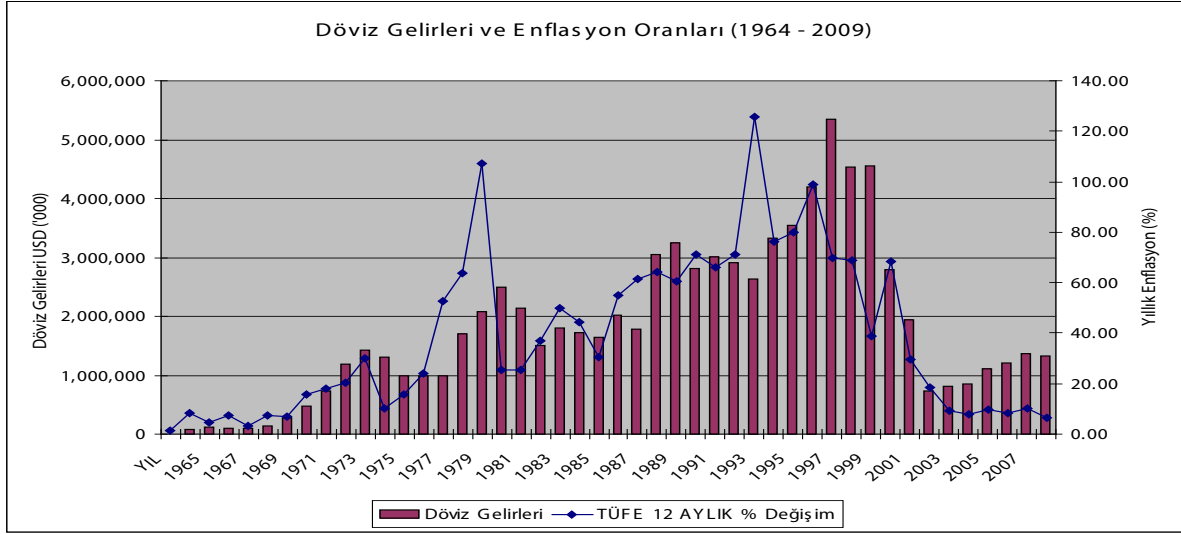
Hipotezlerimiz şu şekildedir;

- $H_0: P = 0$ (otokorelasyon yoktur)
- $H_1: P \neq 0$ (otokorelasyon vardır)

Buna g1re ($0 < d < 4$) yani $0 \leq 1.06 \leq 1.430$ "otokorelasyon vardır" sıfır hipotezini reddedemeyeceğimizi g1sterir. D1vz transferleri ile enflasyon oranı arasında pozitif ve istatistiksel olarak fazla bir anlam ifade etmeyen bir ilişkinin olduğu tahmin edilmiştir, modelde nispi d1vz transferlerinde meydana gelen değişmelerin %54'1 enflasyon oranı dışındaki belirsiz sebeplerden ileri gelmektedir. Durbin-Watson test istatistiği $d=1.06$ olduğundan %1 g1venle ana k1tle hata teriminin pozitif otokorelasyonlu olduğu g1r1l1r. Bu nedenle modelin parametre tahminleri istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelde belirlilik katsayı bize enflasyondaki değişmelerin y1zde kaçıının yurt dışı işçi d1vz transferleri tarafından ağıklanabildiğini ifade eder (Dikmen, 2004, ss45-55).

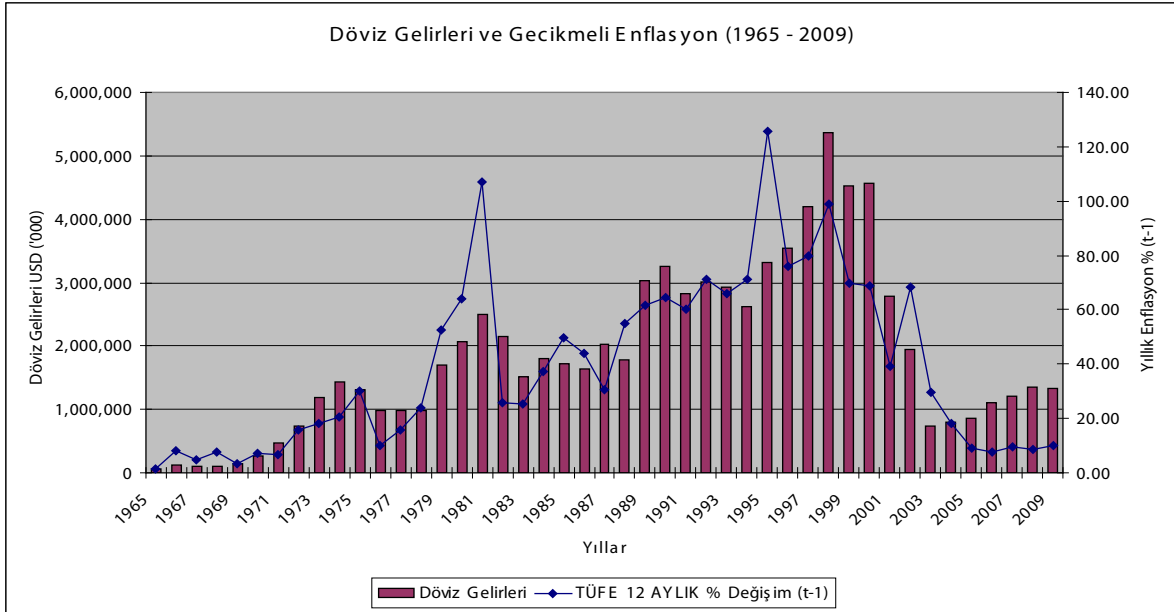
Bu çalışmada sadece iki değişken arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca $k=2$ değişken sayısı için $0 \leq R^2 \leq 1$ enflasyon bağımsız değişkenimiz (ENF) bağımlı değişkenimiz olan d1vz transferleri (DGUSD) tarafından %54 oranında açıklanmaktadır. Tek bağımsız değişken olduğu için d1zelti1miş R^2 'nin yorumlanması bu model için çok da anlamlı olmamasına rağmen regresyon denkleminin determinasyon katsayısı R^2 D1vz Transferleri (DGUSD)'nin %53'n1 açıklamaktadır. Ancak, modelde yer alan trende sahip değişkenler birbirleriyle tamamen ilişkisiz olsalar dahi R^2 için y1ksek değerler tahmin edilebilir.

Şekil 3-4: Döviz Transferleri ve Enflasyon Oranları (1964 – 2009)

Kaynak: DPT, TÜİK ve TCMB'den elde edilen verilerle kendi hesaplamalarımız.

Şekil 3-5: Döviz Transferleri ve Gecikmeli Enflasyon Oranları (1964 – 2009)

Kaynak: DPT, TÜİK ve TCMB'den elde edilen verilerle kendi hesaplamalarımız.

Karagöz (1998) çalışmasında 1971–1995 dönemi içinde bir dönem gecikmeli enflasyon oranları ile döviz havaleleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif korelasyonlu bir ilişki bulmuştur. Biz aynı yöntem enflasyonun gecikmesiz ve bir dönem gecikmeli değerleri için 1964 – 2009 aralığını inceledik.

İkinci olarak enflasyonun bir dönem gecikmeli (t-1) sonuçları ile regresyonumuzu oluşturduk. Bu regresyon sonuçları şöyledir;

Denklem Tahmini:

$$\bullet \text{ DGUSD} = C(1) + C(2)*\text{ENF}(-1) \quad (3.5)$$

Katsayı Tahminleri:

$$\square \text{ DGUSD} = 465619.3 + 34905.59*\text{ENF}(-1) \quad (3.6)$$

Tablo 3-5: Döviz Transferleri (Milyon USD) ve Enflasyon(t-1)Yüzde Değişim

Bağımlı Değişken: DGUSD				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/19/10 Saat: 16:07				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 1965 2009				
Gözlem Sayısı: 45 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
C	465619.3	174047.5	2.675242	0.0105
ENF(-1)	34905.59	3462.825	10.08009	0.0000
R-kare	0.702645	Ortalama bağımlı değişken		1845111.
Düzeltilmiş R-kare	0.695730	S.D. dependent var		1307754.
Regresyon S.H.'ları	721366.2	Akaike bilgi kriteri		29.85911
Kalıntı kareler toplamı	2.24E+13	Schwarz kriteri		29.93940
Log olasılığı	-669.8299	F-istatistiği		101.6082
Durbin-Watson istatistiği	1.014054	Olasılık(F-istatistiği)		0.000000

Regresyon analizimizin güvenilirliğini test etmek için değişkenlerimizin durağanlıklarını inceledik ve Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testine tabi tuttuk. Tablo 3-5'ten görüleceği üzere değerlerin tümünün durağan olduğunu bulduk. Bu bağlamda; yaptığımız regresyon testlerinin güvenilir olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızda değişkenler arasındaki ilişkinin nedenselliğini ölçmek için Granger Causality testini uyguladık. Tablo 3- 6’da verilen sonuçlara göre 44 gözlemlili bu analizde F-stat olasılık değeri 0,29162 anlamlılık düzeyinden ($>0,05$) büyük olduğu için ilk hipotez reddedilir. Bu durumda ENF—>DGUSD yönlü bir ilişki vardır. Bu bağlamda enflasyonun döviz transferlerini etkilediğini söyleyebiliriz.

Tablo: 3-6. Döviz Transferleri (Milyon USD) ve Enflasyon Granger Causality- Nedensellik Testi

Granger Nedensellik Testleri			
Tarih: 03/19/10 Saat: 16:05			
Gözlem Aralığı: 1964 2009			
Gecikme: 2			
Sıfır Hipotezi:	Obs	F-istatistiği	Olasılık
DGUSD Granger nedenselliğe sebep olmazENF	44	1.27206	0.29162
ENF Granger nedenselliğe sebep olmazDGUSD		12.6021	6.0E-05

3. 4. 3. 4. İşsizlik

İşsizlik oranları ve döviz transferleri arasında Tablo 3-7’de görüldüğü üzere negatif yönlü bir korelasyon olduğu açıktır. Ancak bu korelasyonun tek başına herhangi bir nedensellik gösterdiğini ileri sürmek çok da anlamlı olmayabilir. Şöyle ki, döviz transferlerinin GSYİH’ya oranı Şekil 3-1’den ve Tablo 3-7’den de izlenebileceği üzere %1’in altında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla tek başına istihdam yaratma olasılığının düşük olduğu öne sürülebilir.

Çeşitli çalışmaların bulgularında yurt dışı işçi döviz transferlerinin %80’nin hane halkının temel ihtiyaçları karşılamak için, %5-10’luk bir kısmının eğitim, sağlık ve daha iyi beslenme ihtiyaçlarına harcandığı, kalan %10’luk kısmın ise kredi ödemeleri, sosyo-kültürel aktiviteler ve tasarruf amaçlı olarak kullanıldığı bulunmuştur (Sander 2003a ve Suro 2003; Nicholas, 1993,

ss131–168). Bu bağlamda döviz transferlerinin dolaysız olarak istihdam yaratma olasılıklarının istatistiksel olarak oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Denklem Tahmini:

$$\square \text{ UNEMP} = C(1) + C(2)*\text{USD\_GSYIH} \quad (3.7)$$

Katsayı Tahminleri:

$$\square \text{ UNEMP} = 0.1054258865 - 4.027650614*\text{USD\_GSYIH} \quad (3.8)$$

Tablo 3-7: Döviz Transferleri / GSYİH ve İşsizlik Regresyon Çıktısı

Bağımlı Değişken: UNEMP				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 18:49				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 1972 2008				
Gözlem Sayısı: 32 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
C	0.105426	0.003677	28.66810	0.0000
USD_GSYIH	-4.027651	0.605989	-6.646408	0.0000
R-kare	0.595550	Ortalama bağımlı değişken		0.083156
Düzeltilmiş R-kare	0.582068	S.D. bağımlı var		0.013262
Regresyon S.H.'ları	0.008574	Akaike bilgi kriteri		-6.619818
Kalıntı kareler toplamı	0.002205	Schwarz kriteri		-6.528209
Log olasılığı	107.9171	F-istatistiği		44.17474
Durbin-Watson istatistiği	0.652995	Olasılık(F-istatistiği)		0.000000

İşsizlik için Durbin-Watson d istatistiği değerlendirildiğinde $k=2$, $n=32$, $dL=1.100$, $du=1.352$ olduğundan $d=.653$ 'tür. Buna göre; $0 \leq d < dL$ ise ($0 < .653 < 1.100$) Durbin-Watson test istatistiği $d=.653$ olduğundan %1 güvenle ana kütle hata teriminin pozitif otokorelasyonlu olduğu görülür. Bu nedenle modelin parametre tahminleri istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tek bağımsız değişken olduğu için düzeltilmiş R^2 'nin yorumlanması bu model için çok da anlamlı olmamasına rağmen regresyon denkleminin determinasyon katsayısı (R^2) döviz

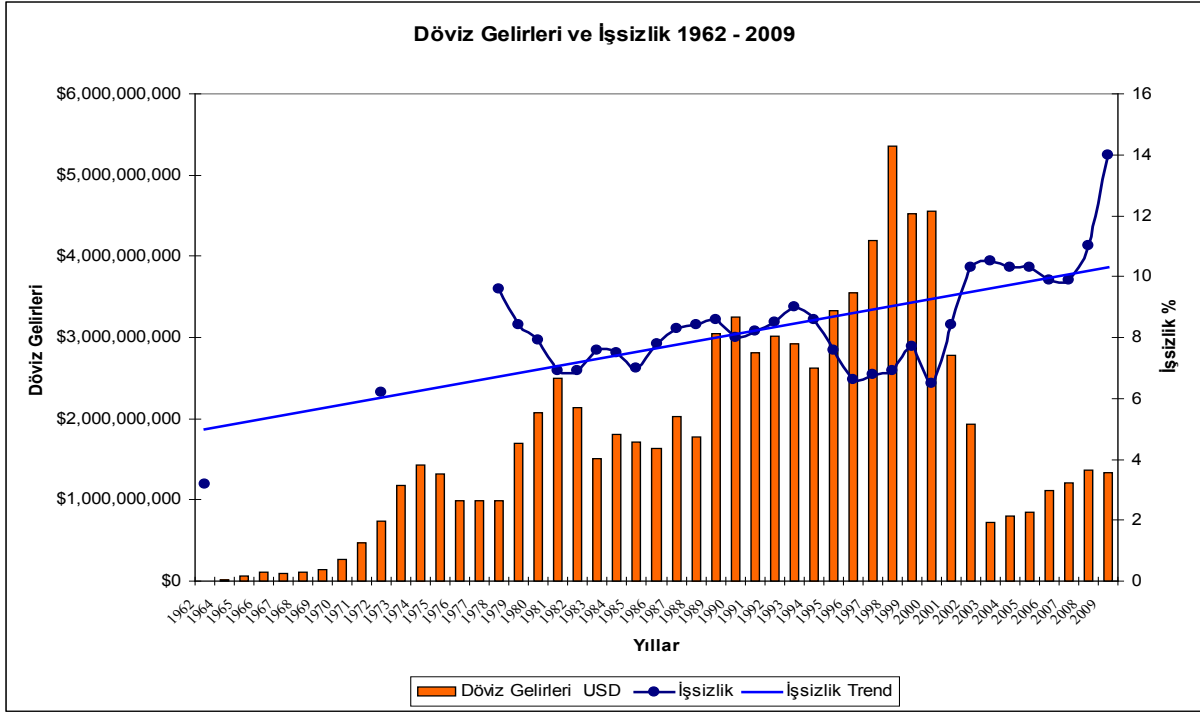
transferleri (DGUSD)'nin %59'nü açıklamaktadır. Ancak, modelde yer alan trende sahip değişkenler birbirleriyle tamamen ilişkisiz olsalar dahi R^2 için yüksek değerler tahmin edilebilir. Bu aldatıcı regresyon olmaktadır. Dolayısıyla ilişki istatistiksel olarak anlamsızdır.

Tablo: 3-8: Döviz Transferleri/GSYİH % ve İşsizlik Granger Causality- Nedensellik Testi

Granger Nedensellik Testleri			
Tarih: 03/18/10 Saat: 18:53			
Gözlem Aralığı: 1962 2009			
Gecikme: 2			
Sıfır Hipotezi:	Göz	F-istatistiği	Olasılık
USD_GSYİH Granger nedenselliğe sebep olmazUNEMP	29	2.79340	0.08116
UNEMP Granger nedenselliğe sebep olmazUSD_GSYIH		0.23545	0.79202

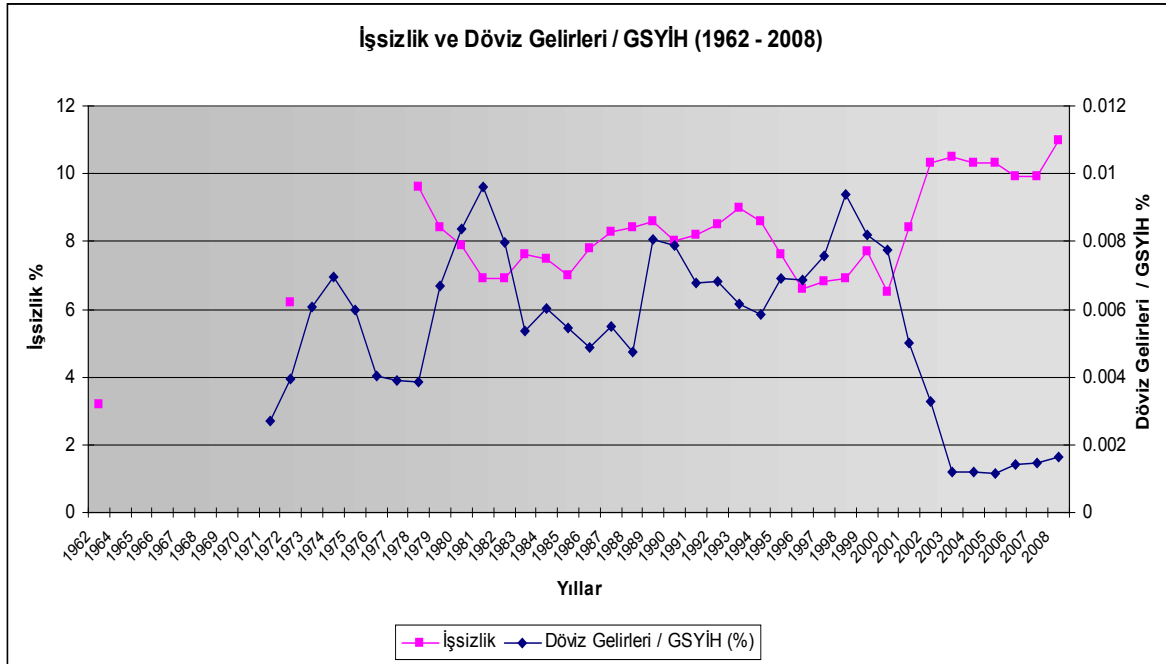
Regresyon analizimizin nedenselliğini ölçmek için Granger Nedensellik testini uyguladık. Tablo 3-8'den gözlenen sonuçlara göre 29 gözlemlili bu analizde F-stat olasılık değeri 0,08116 anlamlılık düzeyinden ($>0,05$) büyük olduğu için ilk hipotez reddedilir. Bu durumda UNEMP→USD/GSYİH yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Şekil 3 – 6: Türkiye İşgücü Döviz transferleri ve İşsizlik Oranları ve Trend (1962 – 2008)

Kaynak: TCMB, TÜİK ve DPT verileri kullanılarak kendi hesaplamamız

Şekil 3 - 7: Türkiye İşsizlik Oranları ve Döviz transferleri / GSYİH ve İşsizlik Oranları ve Trend (1962 – 2008)

Kaynak: TCMB, TÜİK ve DPT verileri kullanılarak kendi hesaplamamız

3. 4. 3. 5. Gini Katsayısı

Gini katsayısı hesaplaması dünyada ülkelerin gelir eşitsizliğini açıklayan evrensel bir göstergedir. Ayrıca devletlerin gelir/varlık dağılımlarını göstermek için kullanılmaktadır. Gini katsayı değeri hükümetin mali ve harcama yapısını etkileyecektir, dolayısıyla göçü de bir şekilde etkileyebilecektir. Gini Katsayısı 0 ile 1 arasında değer almasına karşın bu katsayıları daha hassas incelemek için 100 ile çarpılarak kullanılabilir (Dumlu ve Aydın, 2008, s9). Türkiye açısından bakıldığında Gini katsayısı TÜİK tarafından hane halkları gelir ve tüketim anketleri sonucu elde edilen verilerle, sadece 1987, 1994, 2000, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yılları için hesaplanmıştır. Bu nedenle regresyon analizi için TÜİK verileri ile birlikte Dumlu ve Aydın (2008)'ın buldukları tahmini Gini katsayılarını da kullandık.

Denklem Tahmini:

$$\square \text{GINI} = C(1) + C(2)*\text{USD} \quad (3. 9)$$

Katsayı Tahminleri:

$$\square \text{GINI} = 46.24386959 - 1.084432354e-009*\text{USD} \quad (3. 10)$$

Tablo 3 - 9. Gini ve Döviz Transferleri / GSYİH % Regresyon Çıktısı

Bağımlı Değişken: GINI				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 16:10				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 6 45				
Gözlem Sayısı: 30 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
C	46.24387	1.183247	39.08219	0.0000
USD	-1.08E-09	4.43E-10	-2.450099	0.0208
R-kare	0.176543	Ortalama bağımlı değişken		43.67550
Düzeltilmiş R-kare	0.147134	S.D. dependent var		3.254972
Regresyon S.H.'ları	3.005992	Akaike bilgi kriteri		5.103433
Kalıntı kareler toplamı	253.0076	Schwarz kriteri		5.196846
Log olasılığı	-74.55149	F-istatistiği		6.002987
Durbin-Watson istatistiği	0.085361	Olasılık(F-istatistiği)		0.020792

Tablo 3-9'daki regresyon çıktısından izlenebileceği üzere Türkiye'nin Gini Katsayısı ve Döviz Transferleri/GSYİH% arasındaki ilişkinin %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız olduğu bulgusu elde ettik. Bu bağlamda, eldeki tahmini Gini verileri ışığında, gelir dağılımı ile yurt dışı göç kaynaklı döviz transferleri arasında bir ilişki olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca Şekil 3-8'de Gini katsayısı ile döviz transferleri arasında bir korelasyon olmadığını destekler bir yapıda görünüyor.

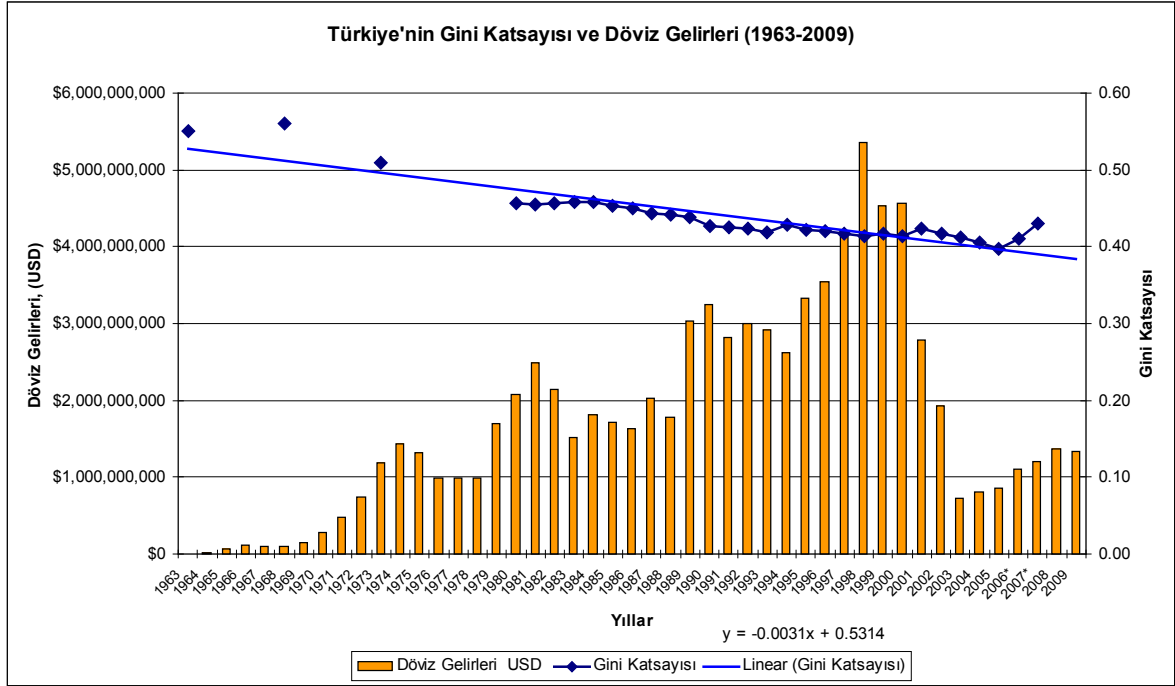
Durbin-Watson d istatistiğini incelediğimizde $k=2$, $n=30$, $dL=1.070$, $du=1.339$ olduğundan $d=.0853$ 'tür. Buna göre $0 \leq d < dL$ ise ($0 < .0853 < 1.070$) Durbin-Watson test istatistiği $d = 1.070$ olduğundan %1 güvenle ana kütle hata teriminin pozitif otokorelasyonlu olduğu görülür. Bu nedenle modelin parametre tahmini istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ancak, düzeltilmiş $R^2=0.147$ çıkması bağımsız ve bağımlı değişkenlerimiz arasındaki ilişkinin ne doğrusal ne de eğrisel bir bağlantı ilişkisi olmadığını ifade eder. Bunun anlamı modeldeki bağımsız değişkenimiz ile bağımlı değişkenlerimiz arasında ilişki olduğunu söylemek güçtür. Bu durumda modelin parametre tahminlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo: 3-10. Döviz Transferleri (Milyon USD) ve Gini Granger Causality- Nedensellik Testi

Granger Nedensellik Testleri			
Tarih: 03/18/10 Saat: 16:35			
Gözlem Aralığı: 1 47			
Gecikme: 2			
Sıfır Hipotezi:	Göz	F-istatistiği	Olasılık
DGUSD Granger nedenselliğe sebep olmazGINI	26	1.13780	0.33950
GINI Granger nedenselliğe sebep olmazDGUSD		0.31316	0.73449

Regresyon analizimizdeki serilerin nedenselliğini sınamak için Granger Causality testini uyguladık. Tablo 3-10'da verilen sonuçlara göre 26 gözlemlili bu analizde F-stat olasılık değeri 0,33950 anlamlılık düzeyinden ($>0,05$) büyük olduğu için ilk hipotez reddedilir. Bu durumda GINI—>DGUSD yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Şekil 3 – 8: Türkiye'nin Gini Katsayısı ve Döviz transferleri (1963-2009)

Kaynak: TCMB (Döviz transferleri), Gini Katsayısı (TÜİK, DPT, Dumlu ve AYDIN (2008) verileri kullanılarak kendi hesaplamamız.

3. 4. 3. 6. Değişkenler İçin Birim Kök Testi

Yaptığımız analizlerin güvenilirliğini ölçmek için kullandığımız zaman serilerinin her birinin durağanlığını ölçtük. Bu amaçla, tüm zaman serilerinin verilerini ayrı ayrı olarak zaman serisi analizlerinde serinin birim kök içerip içermediğini incelemek için kullanılan ADF testi ile sınadık.¹

Tablo 3 -11: Değişkenler için ADF Birim Kök Testi

Değişkenler	Augmented Dickey- Fuller t istatistiği	Kritik Değer (α =0,05)
Döviz transferleri (milyon USD)	-2.494340	-2.931404
Enflasyon %	-2.531195	-2.928142
Gini	-2.025049	-2.998064
İşsizlik %	0.221165	-2.960411
Döviz transferleri / GSYİH %	-1.628130	-2.943427
YÖÖS / GSYİH	0.906953	-2.991878

1 Durağanlık test sonuçlarının çıktıkları Ekler bölümünde ayrıntılı olarak yer almaktadır.

Yapılan testlerin sonuçları Tablo 3–11’den izlenebilir. Buna göre; bulduğumuz tüm t istatistikleri $\alpha=0,05$ ’de kritik değerlerden büyüktür. Dolayısıyla, tablodaki değerlerin tümünün durağan olduğunu bulduk. Bu bağlamda; seriler durağan olduğu için yaptığımız regresyon testlerinin güvenilir olduğunu söyleyebiliriz.

3. 5. Farklı Kuramlarla Açıklamalar

Günümüzde yurt dışı göç olgusunu açıklarken genellikle iki farklı kuramsal yaklaşımdan yararlanılmaktadır (Karabulut ve Polat, 2007, ss1–15; Karagöz, 2007, s1–13; Timur ve Sağlam, 2006, s1–59).

Bunlar sırasıyla;

- i. Modernizasyon ve Gelişme Kuramı
- ii. Merkez – Çevre Kuramı’dır.

Modernizasyon ve Gelişme Kuramı; iş gücü göçünü küresel gelişme sürecine bağlı olabilmek amacıyla “doğal çözüm” saymaktadır. Bu teoride bahsi geçen modernleşmeden, ülkedeki kentleşmenin artması ve tarımla uğraşan nüfusun sanayi alanına aktarılması anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, “Modernleşme” ve “Gelişme”yi temel alır ve göçün, farklı toplumlar ya da toplumsal sistemlerdeki ekonomik gelişim eksikliği nedeniyle gerçekleştiğini ve de arada bir geçiş olduğunu ileri sürmektedir.

Bu kuramda her şeyden önce göçmen işçilere, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının cazip geldiği ve göç eylemiyle kendi ekonomik durumlarını iyileştirmeyi hedefledikleri kabul edilmektedir. Bu yaklaşım göç olgusunu, bireylerin kendi istekleri ile gerçekleştirdikleri, daha

iyi bir iş ve yüksek kazanç elde etmek amacıyla yaptıkları bir hareket olarak nitelendirmektedir. Aynı zamanda; göçmenlerin neticede, kendilerini geliştirerek “Modern Değerler” edinecekleri; böylelikle ülkelerine değer katan, ekonomik gelişmeye katkıda bulunan bireyler olarak dönecekleri tezi öne sürülmektedir. Göç veren ülkelerin ise, göç ile işsizlik sorunlarına kısa vadeli çözüm sağlayacakları varsayılmaktadır (Gönüllü, 1996, ss95–104; Karabulut ve Polat, 2007, ss1–15). Buna göre göç, ülkeler arasındaki dengesizlikleri giderici, olumlu bir nüfus hareketidir. Şöyle ki, göç ettiği ülkede kendini geliştirme olanağı bulan göçmen işçiler, ülkelerine döndüklerinde ülkelerinin ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunacaklardır. Dahası, edindikleri mesleki bilgi ve teknik beceri sayesinde bu ekonomik gelişimde önemli rol oynayacaklardır. Bu kuram, yurt dışı göç olgusunu, ekonomik açıdan ele almanın yanı sıra, sosyalleşme yönü ile de ele almıştır. Kurama göre, göçmen işçiler yaşadıkları toplumun bazı değerlerini kendilerine mal ederler ve ülkelerine bu değerleri de beraberlerinde getirirler.

Bir diğer kuram ise, Merkez-Çevre Kuramı’dır. Bu kuram, “Merkez – Çevre” ya da “Gelişmiş (GÜ) – Az gelişmiş (AGÜ) ve Gelişmekte olan (GOÜ)” ülkelerarası istismara dayanan, ekonomiler arasındaki eşitsizliği esas alan bir yaklaşımı içermektedir. Göçün, gelişmeyi sağlayan, hızlandıran bir etkisi olmadığını, göç veren ülkelerdeki kaynakların GÜ’lerce kullanılmasına imkân yarattığını ve bu göçlerin gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik hali hazırdaki gelişmelerini olumsuz şekilde etkileyeceğini ileri sürmektedir (Karagöz, 2007, s1–13; Timur ve Sağlam, 2006, s1–59). Bu kurama göre yurt dışı iş gücü göçü, sermayenin belirli bir yerde birikime dönüşmesinin bir sonucu olarak başlamaktadır. Bu kuramı savunanlar, işçilerin kendi ülkelerine sağlıksız ve yaşlı döndüklerini iddia eder ve bu yüzden işçilerin bu göçünün kaynak ülkeye hiçbir artı değer sağlamadığını ileri sürerler (Gönüllü, 1996, ss95–104; Gümüş, 2005, ss1–224).

İki kuramın da son derece doğru yaklaşımları olmakla beraber bünyelerinde bazı eksiklikleri de barındırdığı bir gerçektir. “Modernizasyon ve Gelişme Kuramı” yurt dışı göçün doğal bir eylem olduğunu ileri sürerken, göç alan ve göç veren her iki tarafın da lehine olduğunu savunmaktadır (Gümüş, 2005, ss1–224). İş gücü göçü alan gelişmiş toplumlar, ekonomilerinin ihtiyaç duyduğu iş gücünü ucuza istihdam ederken göç veren modern öncesi ülkeler ise, iş gücü fazlasını dışarıya göndererek ekonomilerini soluklandırdıkları gibi uzun dönemde de geri dönen kalifiye iş gücünden “itici güç” olarak yararlanma fırsatı bulacaktır. Sonuçlara bakılırsa teori, kısmen de olsa göç veren ülkeler açısından doğruluk taşımaktadır. Çünkü modernleşme, her iki yapıdaki ülke için de süren bir oluşumdur (Gönüllü, 1996, ss 95–104). Kanımızca bu değerlendirme akılcı ve yerindedir.

Modernleşme kuramının sakıncası, toplumları durağanmış gibi değerlendirmesinden ileri gelir. Bu süreci toplumlar arası farkı kapatamayacağını gözardı etmekte ve toplumları dinamik yapıları ile ele almamaktadır. Ülkesine dönen iş gücünün kalifiye bir şekilde dönemeyeceği açıktır (Çağlayan, 2006, s1–25; Alper, 2005. ss1–134). Kaldı ki modernleşme sadece bu dış dinamikle açıklanamaz; iç dinamiklerin önemli rolü göz ardı edilmemelidir. Kısa dönem için öne sürülen, AGÜ ve GOÜ’lerin iş gücü fazlasını göndererek ekonomisini hafiflettiği ve GÜ’lerin de emek ihtiyacını giderdiğine ilişkin yaklaşım, teorinin analiz ettiği bir durumdur (Gönüllü, 1996, ss 95–104; Gümüş, 2005, ss1–224). Daha önceki bölümlerdeki analizlerimiz ışığında bu yaklaşımın da haklı yanlarının olduğunu söyleyebilir. Kısacası her iki yaklaşımda yurt dışı işgücü göçünü tutarlı bir şekilde açıklamaktadır. Dahası bu iki kuramın dayanak noktaları paralellik göstermektedir. Şöyle ki; modernleşme ve gelişme süreci merkez ve çevrenin ortaya çıkmasında özellikle 18. yüzyıl’da buhar makinesinin icadıyla ortaya çıkan sanayi devrimi sonrasında önemli bir rol oynamıştır.

4. YURT DIŞI İŞGÜCÜ DÖVİZ TRANSFERLERİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ VE AMPİRİK BULGULARI

Bu bölümde yurt dışı döviz transferleri ve ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler regresyon yöntemi ile analiz edilmektedir. Çalışmada, kullanılan seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi için eş bütünleşme analizi yapılmıştır. Ayrıca, analizimizde seriler arasındaki kısa dönemli ilişkilerin tespitine yönelik olarak Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Ekonomik modeller, iktisat teorisi tarafından öngörülen denge ilişkileri üzerine kurulmaktadır. Bu nedenle, değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için zaman serilerinin durağan seriler olması gerekmektedir (Alper, 2005, ss1–134). Çalışmada durağanlığın tespiti için en sık kullanılan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Burada görünürde durağan olmayan seriler ise, farkları alınmak suretiyle durağan hale getirilmiştir. Bu bölüme öncelikli olarak ekonometrik modelin tanımıyla başlanacaktır. İkinci olarak kullanılacak yöntem üzerinde durulacaktır. Son olarak ise, elde edilen ampirik bulgular değerlendirilecektir.

4. 1. Ekonometrik Model Tanımı ve Değişkenleri

Ekonomik büyüme ve döviz gelirlerini inceledğimiz ekonometrik modelimizin mantığı; kısmi olarak, Gür ve Ural'ın (1990) Türkiye'deki iç göçlerin nedenlerini incelediği ekonometrik analizinin yurt dışı göçe uyarlamasına elde edilmiştir. İtici güçlere dayanan bu modelde yurt dışı göçten gelen döviz transferi (Gü), bağımlı değişken iken; yurt dışı göçten gelen döviz transferini etkilediği varsayılan İşsizlik (İü), Enflasyon (Eü), Gini Katsayısı (Gü), Eğitim (Lü) ve GSYİH (Hü) Cari İşlemler Dengesi (Pü) de bağımsız değişkenlerdir. Bu tarz çok değişkenli regresyon analizi içinde bir adet bağımlı değişken ve birden fazla bağımsız değişkenin bulunduğu

regresyon modelleri çok değişkenli regresyon analizi olarak bilinir (İstatistikanaliz.com, 2010).

Modelimiz Şu Şekildedir;

$$Gü = f (İü, Eü, Gü, Lü, Hü, Pü) \quad (4. 1)$$

Bizde fayda-maliyet ve seçkinlik yaklaşımının bir sentezi Şeklinde modelde diğer itici etkenleri kukla değişken olarak alıp göç veren ülkeye yurt dışından gelen işçi dövizi ile eğitim ve ekonomik büyüme üçlüsü arasındaki ilişkiye odaklandık. Buna göre;

$$\text{Ekonomik Büyüme (EB)} = f (\text{Göçten Gelen İşçi Dövizi (GGİDü)} + \text{Eğitimli Oranı} \quad (4. 2) \\ + \text{GSYİH}_{t-1})$$

Çok değişkenli regresyon analizi bir bağımlı değişken ve birden çok sayıdaki bağımsız değişken arasındaki bağlantıyı incelemek için kullanılır. Çok değişkenli regresyon analizi ile bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki doğrusal ilişkiyi temsil eden bir doğrunun denklemi formüle edilir (İstatistikanaliz.com, 2010). Eğitimin ekonomik büyüme ve nitelikli işgücü göçüne olan olumlu etkisi çeşitli çalışmalarda bulunmuştur (Gümüş, 2005, 1–224; Docquier ve Rapoport, 2009, ss1–35; Dunnewijk, 2008, ss1–31). Bizde çalışmamızda bu değerin pozitif olmasını bekliyoruz.

4. 2. Ekonometrik Analizinin Yöntemi

Kurulan modellerin analizinde regresyon yönteminden yararlanılmıştır. Regresyon analizi birden fazla değişken ve bunlar arasındaki bağıntıların incelenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Üzerinde durulan değişkenlerden bağımlı değişken y , bağımsız değişken x ise, $y=f(x)$ Őeklindeki fonksiyona regresyon denir. $f(x)$ fonksiyonu doğrusal modeli (Büyüköztürk, 2008, s.39);

$$y = \beta_0 + \beta_1x + \beta_2x + \epsilon, \quad (4. 3)$$

β_0 : Doğrunun y-eksenini kestiği yer (sabit)

β_1 ve β_2 : Regresyon katsayısı

ϵ : Hata değeri

4. 3. Yurt Dışı İşçi Döviz Transferlerinin Türkiye'nin Ekonomisine Etkilerinin İncelenmesi

Döviz transferlerinin, Türkiye ekonomisinin çeşitli göstergelerine etkisi aşağıda incelenmektedir. Öncelikle değişkenlerin grafiklerine, histogramları ile tanımlayıcı istatistiklerine yer verilmiştir. Daha sonra modeller kurulmuş ve kurulan tek bağımsız değişkenli regresyon modelleri test edilmiştir. Bu testler SPSS ve E-views istatistik programları ile gerçekleştirilmiştir.

4. 3. 1. Ekonometrik Model Değişkenlerinin Grafikleri ve Tanımlayıcı İstatistikleri

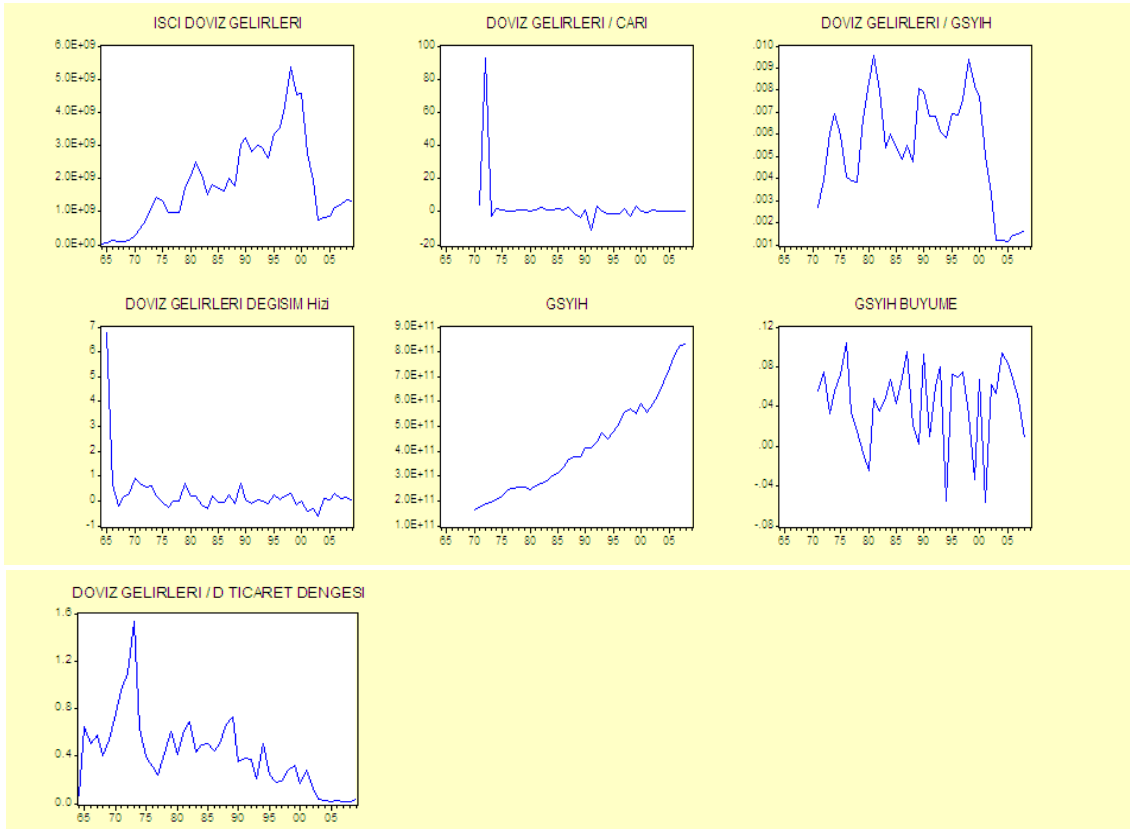
Bu bölümde öncelikle bağımsız değişkenlerin grafikleri sırayla yer almaktadır. Bu değişkenlerle ilgili veriler gerek çeşitli kurum ve kuruluşlardan (TCMB, DPT, OECD ve TÜİK) elde edilenleri gerekse de bu verilerle yapılan kendi hesaplamalarını içermektedir. İlgili veriler Ek 6'da yer alan tablodan izlenebilir. Grafiklerin açıklanması şu şekildedir;

- **İşçi Döviz transferleri**, TCMB'den elde edilmiştir ve 1964 – 2009 yılları arasında yıllık veri olarak tanımlanmıştır.
- **İşçi Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesi**, İşçi Döviz transferleri değişkeninin, Cari İşlemler Dengesi değişkenine oranı ile elde edilmiş olup, TCMB'den elde edilmiştir ve 1971 – 2008 yılları arasında yıllık veri olarak tanımlanmıştır.
- **İşçi Döviz transferleri / GSYİH**, İşçi Döviz transferleri değişkeninin, GSYİH

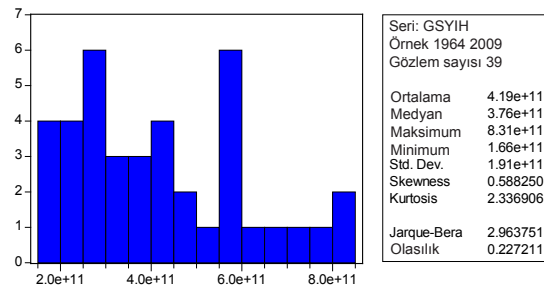
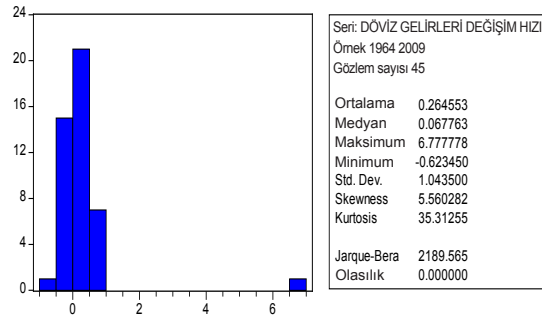
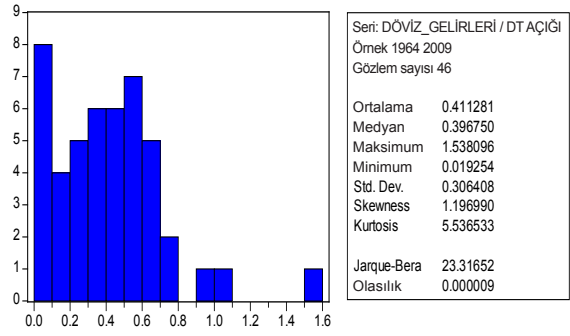
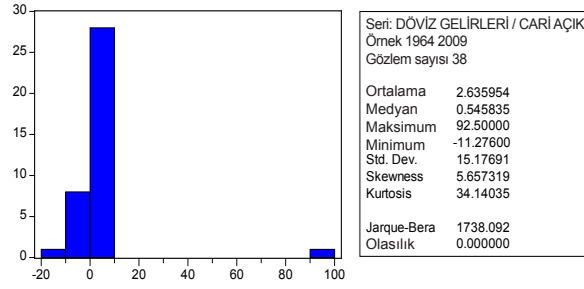
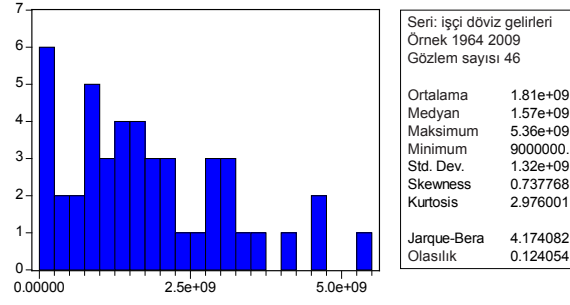
değişkenine oranı ile elde edilmiş olup veriler sırasıyla TCMB ve OECD'den elde edilmiştir ve 1971 – 2008 yılları arasında yıllık veri olarak tanımlanmıştır.

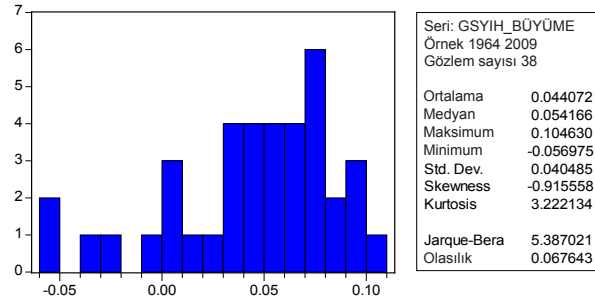
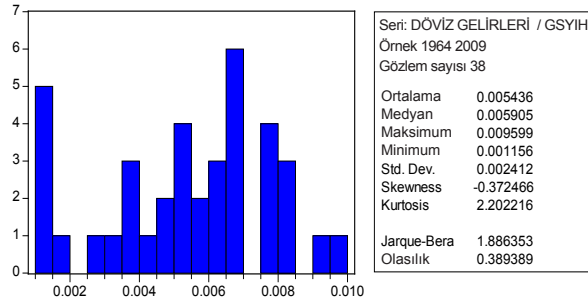
- **İşçi Döviz Transferleri Değişim Hızı**, İşçi Döviz transferleri değişkeninin, bir önceki yıla oranı ile elde edilmiş olup, veriler TCMB'den elde edilmiştir ve 1971 – 2008 yılları arasında yıllık veri olarak tanımlanmıştır.
- **Gayri Safi Yurtiçi Hasıla**, USD birimi ile verilmiş olup satın alma gücüne göre OECD'den elde edilmiştir. GSYHİ değişkeni 1970 – 2008 yılları arasında yıllık veri olarak tanımlanmıştır.
- **İşçi Döviz transferlerinin Dış Ticaret Dengesini Karşılama oranı**, işçi döviz transferlerinin, dış ticaret dengesine oranlanması ile elde edilmiştir ve veriler TCMB'den elde edilmiştir. 1964 – 2009 yılları arasında yıllık veri olarak tanımlanmıştır.
- **GSYİH büyüme hızı** değişkeni 1971 – 2009 yılları arasında yıllık veri olarak tanımlanmıştır ve OECD elde edilen verilerle kendi hesaplamamızdır.

Şekil 4-1: Değişkenlerin Grafik Gösterim Özet Tablosu

Şekil 4-2: Değişkenlerin Histogram ve Tanımlayıcı İstatistikleri

Kısıtlı regresyon modelindeki normallik varsayımı teoritik olarak bazı vakalar için uygun olmayabilir. Örneğin, bağımlı değişkenler sadece pozitif değer aldığıında, Poirier (1978) Box-Cox dönüşümünü bağımlı değişkenleri dönüştürmede kullanımını ve akabinde dönüşen değişken normalleşmesini tavsiye ediyor. Olsen (1979) ve Goldberger (1980) normal dağılım varsayımını hatalı belirlenen farklı belirleme metodları üzerinde araştırdılar. Onlara göre; normal olmayan marjinal dağılımlara sahip modellerle geliştirilebilir ve hesaplanabilir.

Öte yandan, Lee (1979) ve Duncan (1980) diğerlerinin yanında, ekonometrik modellerinde hem sürekli hem de ayrık değişkenleri formüle ettiler. Bu modeller kısıtlı regresyon ve ayrık değişken seçim modellerini birleştirdi. Normal dağılım göstermeyen değişkenlerin formüle edildiği bu model göçler ve iş seçimi gibi pek çok ekonomik sorun için çoklu tercih ve kısıtlı bağımlı değişkenler içerir. Karışık ayrık ve bağımsız değişkenler içeren çoklu seçenekli sorunlar izlenen ve teorik görünümlü ekonomik modeller geliştirilebilir. Dubin ve McFadden (1980) de bu modellerin uygulandığı baza vakalar bulunabilir. Dolayısıyla bizim değişkenlerimizde normal dağılım göstermese bile yukarıdaki açıklamalar ışığında modelimizde kullanılabilir.

4. 4. Türkiye'nin Yurt Dışı İşçi Döviz Transferlerinin GSYİH Değerine Etkisinin İncelenmesi

Regresyon modeli;

$$GSYİH = \beta_0 + \beta_1 \text{ İşçi Döviz transferleri} \quad (4. 4)$$

olarak kurulmuştur.

Model hipotezleri şu şekildedir

- H_0 ; Döviz transferlerinin, GSYİH değişkenine etkisi anlamsızdır.
- H_1 ; Döviz transferlerinin, GSYİH değişkenine etkisi anlamlıdır.

Katsayılar^a

Model	Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P
	B	Standart hata	Beta		
(Sabit)	338120940,5	59585343,379		5,675	,000
İşçi Döviz Transferleri USD ('000)	39,063	24,719	,251	1,580	,123

a. Bağımlı değişken: GSYİH (000 \$)

Model B sütununda belirtilen;

$$GSYİH (000 \$) = 338120940,5 + 39,063 \text{ İşçi Döviz transferleri (000 \$)} \quad (4. 5)$$

olarak belirlenmiştir.

Bu modelde GSYİH sabit olarak 338,120,940.5 değerinden başlamaktadır. Buna göre İşçi Döviz transferleri değişkeni bir birim arttığında GSYİH'ya etkisi 39,063'tür.

Tablonun t sütununda her bir değişken için modele kabul ya da red için t hipotez testi değerleri verilmiştir.

- H_0 ; $\beta_1 = 0$ (Parametre anlamsızdır)
- H_1 ; $\beta_1 \neq 0$ (Parametre anlamlıdır)

Bu hipotez testi ile her bir değişkenin katsayısının 0'a eşit olup olmadığı test ettiğimizde eğer katsayı sifıra eşitse o değişken model içinde anlamsızdır. Tablonun t sütununda her bir değişken için modele kabul ya da red için t hipotez testi değerleri verilmiştir.

Sabit (β_0) sabitinin model içinde anlamlılığının testi;

- $p(\text{hesap}) = 0,000 < p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 red edilir. β_0 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamlıdır.

Döviz transferleri (β_1) değişkeninin model içinde anlamlılığının testi;

$p(\text{hesap}) = 0,123 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. β_1 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamsızdır. Bağımsız değişkenin Katsayısı 0 değerine eşit olduğu için bağımlı değişkene anlamlı etkisi yoktur.

Model Özeti				
Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Kestirimin Standart hatası
	,251 ^a	,063	,038	1,87731E8
a. Bağımsızlar: (Sabit), İşçi Döviz transferleri (000 \$)				

R değeri modelin belirleme katsayısını verir. R değeri 1'e ne kadar yakınsa modelin o kadar uyumlu olduğu söylenir ancak R tek başına yeterli değildir. Model 1 için $R = 0,251$ ve $R \text{ Kare} = 0,063$ olarak bulunmuştur, bağımsız değişken olan İşçi Döviz transferleri değişkeninin, bağımlı değişken olan GSYİH değişkenini açıklama oranı oldukça yetersizdir.

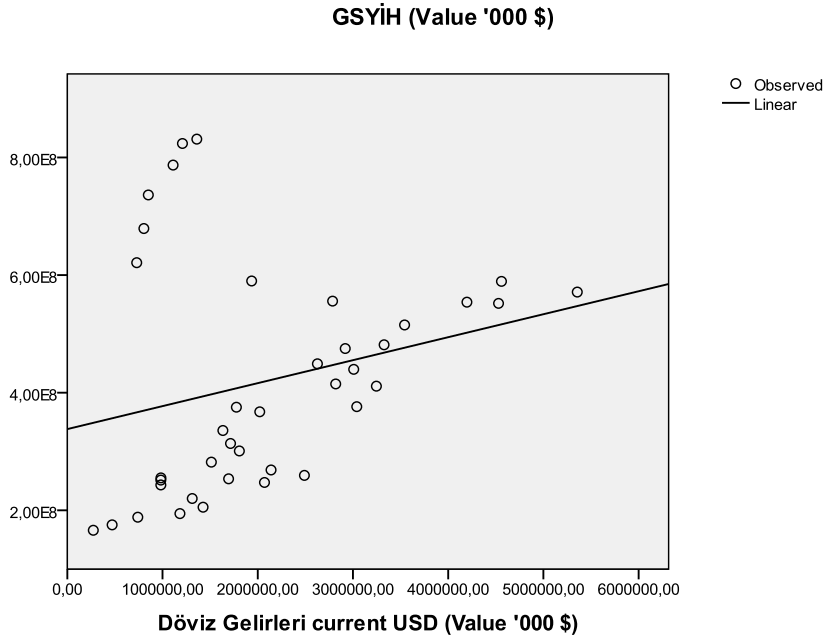
ANOVA^b

Model	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon	88010700872937024	1	88010700872937024	2,497	,123 ^a
Artık Değer (Residual)	1303993082190042620	37	35243056275406556		
Total	1392003783062979580	38			
a. Bağımsızlar: (Sabit), İşçi Döviz transferleri (000 \$)					
b. Bağımlı değişken: GSYİH (000 \$)					

- H_0 ; tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.
- H_1 ; en az bir parametre 0'e eşit değildir, model anlamlıdır.

$p(\text{hesap}) = 0,123 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir, tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.

Bu çerçevede, Model 1'in H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Döviz transferlerinin, GSYİH değişkenine etkisi istatistiki olarak anlamsızdır.

4. 5. Türkiye'nin Yurt Dışı İşçi Döviz Transferlerinin Yıllara Göre Dış Ticaret Dengesini Karşılama Oranı Değerine Etkisinin İncelenmesi

Regresyon modeli;

Döviz transferlerinin/Dış ticaret dengesini karşılama % = $\beta_0 + \beta_1$ İşçi Döviz Transferleri (4. 6) olarak kurulmuştur.

Modelin hipotezleri şu şekildedir;

- H_0 ; Döviz transferlerinin, İşçi gelirlerinin yıllara göre dış ticaret dengesini karşılama oranı değişkenine etkisi anlamsızdır.
- H_1 ; Döviz transferlerinin, İşçi gelirlerinin yıllara göre dış ticaret dengesini karşılama oranı değişkenine etkisi anlamlıdır.

Katsayılar^a

Model	Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P
	B	Standart hata	Beta		
(Sabit)	49,012	7,652		6,405	,000
² Döviz transferleri (000 \$)	-0,000004367	,000	-,188	-1,272	,210

a. Bağımlı değişken: İşçi gelirlerinin yıllara göre dış ticaret dengesini karşılama oranı %

Model B sütununda belirtilen;

İşçi gelirlerinin dış ticaret dengesini karşılama oranı = 49,012 - 0,000004367 (4. 7)

Döviz transferleri current USD (000 \$) olarak belirlenmiştir.

Bu modelde İşçi döviz transferlerinin yıllara göre dış ticaret dengesini karşılama oranı sabit olarak 49,012 değerinden başlamaktadır. Döviz transferleri değişkeni bir birim arttığında İşçi döviz transferlerinin yıllara göre dış ticaret dengesini karşılama oranına etkisi 0,000004367 birimdir.

Tablonun t sütununda her bir değişken için modele kabul ya da red için t hipotez testi değerleri verilmiştir.

- $H_0; \beta_i = 0$ (Parametre anlamsızdır)
- $H_1; \beta_i \neq 0$ (Parametre anlamlıdır)

Sabit (β_0) sabitinin model içinde anlamlılığının testi;

$p(\text{hesap})=0,000 < p(\text{teorik})=0,050$ olduğundan H_0 red edilir. β_0 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamlıdır.

Döviz transferleri (β_1) değişkeninin model içinde anlamlılığının testi; $p(\text{hesap})=0,123 > p(\text{teorik})=0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. β_1 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamsızdır. Bağımsız değişkenin Katsayısı 0 değerine eşit olduğu için bağımlı değişkene anlamlı etkisi yoktur.

Model Özeti				
Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Kestirimin Standart hatası
2	,188 ^a	,035	,014	30,43279
a. Bağımsızlar: (Sabit), Döviz transferleri (000 \$)				

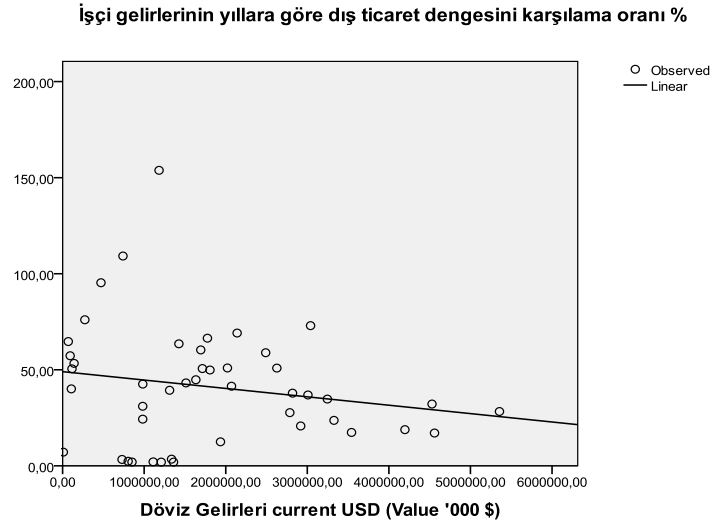
Model 2 için $R=0,188$ ve $R \text{ Kare} = 0,035$ olarak bulunmuştur.

Bağımsız değişken olan döviz transferleri değişkeninin, bağımlı değişken olan İşçi gelirlerinin yıllara göre dış ticaret dengesini karşılama oranını değişkenini açıklama oranı oldukça yetersizdir.

ANOVA ^b						
Model		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
3	Regresyon	1498,075	1	1498,075	1,618	,210 ^a
	Artık Değer (Residual)	40750,800	44	926,155		
	Total	42248,875	45			
a. Bağımsızlar: (Sabit), Döviz Transferleri (000 \$)						
b. Bağımlı değişken: İşçi gelirlerinin yıllara göre dış ticaret dengesini karşılama oranı %						

- H_0 ; tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.
- H_1 ; en az bir parametre 0'e eşit değildir, model anlamlıdır.

$p(\text{hesap}) = 0,210 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir, tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır. Bu çerçevede, Model 2'nin H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Döviz transferlerinin, İşçi gelirlerinin yıllara göre dış ticaret dengesini karşılama oranı değişkenine etkisi anlamsızdır.

4. 6. Türkiye'nin Yurt Dışı İşçi Döviz Transferlerinin GSYİH Büyüme Hızı Değerine Etkisinin İncelenmesi

Regresyon modeli;

$$\text{GSYİH büyüme hızı} = \beta_0 + \beta_1 \text{ İşçi Döviz transferleri} \quad (4. 8)$$

olarak kurulmuştur

Hipotezleri şu şekildedir.

- H_0 ; Döviz transferlerinin, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamsızdır.
- H_1 ; Döviz transferlerinin, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamlıdır.

Katsayılar^a

Model	Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P
	B	Standart hata	Beta		
Sabit	5,777	1,334		4,329	,000
İşçi Döviz Transferleri (000 \$)	-0,000000643	,000	-,193	-1,177	,247

a. Bağımlı değişken: GSYİH büyüme hızı %

Model B sütununda belirtilen;

$$\text{GSYİH büyüme hızı} = 5,777 - 0,000000643 \text{ İşçi Döviz transferleri (000 \$)} \quad (4. 9)$$

olarak belirlenmiştir.

Bu modelde GSYİH büyüme hızı sabit olarak 5,777 değerinden başlamaktadır. Döviz transferleri değişkeni bir birim arttığında GSYİH büyüme hızı etkisi 0,000000643 birimdir.

Tablonun t sütununda her bir değişken için modele kabul ya da red için t hipotez testi değerleri verilmiştir.

- $H_0; \beta_1 = 0$ (Parametre anlamsızdır)
- $H_1; \beta_1 \neq 0$ (Parametre anlamlıdır)

Sabit (β_0) sabitinin model içinde anlamlılığının testi;

$p(\text{hesap}) = 0,000 < p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 red edilir. β_0 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamlıdır.

Döviz transferleri (β_1) değişkeninin model içinde anlamlılığının testi;

$p(\text{hesap}) = 0,123 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. β_1 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamsızdır. Bağımsız değişkenin Katsayısı 0 değerine eşit olduğu için bağımlı değişkene anlamlı etkisi yoktur.

Model Özeti				
Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Kestirimin Standart hatası
	,193 ^a	,037	,010	4,02760
a. Bağımsızlar: (Sabit), Döviz transferleri (000 \$)				

Model 3 için $R = 0,193$ ve $R \text{ Kare} = 0,037$ olarak bulunmuştur, bağımsız değişken olan İşçi Döviz transferleri değişkeninin, bağımlı değişken olan GSYİH büyüme hızı değişkenini açıklama oranı oldukça yetersizdir.

ANOVA^b

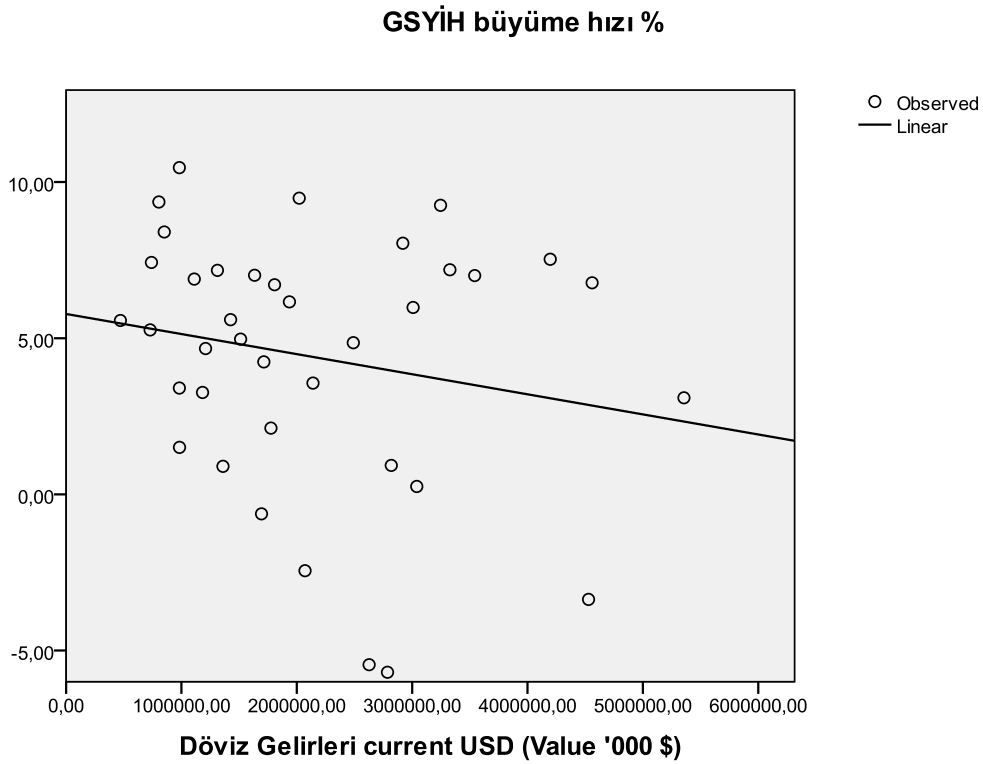
Model	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon	22,476	1	22,476	1,386	,247 ^a
Artık Değer (Residual)	583,976	36	16,222		
Total	606,452	37			
a. Bağımsızlar: (Sabit), İşçi Döviz transferleri (000 \$)					
b. Bağımlı değişken: GSYİH büyüme hızı %					

H_0 ; tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.

H_1 ; en az bir parametre 0'e eşit değildir, model anlamlıdır.

$p(\text{hesap}) = 0,247 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir, tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır. Bu çerçevede, Model 3'in H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Döviz transferlerinin, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamsızdır. İlişki istatistiksel olarak anlamsızdır.

4. 7. Türkiye'nin İşçi Döviz Transferleri / Cari İşlemler Dengesinin GSYİH Büyüme Hızı Değerine Etkisinin İncelenmesi

Regresyon modeli;

$$\text{GSYİH büyüme hızı} = \beta_0 + \beta_1 \text{ İşçi Döviz transferleri/Cari İşlemler Dengesi} \quad (4. 10)$$

olarak kurulmuştur. Hipotezleri şu şekildedir;

- H_0 ; Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesinin, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamsızdır.

- H_1 ; Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesinin, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamlıdır.

Katsayılar^a

Model	Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P
	B	Standart hata	Beta		
(Sabit)	,043	,007		6,433	,000
İşçi Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesi %	,0000042	,000	,160	,972	,337
a. Bağımlı değişken: GSYİH büyüme hızı %					

Model B sütununda belirtilen;

$$\text{GSYİH büyüme hızı} = 0,043 + 0,0000042 \text{ İşçi Döviz transferleri/Cari İşlemler Dengesi} \quad (4. 11)$$

olarak belirlenmiştir.

Bu modelde GSYİH büyüme hızı sabit olarak 0,043 değerinden başlamaktadır. Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesi değişkeni bir birim arttığında GSYİH büyüme hızı etkisi 0,0000042 birimdir.

Tablonun t sütununda her bir değişken için modele kabul ya da red için t hipotez testi değerleri verilmiştir.

- H_0 ; $\beta_1 = 0$ (Parametre anlamsızdır)
- H_1 ; $\beta_1 \neq 0$ (Parametre anlamlıdır)

Sabit (β_0) sabitinin model içinde anlamlılığının testi; $p(\text{hesap}) = 0,000 < p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 red edilir. β_0 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamlıdır.

İşçi Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesi (β_1) değişkeninin model içinde anlamlılığının testi; $p(\text{hesap}) = 0,337 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. β_1 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamsızdır.

Bağımsız değişkenin Katsayısı 0 değerine eşit olduğu için bağımlı değişkene anlamlı etkisi yoktur.

Model Özeti

Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Kestirimin Standart hatası
4	,160 ^a	,026	-,001	,04052010

a. Bağımsızlar: (Sabit), İşçi Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesi %

Model için R=0,160 ve R Kare = 0,026 olarak bulunmuştur, bağımsız değişken olan Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesi değişkeninin, bağımlı değişken olan GSYİH büyüme hızı değişkenini açıklama oranı oldukça yetersizdir.

ANOVA^b

Model	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon Artık Değer	,002	1	,002	,946	,337 ^a
Toplamı (Regression Residual Total)	,059	36	,002		
	,061	37			

a. Bağımsızlar: (Sabit), Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesi %

b. Bağımlı değişken: GSYİH büyüme hızı %

H₀; tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.

H₁; en az bir parametre 0'e eşit değildir, model anlamlıdır.

p(hesap)= 0,337 > p(teorik) = 0,050 olduğundan Ho kabul edilir, tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.

Bu çerçevede, H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Döviz transferleri / Cari İşlemler Dengesinin, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamsızdır.

4. 8. Türkiye'nin İşçi Döviz Transferlerinin / GSYİH'nın GSYİH Büyüme Hızı Değerine Etkisinin İncelenmesi

Regresyon modeli;

$$\text{GSYİH büyüme hızı} = \beta_0 + \beta_1 \text{ İşçi Döviz transferleri / GSYİH} \quad (4. 12)$$

olarak kurulmuştur.

Modelin hipotezleri şu şekildedir.

- H_0 ; Döviz transferleri / GSYİH 'nın, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamsızdır.
- H_1 ; Döviz transferleri / GSYİH 'nın, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamlıdır.

Katsayılar^a

Model	Katsayılar		Standardize	t	P
	B	Standart hata	Beta		
(Sabit)	,065	,016		3,994	,000
İşgücü Döviz transferleri / GSYİH%	-3,780	2,726	-,225	-1,387	,174

a. Bağımlı değişken: GSYİH büyüme hızı %

Model B sütununda belirtilen;

$$\text{GSYİH büyüme hızı} = 0,065 - 3,780 \text{ Döviz transferleri / GSYİH} \quad (4. 13)$$

olarak belirlenmiştir.

Bu modelde GSYİH büyüme hızı sabit olarak 0,065 değerinden başlamaktadır. Döviz transferleri / GSYİH değişkeni bir birim arttığında GSYİH büyüme hızı etkisi 3,780 birimdir. Tablonun t sütununda her bir değişken için modele kabul ya da red için t hipotez testi değerleri verilmiştir.

- $H_0; \beta_1 = 0$ (Parametre anlamsızdır)
- $H_1; \beta_1 \neq 0$ (Parametre anlamlıdır)

Sabit (β_0) sabitinin model içinde anlamlılığının testi;

$p(\text{hesap}) = 0,000 < p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 red edilir. β_0 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamlıdır.

Döviz transferleri / GSYİH (β_1) değişkeninin model içinde anlamlılığının testi;

$p(\text{hesap}) = 0,174 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. β_1 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamsızdır. Bağımsız değişkenin Katsayısı 0 değerine eşit olduğu için bağımlı değişkene anlamlı etkisi yoktur.

Model Özeti

Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Kestirimin Standart hatası
	,225 ^a	,051	,024	,03999463
a. Bağımsızlar: (Sabit), Döviz transferleri / GSYİH %				

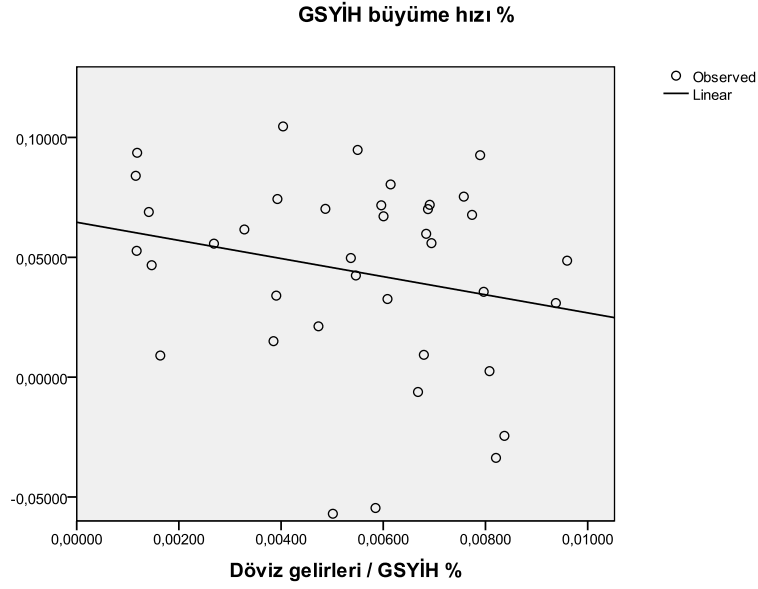
Model için $R = 0,225$ ve $R \text{ Kare} = 0,051$ olarak bulunmuştur, bağımsız değişken olan Döviz transferleri / GSYİH değişkeninin, bağımlı değişken olan GSYİH büyüme hızı değişkenini açıklama oranı oldukça yetersizdir.

ANOVA^b

Model	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon	,003	1	,003	1,923	,174 ^a
Artık Değer (Residual)	,058	36	,002		
Total	,061	37			
a. Bağımsızlar: (Sabit), Döviz transferleri / GSYİH %					
b. Bağımlı değişken: GSYİH büyüme hızı %					

- H_0 ; tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.
- H_1 ; en az bir parametre 0'e eşit değildir, model anlamlıdır.

$p(\text{hesap}) = 0,174 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir, tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır. Bu çerçevede, H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Döviz transferlerinin / GSYİH'nin, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamsızdır.

4. 9. Türkiye'nin İşçi Döviz Transferleri Değişim Hızının GSYİH Büyüme Hızı Değerine Etkisinin İncelenmesi

Regresyon modeli;

$$\text{GSYİH büyüme hızı} = \beta_0 + \beta_1 \text{ Döviz transferleri Değişim Hızı} \quad (4. 14)$$

olarak kurulmuştur.

Modelin hipotezleri şu şekildedir;

- H_0 ; Döviz transferleri Değişim Hızının, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamsızdır.
- H_1 ; Döviz transferleri Değişim Hızının, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamlıdır.

Katsayılar^a

Model	Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P
	B	Standart hata	Beta		
(Sabit)	,044	,007		6,283	,000
Döviz transferleri Değişim Hızı %	,006	,022	,048	,288	,775

a. Bağımlı değişken: GSYİH büyüme hızı %

Model B sütununda belirtilen;

$$\text{GSYİH büyüme hızı} = 0,044 + 0,006 \text{ İşçi Döviz transferleri Değişim Hızı} \quad (4. 15)$$

olarak belirlenmiştir.

Bu modelde GSYİH büyüme hızı sabit olarak 0,044 değerinden başlamaktadır. Döviz transferleri Değişim Hızı değişkeni bir birim arttığında GSYİH büyüme hızı etkisi 0,006 birimdir.

Tablonun t sütununda her bir değişken için modele kabul ya da red için t hipotez testi değerleri verilmiştir.

- $H_0; \beta_1 = 0$ (Parametre anlamsızdır)
- $H_1; \beta_1 \neq 0$ (Parametre anlamlıdır)

Sabit (β_0) sabitinin model içinde anlamlılığının testi;

$p(\text{hesap}) = 0,000 < p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 red edilir. β_0 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamlıdır.

Döviz transferleri Değişim Hızı (β_1) değişkeninin model içinde anlamlılığının testi;

$p(\text{hesap}) = 0,775 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. β_1 sabit sayısı, regresyon denklemi içinde anlamsızdır. Bağımsız değişkenin Katsayısı 0 değerine eşit olduğu için bağımlı değişkene anlamlı etkisi yoktur.

Model Özeti

Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Kestirimin Standart hatası
	,048 ^a	,002	-,025	,04100149

a. Bağımsızlar: (Sabit), Döviz transferleri Değişim Hızı %

$R=0,048$ ve $R \text{ Kare} = 0,002$ olarak bulunmuştur, bağımsız değişken olan Döviz transferleri Değişim Hızı değişkeninin, bağımlı değişken olan GSYİH büyüme hızı değişkenini açıklama oranı oldukça yetersizdir.

ANOVA^b

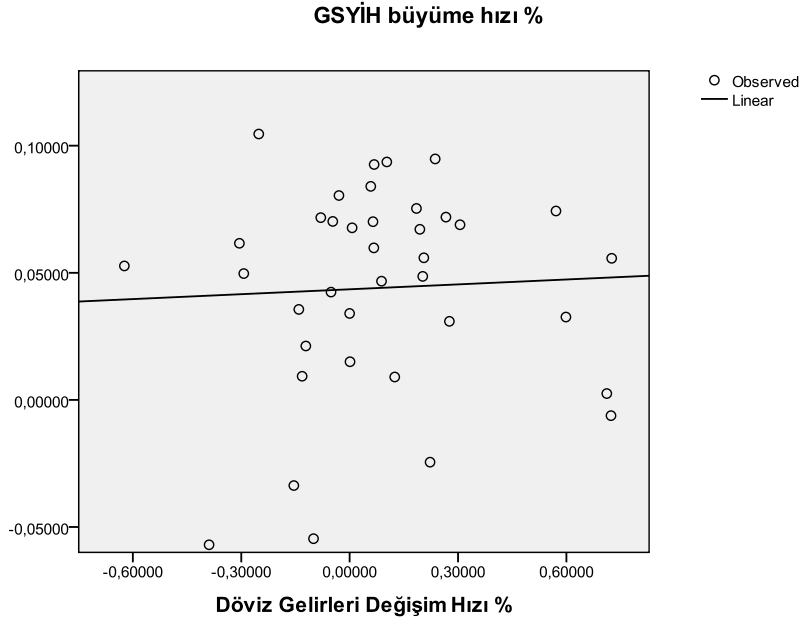
Model	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon	,000	1	,000	,083	,775 ^a
Artık Değer (Residual)	,061	36	,002		
Total	,061	37			
a. Bağımsızlar: (Sabit), Döviz transferleri Değişim Hızı %					
b. Bağımlı değişken: GSYİH büyüme hızı %					

- H_0 ; tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.
- H_1 ; en az bir parametre 0'e eşit değildir, model anlamlıdır.

$p(\text{hesap}) = 0,775 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir, tüm parametreler 0'a eşittir, model anlamsızdır.

Bu çerçevede, Model 6'nın H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Döviz transferleri Değişim Hızınının, GSYİH büyüme hızı değişkenine etkisi anlamsızdır.

4.10. Türkiye'nin Yurt Dışı İşçi Döviz Transferlerinin Çeşitli Değişkenlere Etkisi

Bu bölümde döviz transferlerinin, bazı makro ekonomik değişkenleri ile ilişkisini incelemiştir.

Korelasyon Analizi		
		Döviz Transferleri (000 \$)
Dış ticaret hacmi (USD)	Korelasyon katsayısı	,063
	P	,678
	N	46
Cari işlemler dengesi / GSYİH %	Korelasyon katsayısı	-,317*
	P	,049
	N	39
Ortalama Dolar kuru	Korelasyon katsayısı	,097
	P	,520
	N	46
Tasarruf mevduatı faiz oranı	Korelasyon katsayısı	,758**
	P	,000
	N	37

Dış Ticaret Dengesi (000 \$)	Korelasyon katsayısı	-,121
	p	,424
	N	46
*. Korelasyon katsayısı 0.05 düzeyinde anlamlı.		
**. Korelasyon katsayısı 0.01 düzeyinde anlamlı.		

Hipotezlerimiz şu şekildedir;

- H_0 ; Döviz transferleri ile Dış ticaret hacmi arasında anlamlı ilişki yoktur.
- H_1 ; Döviz transferleri ile Dış ticaret hacmi arasında anlamlı ilişki vardır.

$p(\text{hesap}) = 0,678 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. Döviz transferleri ile Dış ticaret hacmi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. ($r=0,063$; $p=0,678$).

- H_0 ; Döviz transferleri ile Cari işlemler dengesi / GSYİH oranı arasında anlamlı ilişki yoktur.
- H_1 ; Döviz transferleri ile Cari işlemler dengesi / GSYİH oranı arasında anlamlı ilişki vardır.

$p(\text{hesap}) = 0,049 < p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 red edilir. Döviz transferleri ile Cari işlemler dengesi / GSYİH oranı arasında %31,7 düzeyinde negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($r=-0,317$; $p=0,049$). Döviz transferleri arttıkça, Cari işlemler dengesinin, GSYİH'ya oranı azalmaktadır.

- H_0 ; Döviz transferleri ile Ortalama Dolar kuru arasında anlamlı ilişki yoktur.
- H_1 ; Döviz transferleri ile Ortalama Dolar kuru arasında anlamlı ilişki vardır.

$p(\text{hesap}) = 0,520 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. Döviz transferleri ile Ortalama Dolar kuru arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. ($r=0,097$; $p=0,520$).

- H_0 ; Döviz transferleri ile Tasarruf mevduatı faiz oranı arasında anlamlı ilişki yoktur.
- H_1 ; Döviz transferleri ile Tasarruf mevduatı faiz oranı arasında anlamlı ilişki vardır.

$p(\text{hesap}) = 0,000 < p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 red edilir. Döviz transferleri ile Tasarruf mevduatı faiz oranı arasında %75,8 düzeyinde pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($r=0,758$; $p=0,000$). Döviz transferleri arttıkça, Tasarruf mevduatı faiz oranı artmaktadır.

- H_0 ; Döviz transferleri ile Dış Ticaret Dengesi arasında anlamlı ilişki yoktur.
- H_1 ; Döviz transferleri ile Dış Ticaret Dengesi arasında anlamlı ilişki vardır.

$p(\text{hesap}) = 0,424 > p(\text{teorik}) = 0,050$ olduğundan H_0 kabul edilir. Döviz transferleri ile Dış Ticaret Dengesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. ($r=-0,121$; $p=0,424$).

4. 11. Modelin Tahmini ve Regresyon Analizi

Modelimiz şu şekildedir;

$$\blacksquare \text{ Ekonomik Büyüme (EB)} = f(\text{İşçi Dövizleri (GGİDü)} + \text{Eğitimli Oranı} + \text{GSYİH}_{t-1}) \quad (4. 16)$$

$$\blacksquare \text{ GSYİH\_BUYUME} = 0.0891 - 9.9234e-012 * \text{ISCI\_DOVIZ\_GELIRLERI} - 0.1186 * \text{EGITIM} - 0.2334 * \text{GSYİH\_BUYUME\_T\_1} \quad (4. 17)$$

Tablo: 4-1. Model Regresyon Çıktısı

Bağımlı Değişken: GSYIH_BUYUME				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/28/10 Saat: 17:24				
Gözlem Aralığı: 1985 2008				
Gözlem Sayısı: 24				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
C	0.089126	0.027532	3.237192	0.0041
İŞÇİ_DÖVİZ_GELİRLERİ	-9.92E-12	7.49E-12	-1.324373	0.2003
EĞİTİM	-0.118659	0.154037	-0.770332	0.4501
GSYIH_BÜYÜME_T_1	-0.233452	0.227034	-1.028267	0.3161
R-kare	0.135925	Ortalama bağımlı değişken		0.044187
Düzeltilmiş R-kare	0.006314	S.D. dependent var		0.044755
Regresyon S.H.'ları	0.044613	Akaike bilgi kriteri		-3.230551
Kalıntı kareler toplamı	0.039807	Schwarz kriteri		-3.034209
Log olasılığı	42.76661	F-istatistiği		1.048716
Durbin-Watson istatistiği	2.087001	Olasılık(F-istatistiği)		0.392768

Oluşturduğumuz regresyon modelini tahmin ettik. Buna göre modeldeki üç açıklayıcı değişkende anlamsız bulunmuştur. İşçi döviz transferlerinin ekonomik büyümeye etkisi bulunmamaktadır.

Tahminin standart hatası s değeri oldukça küçük çıkmıştır ve tahminlere güvenilebilir, yani değişkenler arasındaki ilişki için doğrusal model en iyi biçimdedir. Ayrıca modelde b_1 ve b_2 parametrelerinin standart hataları küçük çıkmıştır. Yukarıdaki tablo değerleri temel alınarak Durbin-Watson d istatistiği değerlendirildiğinde bağımlı değişken olan döviz transferlerinin bağımsız değişkenimize olan $k=4$, $n=24$, $dL=0.528$, $du=1.528$ olduğundan $d=2.087$ 'dir. Hipotezlerimiz şöyledir;

- $H_0: P = 0$ (otokorelasyon yoktur)
- $H_1: P \neq 0$ (otokorelasyon vardır)

Buna göre $du \leq d < 4-du$ ise ($.804 < 2.087 < 4-1.528$) yani $.804 \leq 2.087 \leq 2.472$ otokorelasyon yoktur. Ancak, düzeltilmiş belirlilik katsayısı $R^2 = 0.006$ çıkması bağımsız ve bağımlı değişkenlerimiz arasındaki ilişkinin ne doğrusal nede eğrisel bir bağlantı ilişkisi olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla modeldeki bağımsız değişkenimiz ile bağımlı değişkenlerimiz arasında ilişki olduğunu söylemek güçtür. Korelasyon katsayıları analizi ise iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, fakat istatistiksel olarak çok zayıf yani anlamsız bir ilişki olduğunu göstermiştir. F-istatistiği ise anlamlı değildir. Bu durumda modelin parametre tahminlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğunu söyleyebiliriz.

4. 12. Ekonometrik Modelin Çıktılarının Yorumlanması

Regresyon yöntemi ile analiz ettiğimiz modelimizin sonuçları sistematik olarak aşağıda sunulmaktadır. Buna göre;

- Döviz transferleri ile Dış ticaret Hacmi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
- Döviz transferleri ile Cari İşlemler Dengesi / GSYİH oranı arasında %31,7 düzeyinde negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bağlamda döviz transferleri arttıkça, cari işlemler dengesinin, GSYİH'ya oranı azalmaktadır. Bu teorik açıdan da beklenen bir sonuçtur.
- Döviz transferleri ile Ortalama ABD dolar kuru arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Türkiye'de döviz kurunun incelenen dönemin önemli bir döneminde devlet tarafından sabit kur sistemi ile kontrol edilmesinin bu sonuçta payının olduğu söylenebilir. Ayrıca 2000 yılı sonrasında yurt dışı işçi döviz transferlerinin GSYİH içindeki payının oldukça düşük seviyelere inmesinin de bu sonuçta etkisi olabilir.
- Döviz transferleri ile Tasarruf mevduatı faiz oranı arasında %75,8 düzeyinde pozitif

yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre döviz transferleri arttıkça, tasarruf mevduatı faiz oranı artmaktadır. Bu ilişki arbitraj teorisi ile çerçevesinde açıklanabilir. Şöyle ki; kaynaklar getirinin görece düşük olduğu GÜ'lerden görece yüksek olan Türkiye'ye yönelmiştir. Bu faiz makası genişledikçe Türkiye'ye gelen kaynakların artması ekonomik olarak rasyoneldir.

- Döviz transferleri ile Dış Ticaret Dengesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
- Kurulan çok değişkenli regresyon modeline göre modeldeki üç açıklayıcı değişken olan işçi döviz, eğitilmiş nüfusun toplam nüfusa oranı ve GSYİH'nın bir dönem gecikmeli değerlerinin ekonomik büyümeye olan etkisi anlamsız bulunmuştur. İşçi döviz transferlerinin ekonomik büyümeye etkisi bulunmadığı söylenebilir.

SONUÇ

Türkiye'den başta Avrupa ülkeleri olmak üzere GOÜ'lere özellikle 1960 yıllardan sonra çok sayıda işçi göç etmiştir. Bu göçmenler elde ettikleri gelirlerin bir kısmını çeşitli nedenlere Türkiye'ye transfer etmişlerdir. Bu değer 2000 yılına kadar Türkiye ekonomisi için önemli bir yer tutmuş bu yıldan sonra ise geçmiş yıllardaki kadar çok miktarda olmamıştır.

Bu tezin ana odak noktası Türkiye'den yurt dışına göç eden işçilerin gönderdikleri döviz transferlerinin başta ekonomik büyüme olmak üzere Türkiye ekonomisine etkilerini incelemektir. Bu çalışmada ampirik bulgulara dayalı ekonometrik analiz sonucu göçmen işgücü döviz girdisinin Türkiye'nin ekonomik büyümesi etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre bu tez yaygın olan algılamının aksine Türkiye'den gerçekleşen göçün Türkiye'nin ekonomisi üzerinde önemli etkisinin olmadığı ortaya koyarak hâlihazırdaki

literatürü genişletmektedir. Dahası yurt dışı işçi döviz transferlerinin ABD doları döviz kuru ve dış ticaret dengesi ve cari işlemler üzerinde bir etkisinin bulunmadığı regresyon sonuçları ile açıklanmıştır. Öte yandan döviz transferinin tasarruf mevduatı faiz oranı ve cari işlemler dengesinin GSYİH'ya oranı ile korelasyonu olduğu istatistiksel olarak bulunmuştur.

İşgücü döviz transferlerinin Türkiye ekonomisine etkilerinin sorgulandığı bu tez çalışması 1964–2009 dönemi farklı ekonometrik modellerin istatistiksel mantıksal çerçevesi içinde incelenmiştir. Bu doğrultuda tez literatüre teorik değil ampirik bir katkı sağlamaya çalışmıştır. Hiç şüphesiz, Türkiye'ye gönderilen işçi döviz transferlerini incelemek göçün kaynak ülke konumundaki Türkiye için ekonomik etkilerini incelemek açısından önemlidir. Bu konuda bu derece uzun bir zaman periyodunu inceleyen (1964–2009) çalışmaların literatürde bulunmaması bu araştırmanın anlamını ortaya koymaktadır.

Tüm bunlara ek olarak itici – çekici güçler teorik çerçevesi içerisinde eğitim seviyesi yüksek olan üniversite öğrencileri ile bir anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma üniversiteli gençlerin yurt dışına göç etme eğiliminin yüksek olduğu bulgusu ortaya çıkararak literatüre katkı sağlamaktadır. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin yurt dışına göç etme nedenleri arasında; ekonomik nedenler; iş bulma olanakları, meslekte yükselme şartlarının yurt dışında kolay olduğu düşüncesi, AR-GE yapabilme olanakları ve daha iyi eğitim olanakları olduğu bulunmuştur. Ayrıca öğrencilerin genel eğilim yurt dışında bir ila beş yıl arasında yaşadıkdan sonra geri dönmek şeklindedir.

Literatüre diğer bir katkı ise anket sonucunda öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeyleri ile yurt dışına gitme eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmasıdır. Ayrıca anket sonuçları yurt dışına göç olgusunun cinsiyete göre değiştiği bulgusuna ulaşmıştır. Buna göre

erkek öğrenciler bayan öğrencilere oranla daha fazla yurt dışına yerleşmeyi düşünmektedir. Erkek öğrencileri yurt dışına çeken etmen sayısı bayan öğrencilerden istatistikî olarak anlamlı olacak şekilde fazla olmaktadır. Öte yandan yurt dışında çalışma düşüncesi cinsiyete göre bir farklılık göstermemektedir. Ayrıca aile desteğinin ve ailenin ortalama eğitim seviyesinin öğrencilerin yurt dışına göçlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir faktör olmadığı da bulunmuştur.

Hiç kuşku yok ki, bu anket çalışmasının hedef grubu genişletilebilir. Bu durumun daha kapsamlı başka bir çalışma ile incelemesi literatürdeki boşluğu doldurabilir.

KAYNAKÇA

1. Acosta, Pablo Fajnzylber ve J. Humberto Lopez. **The Impact of Remittances on Poverty and Human Capital: Evidence from Latin American Household Surveys.** World Bank Policy Research Working Paper, No. 4247, Haziran 2007, ss.1–36.
2. Açma, Bülent. **Economic Consequences of International Migration: Case Study of Turkey.** Anadolu University, İİBF, 2008, ss.1–14.
3. Adams, Richard H. **International Migration, Remittances, and the Brain Drain: A Study of 24 Labor-Exporting Countries.** The World Bank, Policy Research Working Paper, No. 3069, Haziran 2003, s.1–29.
4. Agrawal, Ajay Devesh Kapur ve John McHale. **Brain Drain or Brain Bank? The Impact of Skilled Emigration on Poor-Country Innovation.** Cambridge: NBER Working Paper Series, No. 14592, Ekim 2008, ss.1–30.
5. Akapar, Şebnem. **Do Brains Really Going Down the Drain ?** Revue Europeenne des Migrations Internationales, S.22, No.3, 2006, ss. 1–23.
6. Akdağ, Gülarıkan. **AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası.** Stratejik Öngörü Dergisi, TASAM, 2005, ss.161–167.
7. Akkoyunlu Şule, Boriss Siliverstovs. **The Role of Remittances in Migration Decision: Evidence from Turkish Migration.** Berlin: DIW Discussion Papers, No.691, 2007, ss.1–23.
8. Alon, Cohen Assaf Razin ve Efraim Sadka. **The Skill Composition of Migration and the Generosity of the Welfare State.** NBER Working Paper, No. 14738, Şubat 2009, ss.1–20.
9. Alvin P. Ang, Guntur Sugiyarto ve Shikha Jha. **Remittances and Household Behavior in the Philippines.** Asian Development Bank, No. 188, 2009, ss.1–36.

10. Altay, Asuman ve M.Vedat Pazarlıoğlu. **Yurt Dışı Rekabet Gücünde Beşeri Sermaye: Ekonometrik Yaklaşım**. Konya: Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, No.12, Haziran 2007, ss. 96–108.
11. Alper, Murat Ahmet. **İşçi Dövizlerini Belirleyen Makro Ekonomik Etkenler: Türkiye Örneği**. Ankara: T.C. Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Şubat 2005, ss.1–134.
12. Artukoğlu Sökmen, Saruhan. **Yurt Dışı İşçi Tasarruflarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Banka Sistemi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri**. Ankara: TCMB İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Kasım 2005, ss. 1–103.
13. Altunışık, Remzi. **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**. 2. Basım, Sakarya Kitabevi Yayınları, Sakarya, 2002, ss. 1–150.
14. Apak, S., A ve Oğuzhan, A. Aytaç. **Avrupa Topluluğuna İşçi Göçü ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**. Türk Sosyal Bilimler Derneği-ODTÜ VII Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, 2001.
15. Apak, S., **Is Turkish Trade deficit Sustainable?**. Ortadoğu Teknik Üniversitesi 6. Uluslararası Ekonomi Kongresi, Ankara, 2002.
16. Apak, S., **Bilgi Çağında Endojen (İçsel) Büyüme Modeli ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Fakirleştiren Büyüme: Türkiye Örneği**. Kocaeli Üniversitesi II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, İzmit, 2003.
17. Atan, Murat. **Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı**. Gazi Üniversitesi İİBF, No. 11/1, 2009, ss.159–180.
18. Avato, Johanna. **Migration Pressures into the European Union: Evidence from Albania, Egypt, Moldova and Tunisia**. World Bank Group, Department for Social Protection and Labor and Institute for the Study of International Migration, Georgetown

University, Nisan 2008, ss.1–47.

19. Babataş, Gönül, **Beyin Göçü ve Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Beyin Göçüne Etkisi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007, ss. 263–293.
20. Barışık, Salih ve Hakan Çetinbaş. **Beyin Göçü ve Beyin Göçünün Oluşumunda Yüksek Öğrenim, AR-GE Faaliyetleri, Çokuluslu Şirketlerin Rolü**. Afyon: Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, C.6, No.2, Aralık 2004, ss.139–164.
21. Başaran, Fatma. **Türkiye'de Beyin Göçü Sorunu**. İstanbul: 2007, ss. 135–153.
22. Bedir, Eyüp. **21 Yüzyılda İstihdamın Artan Önemi ve Eğitim-İstihdam İlişkisi**. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi İ.İ.B.F Özel sayısı, 2002, ss. 53–64.
23. Beine, Michel Frederic Docquier ve Maurice Schiff. **Brain Drain and its Determinants: A Major Issue for Small States**. The Institute for the Study of Labor (IZA) DP, No. 3398, Mart 2008, ss.1–23.
24. Beine, Michel, Frederic Docquier and Hillel Rapoport. **Brain Drain and Human Capital Formation in Developing Countries: Winners and Losers**. Department des Sciences Economiques de L'Université Catholique de Louvain, Discussion Paper, No. 23, 2006, ss. 1–37.
25. Bertoli, Simon. **Remittances and the Dynamics of Human Capital**. Torino: Università di Torino, Working paper No. 07, 2006, ss.1–29.
26. Bildirici, Melike Seçkin Sunal ve Elcin Aykaç Alp. **Determinants of Human Capital Theory, Growth and Brain Drain: An Econometric Analysis for 77 Countries**. Applied Econometrics and International Development, No.5–2, 2005, ss.109–140.
27. Birgani, Mino Alipour. **Progress Without Professionals? Fighting 'Brain Drain' in EU Accession Countries**. Utrecht: School of Governance, 2004, ss.1–13.
28. Bollard, Albert David McKenzie, Melanie Morten ve Hillel Rapoport. **Remittances and**

the Brain Drain Revisited: The Microdata Show That More Educated Migrants Remit More. London: CReAM Discussion Paper, No. 26, 2009, ss.1–35.

29. Boyd, M. **Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas.** International Migration Review, No. 23(3), 1989, ss.1-32.
30. Bozdağ Emre, Murat Atan. **Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı.** Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi 11/1, 2009, ss.159–180. Büyüköztürk, Şener. **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı.** Ankara: Pegem Akademi, 2008, s.39.
31. Bracking, S. **Sending Money Home: Are Remittances Always Beneficial to Those who Stay Behind?** Journal of International Development, No.15, 2003, ss.633–644.
32. **Brain Drain and Brain Gain: The Challenges of Internationalisation Brain Drain: Fact or Fiction.** Paris: İMHE, OECD Report, Ağustos 2004, ss.1–24.
33. Brücker, Herbert ve Cecily Defoort, **Inequality and the (Self-)Selection of International Migrants: Theory and Novel Evidence.** Nürnberg: IAB-DiscussionsPaper, 2007, ss.1–30.
34. Busc, Claudia M. Anja Kuckulenz ve Marie-Helene Le Manchec. **Worker Remittances and Capital Flows,** Kiel Working Paper No. 1130, 2002, ss.1–42.
35. Çağlayan, Savaş. **Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi.** Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Sayı.17, 2006, ss1–30.
36. Çelik, Fatih. **İçgöçlerin Seçkinlik Yaklaşımı ile Analizi.** Erciyes Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No.13, 2002, ss.275–296.
37. Çelik, Fatih. **İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi.** Kayseri: Erciyes İ.İ.B.F. Dergisi, No.27, Temmuz-Aralık 2006, ss.149–170.

38. Çengel, Yunus. **Beyin Gücü ve Beyin Göçü: Madalyonun Öteki Yüzü.** EğiSaat Bakış Dergisi, No.13, Mart 2009, ss. 7–13.
39. Chami, R., Fullenkamp, C. ve Jahjah, S. **Are Immigrant Remittance Flows a Source of Capital for Development?** IMF, Working Paper No. 03/189. 2003.
40. Chandavarkar, A. G. **Use of Migrants Remittances in Labor-Exporting Countries.** Finance and Development, No. 17, 1980, ss. 36-39.
41. Chau, Nancy. **The Pattern of Migration with Değişken Migration Cost.** Journal of Regional Sciences, 1995, ss. 1–19.
42. Commander, Simon ve Mari Kangasniemi. **The Brain Drain: Curse or Boon? A Survey of the Literature.** Stockholm: CEPR/NBER/SNS International Seminar on International Trade Paper, Mayıs 2002, ss.1–32.
43. Cordova Ernesto, Alexandra Olmedo. **International Remittances and Development: Existing Evidence, Policies and Recommendations.** INTAL-ITD, Occasional Paper, No.41, 2006, ss.1–32.
44. Danış, Aslı Didem. **Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye.** İstanbul: Birikim Yayın, No.184–185, 2004, ss. 216–224.
45. Docquier, Frederic. **Brain Drain and Inequality Across Nations.** The Institute for the Study of Labor (IZA) DP, No. 2440, 2006, ss.1–38.
46. Dobson, Ian R, Bob Birrell ve Virginia Rapson. **Brain Drain and Brain Gain: The Challenges of Internalisation Brain Drain: Fact or Fiction?** Australia: Conference Paper on Trends in the Management of Human Resources in Higher Education, İMHE, OECD, 2003, ss. 1–7.
47. Docquier, Frederic ve H. Rapoport. **Documenting the Brain Drain of la Creme de la Creme: Three Case-Studies on International Migration at the Upper Tail of the Education Distribution.** Institut de Recherches Economiques et Sociales de

L'Universite Catholique de Louvain, Discussion Paper 31, 2009, ss.1–35.

48. Duncan, G. M., **Specification and a Simple Estimator for the Mixed, Continuous/ Discrete Dependent Variable in Classical Production Theory**, 1980, *Econometrica*, 48.
49. Dunnewijk, Theo. **Global Migration of the Highly Skilled: A Tentative and Quantitative Approach**. United Nations University Working Paper Series, No. 70, 2008, ss.1–31.
50. Durdu Bora Ceylan, Serdar Sayan. **Emerging Market Business Cycles with Remittances Fluctuations**. Board of Governors of the Federal Reserve System. International Finance Discussion Papers, No.946, 2008, ss. 1–23.
51. El-Sakk ve McNabb, R. **The Macroeconomic Determinants of Emigrant Remittances**. World Development, No. 27, 1999, ss.1493-1502.
52. **Engelleri Aşmak: Göç ve İnsani Gelişme**. Küresel İnsani Gelişme Raporu 2009, UNDP, ss.1–14.
53. Erdem, F.Pınar ve Serdar Sayan. **Türk ve Alman Ekonomilerindeki İş Çevrimlerinin Almanya'dan Türkiye'ye Transfer Edilen İşçi Gelirleri Üzerindeki Etkileri: Ekonometrik Analizi**. İstanbul: Yurt Dışı Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, 2007, ss. 103–130.
54. Erzan, Refik, Erzan Umut Kuzubaş ve Nilüfer Yıldız. **Büyüme ve Göç Senaryoları: Türkiye ve AB**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2004. ss.1–15
55. Faini, Riccardo. **Remittances and the Brain Drain**. Bonn: The Institute for the Study of Labor (IZA) DP, No. 2155, 2006, ss.1–21.
56. Favell, Adrian ve Randall Hansen, **Migration, EU Enlargement and the Idea of Europe**. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 28, No.4, Kasım 2002, ss. 581–602.

57. Gençler A., S. ve Apak, A. Oğuzhan. **Türkiye'nin Avrupa Birliğine Tam Üyeliğinin Birliğin Emek Piyasaları Üzerine Olası Etkileri.** Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2004.
58. Gleisner, Fabian. **Migration and the Retail Banking Industry: An Examination of Immigrants Bank Nationality Choice in Germany.** Frankfurt: Goethe University and E-Finance Lab, 2008, ss. 1–22.
59. Giuliano, Paola ve Marta Ruiz-Arranz. **Remittances, Financial Development, and Growth.** IMF Working Paper, No.234, 2005, ss.1-39.
60. Grigorian, A. David ve Tigran A. Melkonyan. **Microeconomic Implications of Remittances in an Overlapping Generations Model with Altruism and Self-Interest.** IMF Working Paper, Ocak 2008, ss. 1-41.
61. Gökbayrak, Şenay. **Beyin Göçünü Sınıflandırma Çabaları.** İstanbul: İş Güvenliği Dergisi, No.84, Ocak-Şubat 2006, ss.19–25.
62. Gökbayrak, Şenay. **Yurt Dışı Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme.** Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, No.63–3, 2008, ss70–80.
63. Gönüllü, Müzeyyen. **Dış Göç.** PAÜ. Eğitim Fak. Dergisi, No.1, 1996, ss95–104.
64. Görlich, Dennis Toman Omar Mahmoud ve Christoph Trebesch. **Explaining Labour Market Inactivity in Migrant-Sending Families: Housework, Hammock, or Higher Education.** Kiel Working Paper No. 139, Aralık 2007, ss.1–31.
65. Goldberger, A. S. , **Abnormal Selection Bias,** Social Systems Research Institute, University of Wisconsin, Madison, 1980, Discussion paper no. 8006
66. Goss, J. ve Lindquist, B. **Conceptualizing International Labor Migration: A Structuration Perspective.** International Migration Review, No.29, 1995, ss.317-351.

67. Güngör, Nil Demet ve Aysıt Tansel. **Brain Drain from Turkey: The Case of Professionals Abroad**. IZA DP, No. 2617, 2007, ss.1–49.
68. Grak, Hasan. **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**. Ekin Kitapevi, İstanbul, 2006, ss.1–395.
69. Gmş, Sevda. **Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye zerine Bir Ekonometrik Analiz (1960–2002)**. Doktora Tezi, İKV, 2005, ss.1–224.
70. Haas, Hein. **International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts**. Forthcoming in Third World Quarterly, Vol. 26, No. 8, 2005, ss.1-8.
71. Hainmueller, Jens ve Michael J. Hiscox. **Educated Preferences: Explaining Attitudes Towards Immigration in Europe**. Chicago: American Political Science Association, Eylül 2004, ss.1–50.
72. Hang, Junsen ve Wei Ha. **Brain Drain, Brain Gain and Economic Growth in China**. UNDP, HDP, No.37, 2009, ss1–35.
73. Hipotez Testleri, <http://web.sakarya.edu.tr/~adurmus/statistik/acikogretim/unite09.pdf>, s.213
74. **Human Movement: Snap Shots and Trends**. Human Development Report 2009, ss.143–202.
75. Iradele, R. **The Migration of Professionals: Theories and Typologies**. International Migration, Vol: 39(5), 2001, s:7–26.
76. İçduygu, Ahmet. **International Migration and Human Development in Turkey**. Human Development Research Paper, UNDP, No.52, 2009, ss. 1–45.
77. İçduygu, A. ve Keyman, E.F. **Globalization, Security and Migration: The Case of Turkey**. Global Governance, No: 6, 2000, ss.383–398.
78. Intercooperation, Berne. **Remittances “The Money of the Migrants”**. SDC’s Backstopping ManTarih Finance, 2004, ss.1–4.

79. Iradele, R. **The Migration of Professionals: Theories and Typologies**. International Migration, Vol:39(5), 2001, s:7–26.
80. Jimenez Miguel, Sebastian Jean. **The Unemployment Impact of Immigration in OECD Countries**. OECD Economic Department Working Paper, No.563, 2007, ss.1–31.
81. Jones, R.C. **Introduction: The Renewed Role of Remittances in the New World Order**. Economic Geography, No. 74(1), 1998, ss.1-7.
82. Jongwanich, Juthathip. **Worker’s Remittances, Economic Growth and Poverty in Developing Asia and the Pacific Countries**. UNESCAP Working Paper, WP/07/01, 2007, ss1–22.
83. Kalaycı, Şeref. **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. Ankara: Asil Yayınları, 2005, s.135.
84. Karabulut, Kerem ve Dilek Polat. **Türkiye’de Yaşanan Göç Olgusu Üzerine Bir Alt Bölge Uygulaması**. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, İnönü Üniversitesi, Mayıs 2007, ss.1–20.
85. Karafolas, S. **Migrant Remittances in Greece and Portugal: Distribution by Country of Provenance and the Role of the Banking Presence**. International Migration Review, No.36, 1998, ss.358-381.
86. Karagöz, Kadir. **Göç-Ticaret İlişkisi: Panel Çekim Modeli**. İnönü Üniversitesi, 2007, ss.1–13.
87. Karaöz, Murat. **Türkiye’nin Cari İşlemler Dengesi ve Yurt Dışı İşçi Transferleri Üzerine Bir Uygulama: Zaman Serileri Yaklaşımı 1970-1995**. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, No.3, 1998, ss.55–62.
88. Kaya, Muammer. **Beyin Göçü: Entellektüel Sermaye Erozyonu**. EğiSaat Bakış Dergisi, Eğitim-Bir-Sen, Şubat-Mart, 2009, ss. 13–29.

89. Kelo, Maria Kelo ve Bernd Wachter. **Brain Drain and Brain Gain: Migration in the EU after the Enlargement**. Hague: Academic Cooperation Association, 2004, ss.1–89
90. Khan, Habibullah ve M. Shahidul Islam. **Outsourcing, Migration, and Brain Drain in the Global Economy: Issues and Evidence**. U21 Global Working Paper, No.004, 2006, ss.1–32.
91. Klinthall, Martin. **Immigration, Integration and Return Migration**. Turin: Population Division Department of Economic and Social Affairs United Nations Secretariat, 2006, ss.1–22.
92. Kirdar, Murat. **Determinants of Return Migration of Turkish Immigrants in Germany**. Department of Economics, Middle East Technical University, 2005, ss.1–8.
93. Koç ve Onan. International Migrants' Remittances and Welfare Status of the Left-Behind Families in Turkey. *International Migration Review*, Vol. 38, No. 1, 2004, ss. 78-112.
94. Köksal, Nazlı Elif. **Determinants and Impact on the Turkish Economy of Remittances**. Sorbonne: Universite Paris I Pantheon, 2006, ss. 1–21.
95. Kumcu, M.E. **The Savings Behavior of Migrant Workers: Turkish Workers in W. Germany**. *Journal of Development Economics*, No.30, 1989, ss.273–286.
96. Lee, L. F. , **Identification and Estimation in Binary Choice Models with Limited (Censored) Dependent Variables**, 1979, *Econometrica*, 47, ss. 977 – 996.
97. Lin, Justin Yifu ve Boris Pleskovic. **Higher Education and Development**. World Bank Publication, 2008, ss.1-297.
98. Lianos, T. **Factors Determining Migrant Remittances: The Case of Greece**. *International Migration Review*, No. 31(1), 1997, ss.72-87.
99. Lucas, Robert E. B. **International Migration and Economic Development**. İsveç: Expert Group on Development Issues, 2008.

100. Lundhal, M. **International Migration, Remittances, and Real Incomes: Effects on the Source Country**. Scandinavian Journal of Economics, Vol. 87, No. 4, 2005, ss.1-10.
101. **Makro Ekonometrik Modeli**. DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Mdrlg, Temmuz 1995.
102. McDonald, Schott ve Yntem Snmez. **Labour Migration and Remittances: Some Implications of Turkish Workers in Germany**. Paper prepared for the 9th Global Economic Analysis Conference, "Multilateralism, Bilateralism and Development", United Nations Conference Centre, Addis Ababa, Ethiopia, 2006, ss.1-22.
103. McAusland. **Consumers and the Brain Drain: Product Design and the Gains from Emigration**. The Institute for the Study of Labor (IZA) DP, No. 3602, Temmuz 2008, ss.1-14.
104. **Migration in Turkey: A Country Profile**. IOM International Organization for Migration, 2008, ss.1-52.
105. Murru, Maurizio. **Globalization, Migration and Brain Drain: A Reality Check**. Health Policy and Development, Vol. 6, No.3, Aralık 2008, ss. 153-163.
106. Murrugarra, E. **Public Transfers and Migrants' Remittances: Evidence from the Recent Armenian Experience**. World Bank Economists' Forum, No.2, 2002, ss.25-47.
107. Nae Roxana, Tatiana. **Migration, Restrictions and the Impact on Labour Market**. Romanian Journal of Economic Forecasting, 2009, ss.167-183.
108. Necdet, Timur ve Necdet Sağlam. **Beyin Gc ve Geri Kazanımı: Trkiye**. Sivil Toplum ve Kalkınma Enstits Yayını, 2008.
109. Neyaptı, B. **Trends in Workers Remittances: A World-Wide Overview**. Emerging Markets and Trade, No.40, 2004, ss.83-90.
110. Nicholas P. Glytsos. **Measuring the Income Effects of Migrant Remittances: A Tahmin Yntemiological Approach Applied to Greece**. Economic Development and

Cultural Change, Vol. 42, No. 1. 1993, ss. 131–168.

111. **OECD Ülkelerinde Seçilmiş Karşılaştırmalı Göstergeler.** T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2009, ss.1–91.
112. Olsen, R. J. , **Tests for the Presence of Selectivity Bias and Their Relation to Specifications of Functional Form and Error Distribution**, Yale University: Institution for Social and Policy Studies, 1979, Working Paper 812.
113. Oosterbeek, Hessel ve Dinand Webbink. **Does studying abroad induce a brain drain?** Hauge: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, Ocak 2009, ss.1–34.
114. Osman Tuncay Aydaş, Bilin Neyaptı ve Kıvılcım Metin-Ozcan. **Determinants of Workers Remittances: The Case of Turkey.** Emerging Markets Finance and Trade, 2005, Vol 41; No 3, ss. 53–69.
115. Orbeta, Aniceto C. **Economic Impact of International Migration and Remittances on Philippine Households: What We Thought We Knew, What We Need to Know.** Philippine Institute for Development Studies Discussion Paper Series No. 2008–32, 2008, ss.1–16.
116. **Overcoming Barriers: Human Mobility and Development.** Human Development Report 2009, UNDP, 2009, ss. 1–217.
117. Özden, Çağlar Yoko Niimi ve Maurice Schiff. **Remittances and the Brain Drain: Skilled Migrants Do Remit Less.** IZA DP No. 3393, Mart 2008, ss.1–21.
118. Özden, Çağlar ve Maurice Schiff. **International Migration, Remittances and the Brain Drain.** New York: World Bank ve Palgrave Macmillan Publication, 2006, ss.1–275.
119. Özden, Çağlar. **Educated Migrants: Is There Brain Waste.** 2008, ss.227–245.

120. Özdemir, İbrahim. **Beyin Göçünü Yeniden Düşünmek**. EğİSaat Bakış Dergisi, No.13, Mart 2009, ss. 2–6.
121. Öztürk, Mustafa, Mustafa Erhan Türkoğlu ve Kader Yıldırım. **Sosyo - Ekonomik ve Siyasal Boyutlarıyla Beyin Göçüne Bir Bakış**. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Enstitüsü, 2007, ss. 1–12.
122. Pınar, Fatma. **İşçi Gelirleri ve Büyümedeki Çevrimler Arasındaki İlişki**. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü Ankara, 2005, ss.1–85.
123. Poirier, D. J. **The Use of the Box-Cox Transformation in Limited Dependent Variable Models**, Journal of the American Statistical Association, 1978, 73, ss. 284–287.
124. Rather, D. **Worker’s Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance**. Global Development Finance, 2003, ss. 157–172.
125. Regresyon Analizi, http://www.istatistikanaliz.com/regresyon_analizi.asp
126. Remzi Altunışık vd. **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**. 2. Basım, Sakarya Kitabevi Yayınları, Sakarya, 2002, s. 18.
127. Sanderson, Matthew. **Globalization, Development and International Migration: A Cross-National Analysis of Less-Developed Countries, 1970–2000**. Social Forces 88(1), The University of North Carolina Press, 2009, ss. 302–336.
128. Samuel John, Susan George. **Globalization, Migration and Development**. Special Issue on Migration and Globalization, Canadian Studies in Population, No.29(1), 2002, ss. 31–52.
129. Sayan, Serdar ve Tekin-Koru Ayca. **Remittances, Business Cycles and Poverty: The Recent Turkish Experience**. MPRA Paper No. 6029, 2007, ss.1–30.

130. Schiff Maurice, Yangling Wang. **Brain Drain and Productivity Growth: Are Small States Different?** DECRG, World Bank, 2008, ss. 1–16.
131. Schumpeter, J.A **From Capitalism, Socialism and Democracy**, New York: Harper, 1975, orig. pub. 1942, pp. 82-85.
132. Serin, N. **İktisadi Kalkınma Açısından İşgücü İhracatı ve İthalatı: Ortadoğu Tecrübesi**. Ekonomik Yaklaşım, No.3, 1982, ss.35–39.
133. Skeldon, Ron. **Globalization, Skilled Migration and Poverty Alleviation: Brain Drains in Context**. The Development Research Centre on Migration, Working Paper, T.15, Kasım 2005, ss.1–39.
134. Stalker, Peter. **The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration**, Geneva: International Labour Office, 1994.
135. Serter, N. **Yurt Dışına İşgücü Akımı ve Yarattığı Bazı Sorunlar**. İktisat Dergisi, 226, 1983, ss.22–24.
136. Tansel, Aysıt ve Nil Demet Güngör. **Türkiye’den Yurt Dışına Beyin Göçü: Amprik Bir Uygulama**. Ankara: ERC Working Paper in Economics, 2002, ss.1–10.
137. Tansel, Aysıt ve Nil Demet Güngör. **Türkiye’den Beyin Göçü: Bir Anket Çalışması Üzerine Düşünceler**. EğiSaat Bakış Dergisi, No.13, 2009, ss. 30–35.
138. Tanner, Arno. **Brain Drain and Beyond: Returns and Remittances of Highly Skilled Migrants**. Global Migration Perspectives, No. 24, Ocak 2005, ss.1–13.
139. Taylor, E.J. **International Migration and National Development**. Population Index, No.62, 1996, ss.181–212.
140. Taylor, J. E. **The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process**. International Migration 37(1), 1999, ss.63-88.

141. Timur, Necdet ve Necdet Sağlam. **Nitelikli İşgücünden Faydalanma ve Geri Kazanım Stratejileri: Beyin Göçü ve Geri Kazanımı Türkiye Örneği**. EUROMED, No. CFP2/C/27, 2006, ss.1–59.
142. Tiryakioğlu, Murad. **Dilemma of Developing Countries: Human Capital Poverty**. Ege Academic Review, No.8(1), 2008, ss. 319–337.
143. Tunç, Mehtap. **Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması**. D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, C.13, No.1,1998, ss.83–106.
144. **The Role of the State in Attracting Highly-Skilled Migrants**. EIPASCOPE, European Institute of Public Administration, 2008, ss.19–24.
145. Tyers, Rod Iain Bain ve Jahnvi Vedi. **The Global Economic Implications of Freer Skilled Migration**. College of Business and Economics Australian National University, Ağustos 2006, ss. 1–48.
146. Una, Osili. **Remittances and Savings from International Migration: Theory and Evidence Using a Matched Gözlem Aralığı**. Journal of Development Economics 83, 2007, ss.446–465.
147. Vinokur, Annie. **Brain migration revisited**. Globalisation, Societies and Education, Vol. 4, No. 1, Mart 2006, ss. 7–24.
148. Wahba, S. **What Determines Workers' Remittances?** Finance and Development, No.28, 1991, ss. 41–44.
149. Yevgeny, Kuznetsov. **Diaspora Networks and the International Migration of Skills: How Countries Can Draw on Their Talent Abroad**. World Bank Publications, 2006, ss.1–221.
150. Yiğit, Pınar Erdem. **İşçi Gelirleri ve Büyümedeki Çevrimler Arasındaki İlişki**. Ankara: T.C.M.B İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, 2005, ss.1–83.

151. Yılmaz, Burcu Gökçe ve Akın. **Avrupa Birliğinin Yaşlanma Sorununa Bir Çözüm olarak Türkiye'nin Üyeliği**. Ankara: Avrupa Çalışmaları Dergisi, C.8, No.1, 2009, ss. 27-37.
152. Yoko Niimi, Çağlar Özden ve Maurice Schiff. **Remittances and the Brain Drain: Skilled Migrants Do Remit Less!** Asian Development Bank Economics Working Paper, No.126, Kasım 2008, ss.1-26.
153. **Yurt Dışındaki Vatandaşlarımıza İlişkin Gelişmeler ve Sayısal Bilgiler**, Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yayın No. 147, 2007, ss. 1-410.
154. Wahba, S. **What Determines Workers' Remittances?** Finance and Development 28 (4), 1991, ss. 41-44.
155. Wimaladharma J. **Remittances: The New Development Finance. Small Enterprise Development**. Vol. 15, 2004, ss.12-20.
156. World Bank. **Global Economic Prospects 2006: Economic Implications of Remittances and Migration**. World Bank, Washington D.C., 2005.

EKLER LİSTESİ

EK 1 Döviz Transferleri ve Enflasyon Arasındaki İlişki (1963 – 2009)

Regresyon Çıktıları (Birim Kök USD)

Sıfır Hipotezi: DGUSD birim kök var				
Dışsal: Sabit				
Gecikme Değeri: 2 (Otomatik SIC üzerine, MAXLAG=9)				
			t-istatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği				
Test kritik değerleri:				
	1% seviye		-3.592462	
	5% seviye		-2.931404	
	10% seviye		-2.603944	
*MacKinnon (1996) tek- taraflı p-değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(DGUSD)				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/19/10 Saat: 16:00				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 1967 2009				
Gözlem Sayısı: 43 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
DGUSD(-1)	-0.152864	0.061284	-2.494340	0.0170
D(DGUSD(-1))	0.196539	0.145423	1.351494	0.1843
D(DGUSD(-2))	0.319079	0.148145	2.153824	0.0375
C	303765.8	138023.0	2.200834	0.0337
R-kare	0.220178	Ortalama bağımlı değişken		28395.35
Düzeltilmiş R-kare	0.160191	S.D. dependent var		545612.3
Regresyon S.H.'ları	500005.0	Akaike bilgi kriteri		29.17103
Kalıntı kareler toplamı	9.75E+12	Schwarz kriteri		29.33486
Log olasılığı	-623.1772	F-istatistiği		3.670463
Durbin-Watson istatistiği	1.926937	Olasılık(F-istatistiği)		0.020166

EK 1.1 Birim Kök Enflasyon

Sıfır Hipotezi: ENF birim kök var				
Dışsal: Sabit				
Gecikme Değeri: 0 (Otomatik SIC üzerine, MAXLAG=9)				
			t-istatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği				
Test kritik değerleri:			1% seviye	-2.531195
			5% seviye	0.1151
			10% seviye	-3.584743
				-2.928142
				-2.602225
*MacKinnon (1996) tek-tarafli p-değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(ENF)				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/19/10 Saat: 16:01				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 1965 2009				
Gözlem Sayısı: 45 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
ENF(-1)	-0.254891	0.100700	-2.531195	0.0151
C	10.19190	5.061343	2.013674	0.0503
R-kare	0.129677	Ortalama bağımlı değişken		0.118444
Düzeltilmiş R-kare	0.109437	S.D. dependent var		22.22908
Regresyon S.H.'ları	20.97750	Akaike bilgi kriteri		8.968205
Kalıntı kareler toplamı	18922.39	Schwarz kriteri		9.048501
Log olasılığı	-199.7846	F-istatistiği		6.406950
Durbin-Watson istatistiği	2.365485	Olasılık(F-istatistiği)		0.015106

EK 1.2 Johansen Eşbütünleşme Testi

Tarih: 03/19/10 Saat: 16:03				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 1966 2009				
Gözlem Sayısı: 44 Düzeltmeden sonra				
Eğilim varsayımı: Doğrusal belirleyici eğilim				
Series: ENF DGUSD				
Gecikme aralığı (ilk farkta): 1'e 1				
Kısıtsız Eşbütünleşme Sıralama Testi (İz)				
Varsayılmış İz 0.05				
CE(s) Sayısı	Eigendeğeri	Statistic	Kritik Değer	Olasılık**
Hiç *	0.289267	18.75907	15.49471	0.0155
En fazla 1	0.081381	3.734895	3.841466	0.0533
İz test gösterir 1 eşbütünleşme denklemi 0.05 seviye				
* hipotezin reddedildiğini gösterir 0.05 seviye				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p-değerleri				
Kısıtsız Eşbütünleşme Sıralama Testi (Azami Eigendeğeri)				
Varsayılmış Max-Eigen 0.05				
CE(s) Sayısı	Eigendeğeri	Statistic	Kritik Değer	Olasılık**
Hiç *	0.289267	15.02418	14.26460	0.0378
En fazla 1	0.081381	3.734895	3.841466	0.0533
Max-Eigendeğeri test gösterir 1 eşbütünleşme denklemi 0.05 seviye				
* hipotezin reddedildiğini gösterir 0.05 seviye				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p-değerleri				
Kısıtsız Eşbütünleşen Katsayılar (normalleştirilmiş $b'S_{11}^{-1}b=I$):				
ENF	DGUSD			
-0.062338	1.44E-06			
0.021659	3.30E-07			
Kısıtsız Düzeltme Katsayılar (alfa):				
D(ENF)	4.251404	-5.446038		
D(DGUSD)	-229303.8	-44184.54		
1Eşbütünleşen Denklem(ler): Log olasılığı -823.6569				
Normalize eşbütünleşen Katsayılar (Standart hatalar parantez içinde)				
ENF	DGUSD			
1.000000	-2.30E-05			

	(3.1E-06)			
Düzeltilme Katsayılar (Standart hatalar parantez içinde)				
D(ENF)	-0.265025			
	(0.19930)			
D(DGUSD)	14294.42			
	(3857.68)			

EK 2 Gini Katsayısı ve Döviz Transferleri (USD)

Birim Kök Testi Gini

Sıfır Hipotezi: GINI birim kök var				
Dışsal: Sabit				
Gecikme Değeri: 4 (Otomatik SIC üzerine, MAXLAG=7)				
			t-istatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği			-2.025049	0.2748
Test kritik değerleri:	1% seviye		-3.752946	
	5% seviye		-2.998064	
	10% seviye		-2.638752	
*MacKinnon (1996) tek-tarafli p-değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(GINI)				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 16:18				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 23 45				
Gözlem Sayısı: 23 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
GINI(-1)	-0.174229	0.086037	-2.025049	0.0589
D(GINI(-1))	0.156109	0.237268	0.657944	0.5194
D(GINI(-2))	-0.033266	0.281167	-0.118313	0.9072
D(GINI(-3))	-0.336452	0.278839	-1.206614	0.2441
D(GINI(-4))	-0.713218	0.281869	-2.530320	0.0216
C	7.096207	3.688644	1.923798	0.0713
R-kare	0.453938	Ortalama bağımlı değişken		-0.119609
Düzeltilmiş R-kare	0.293331	S.D. dependent var		0.735341
Regresyon S.H.'ları	0.618154	Akaike bilgi kriteri		2.095299
Kalıntı kareler toplamı	6.495940	Schwarz kriteri		2.391515
Log olasılığı	-18.09594	F-istatistiği		2.826394
Durbin-Watson istatistiği	1.644123	Olasılık(F-istatistiği)		0.049075

EK 2.1 Birim Kök Testi Döviz Transferleri

Sıfır Hipotezi: USD birim kök var				
Dışsal: Sabit				
Gecikme Değeri: 2 (Otomatik SIC üzerine, MAXLAG=9)				
			t-istatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği			-2.494340	0.1238
Test kritik değerleri:	1% seviye		-3.592462	
	5% seviye		-2.931404	
	10% seviye		-2.603944	
*MacKinnon (1996) tek-tarafli p-değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(USD)				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 16:30				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 5 47				
Gözlem Sayısı: 43 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
USD(-1)	-0.152864	0.061284	-2.494340	0.0170
D(USD(-1))	0.196539	0.145423	1.351494	0.1843
D(USD(-2))	0.319079	0.148145	2.153824	0.0375
C	3.04E+08	1.38E+08	2.200834	0.0337
R-kare	0.220178	Ortalama bağımlı değişken		28395349
Düzeltilmiş R-kare	0.160191	S.D. dependent var		5.46E+08
Regresyon S.H.'ları	5.00E+08	Akaike bilgi kriteri		42.98654
Kalıntı kareler toplamı	9.75E+18	Schwarz kriteri		43.15037
Log olasılığı	-920.2107	F-istatistiği		3.670463
Durbin-Watson istatistiği	1.926937	Olasılık(F-istatistiği)		0.020166

EK 2.2 Johansen Eşbütünleşme Testi

Tarih: 03/18/10 Saat: 16:33				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 20 45				
Gözlem Sayısı: 26 Düzeltmeden sonra				
Eğilim varsayımı: Doğrusal belirleyici eğilim				
Series: GINI USD				
Gecikme aralığı (ilk farkta): 1'e 1				
Kısıtlı Eşbütünleşme Sıralama Testi (İz)				
Varsayılmış İz 0.05				
CE(s) Sayısı	Eigendeğeri	Statistik	Kritik Değer	Olasılık**
Hiç	0.226486	8.621503	15.49471	0.4015
En fazla 1	0.072057	1.944418	3.841466	0.1632
0.05 seviyesinde eşbütünleşme olmadığını gösterir				
* hipotezin reddedildiğini gösterir 0.05 seviye				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p-değerleri				
Kısıtsız Eşbütünleşme Sıralama Testi (Azami Eigendeğeri)				
Varsayılmış Max-Eigen 0.05				
CE(s) Sayısı	Eigendeğeri	Statistic	Kritik Değer	Olasılık**
Hiç	0.226486	6.677085	14.26460	0.5280
En fazla 1	0.072057	1.944418	3.841466	0.1632
Max-Eigendeğeri testi 0.05 seviyesinde eşbütünleşme olmadığını gösterir				
* hipotezin reddedildiğini gösterir 0.05 seviye				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p-değerleri				
Kısıtsız Eşbütünleşen Katsayılar (normalleştirilmiş $b'S11*b=I$):				
GINI	USD			
0.437509	7.38E-10			
0.389861	-5.33E-10			
Kısıtsız Düzeltme Katsayılar (alfa):				
D(GINI)	-0.224445	-0.120959		
D(USD)	-1.36E+08	1.54E+08		
1Eşbütünleşen Denklem(ler): Log olasılığı -585.3895				
Normalize eşbütünleşen Katsayılar (Standart hatalar parantez içinde)				
GINI	USD			

1.000000	1.69E-09			
	(8.0E-10)			
Düzeltilme Katsayılar (Standart hatalar parantez içinde)				
D(GINI)	-0.098197			
	(0.05713)			
D(USD)	-59687182			
	(5.8E+07)			

EK 3 İşsizlik ve Döviz Transferleri / GSYİH % Regresyon Çıktıları

Birim Kök Testi - İşsizlik

Sıfır Hipotezi: UNEMP birim kök var				
Dışsal: Sabit				
Gecikme Değeri: 0 (Otomatik SIC üzerine, MAXLAG=8)				
			t-istatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği				
0.221165				
0.9696				
Test kritik değerleri:	1% seviye		-3.661661	
	5% seviye		-2.960411	
	10% seviye		-2.619160	
*MacKinnon (1996) tek-tarafli p-değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(UNEMP)				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 18:54				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 1979 2009				
Gözlem Sayısı: 31 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
UNEMP(-1)	0.029878	0.135093	0.221165	0.8265
C	-0.001086	0.011455	-0.094768	0.9252
R-kare	0.001684	Ortalama bağımlı değişken		0.001419
Düzeltilmiş R-kare	-0.032741	S.D. dependent var		0.009391
Regresyon S.H.'ları	0.009543	Akaike bilgi kriteri		-6.403640
Kalıntı kareler toplamı	0.002641	Schwarz kriteri		-6.311125
Log olasılığı	101.2564	F-istatistiği		0.048914
Durbin-Watson istatistiği	1.211023	Olasılık(F-istatistiği)		0.826514

EK 3.1 Birim Kök Testi - Döviz transferleri / GSYİH %

Sıfır Hipotezi: USD_GSYHI birim kök var				
Dışsal: Sabit				
Gecikme Değeri: 0 (Otomatik SIC üzerine, MAXLAG=9)				
			t-istatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği				
Test kritik değerleri:			1% seviye	-3.621023
			5% seviye	-2.943427
			10% seviye	-2.610263
*MacKinnon (1996) tek-tarafli p-değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(USD_GSYHI)				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 18:54				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 1972 2008				
Gözlem Sayısı: 37 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
USD_GSYHI(-1)	-0.156646	0.096212	-1.628130	0.1125
C	0.000839	0.000578	1.451867	0.1554
R-kare	0.070405	Ortalama bağımlı değişken		-2.84E-05
Düzeltilmiş R-kare	0.043845	S.D. dependent var		0.001393
Regresyon S.H.'ları	0.001362	Akaike bilgi kriteri		-10.30699
Kalıntı kareler toplamı	6.49E-05	Schwarz kriteri		-10.21991
Log olasılığı	192.6793	F-istatistiği		2.650807
Durbin-Watson istatistiği	1.341096	Olasılık(F-istatistiği)		0.112467

EK 3.2 Johansen Eşbütünleşme Testi

Tarih: 03/18/10 Saat: 18:52				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 1980 2008				
Gözlem Sayısı: 29 Düzeltmeden sonra				
Eğilim varsayımı: Doğrusal belirleyici eğilim				
Series: UNEMP USD_GSYHI				
Gecikme aralığı (ilk farkta): 1'e 1				
Kısıtlı Eşbütünleşme Sıralama Testi (İz)				
Varsayılmış İz 0.05				
CE(s) Sayısı	Eigendeğeri	Statistic	Kritik Değer	Olasılık**
Hiç	0.276037	11.38739	15.49471	0.1888
En fazla 1	0.067284	2.019974	3.841466	0.1552
0.05 seviyesinde eşbütünleşme olmadığını gösterir				
* hipotezin reddedildiğini gösterir 0.05 seviye				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p-değerleri				
Kısıtsız Eşbütünleşme Sıralama Testi (Azami Eigendeğeri)				
Varsayılmış Max-Eigen 0.05				
CE(s) Sayısı	Eigendeğeri	Statistic	Kritik Değer	Olasılık**
Hiç	0.276037	9.367419	14.26460	0.2568
En fazla 1	0.067284	2.019974	3.841466	0.1552
Max-Eigendeğeri testi 0.05 seviyesinde eşbütünleşme olmadığını gösterir				
* hipotezin reddedildiğini gösterir 0.05 seviye				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p-değerleri				
Kısıtsız Eşbütünleşen Katsayılar (normalleştirilmiş $b^*S11^*b=I$):				
UNEMP	USD_GSYHI			
164.6094	834.5281			
59.22107	-160.9005			
Kısıtsız Düzeltme Katsayılar (alfa):				
D(UNEMP)	-0.002489	-0.001354		
D(USD_GSYHI)	-0.000263	0.000303		
1Eşbütünleşen Denklem(ler):				
		Log olasılığı	262.2314	
Normalize eşbütünleşen Katsayılar (Standart hatalar parantez içinde)				

UNEMP	USD_GSYHI			
1.000000	5.069747			
	(0.85379)			
Düzeltilme Katsayılar (Standart hatalar parantez içinde)				
D(UNEMP)	-0.409708			
	(0.21709)			
D(USD_GSYHI)	-0.043309			
	(0.04088)			

EK 4 Yüksek Öğretimde Okuyan Öğrenci Sayısı / Nüfus Oranı ve Döviz Transferleri / GSYİH Oranının Regresyon Çıktıları

Birim Kök Testi - Göçmen/ GSYİH

Sıfır Hipotezi: USD_GDP birim kök var				
Dışsal: Sabit				
Gecikme Değeri: 0 (Otomatik SIC üzerine, MAXLAG=5)				
			t-istatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği			-0.734434	0.8193
Test kritik değerleri:	1% seviye		-3.737853	
	5% seviye		-2.991878	
	10% seviye		-2.635542	
*MacKinnon (1996) tek-terafı p-değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(USD_GDP)				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 18:37				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 2 25				
Gözlem Sayısı: 24 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
USD_GDP(-1)	-0.075718	0.103097	-0.734434	0.4704
C	0.000227	0.000612	0.370199	0.7148
R-kare	0.023931	Ortalama bağımlı değişken		-0.000182
Düzeltilmiş R-kare	-0.020436	S.D. dependent var		0.001239
Regresyon S.H.'ları	0.001251	Akaike bilgi kriteri		-10.44970
Kalıntı kareler toplamı	3.44E-05	Schwarz kriteri		-10.35153
Log olasılığı	127.3965	F-istatistiği		0.539394
Durbin-Watson istatistiği	1.634465	Olasılık(F-istatistiği)		0.470440

EK 4.1 Birim Kök Testi - YÖÖS / GSYİH

Sıfır Hipotezi: YONUFUS birim kök var				
Dışsal: Sabit				
Gecikme Değeri: 0 (Otomatik SIC üzerine, MAXLAG=5)				
			t-istatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği				
Test kritik değerleri:			0.906953	0.9938
	1% seviye		-3.737853	
	5% seviye		-2.991878	
	10% seviye		-2.635542	
*MacKinnon (1996) tek- taraflı p-değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(YONUFUS)				
Tahmin Yöntemi: En Küçük Kareler				
Tarih: 03/18/10 Saat: 18:38				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 2 25				
Gözlem Sayısı: 24 Düzeltmeden sonra				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
YONUFUS(-1)	0.025863	0.028516	0.906953	0.3743
C	0.000715	0.000571	1.251269	0.2240
R-kare	0.036042	Ortalama bağımlı değişken		0.001190
Düzeltilmiş R-kare	-0.007775	S.D. dependent var		0.001109
Regresyon S.H.'ları	0.001113	Akaike bilgi kriteri		-10.68381
Kalıntı kareler toplamı	2.73E-05	Schwarz kriteri		-10.58564
Log olasılığı	130.2057	F-istatistiği		0.822565
Durbin-Watson istatistiği	2.260697	Olasılık(F-istatistiği)		0.374259

EK 4.2 Johansen Eşbütünleşme Testi

Tarih: 03/18/10 Saat: 18:39				
Gözlem Aralığı (düzeltilmiş): 3 25				
Gözlem Sayısı: 23 Düzeltmeden sonra				
Eğilim varsayımı: Doğrusal belirleyici eğilim				
Series: USD_GDP YONUFUS				
Gecikme aralığı (ilk farkta): 1'e 1				
Kısıtlı Eşbütünleşme Sıralama Testi (İz)				
Varsayılmış İz 0.05				
CE(s) Sayısı	Eigendeğeri	Statistic	Kritik Değer	Olasılık**
Hiç	0.199650	7.205989	15.49471	0.5538
En fazla 1	0.086615	2.083738	3.841466	0.1489
0.05 seviyesinde eşbütünleşme olmadığını gösterir				
* hipotezin reddedildiğini gösterir 0.05 seviye				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p-değerleri				
Kısıtsız Eşbütünleşme Sıralama Testi (Azami Eigendeğeri)				
Varsayılmış Max-Eigen 0.05				
CE(s) Sayısı	Eigendeğeri	Statistic	Kritik Değer	Olasılık**
Hiç	0.199650	5.122252	14.26460	0.7263
En fazla 1	0.086615	2.083738	3.841466	0.1489
Max-Eigendeğeri testi 0.05 seviyesinde eşbütünleşme olmadığını gösterir				
* hipotezin reddedildiğini gösterir 0.05 seviye				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p-değerleri				
Kısıtsız Eşbütünleşen Katsayılar (normalleştirilmiş $b^*S_{11}^{-1}b=I$):				
USD_GDP	YONUFUS			
-527.3492	-73.90082			
-42.16214	-147.8382			
Kısıtsız Düzeltme Katsayılar (alfa):				
D(USD_GDP)	0.000397	0.000246		
D(YONUFUS)	0.000302	-0.000258		
1Eşbütünleşen Denklem(ler): Log olasılığı 248.2674				
Normalize eşbütünleşen Katsayılar (Standart hatalar parantez içinde)				
USD_GDP	YONUFUS			
1.000000	0.140136			

	(0.12323)			
Düzeltilme Katsayılar (Standart hatalar parantez içinde)				
D(USD_GDP)	-0.209459			
	(0.13962)			
D(YONUFUS)	-0.159127			
	(0.12867)			

Ek 5 Yüksek Öğretim Öğrenci Sayısı ve Oranlar Tablosu

YIL	Yüksek Öğretim Toplam Öğrenci Sayısı (YÖÖS)	Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	YÖÖS / Nüfus
1984	322,320	49,070,000	0.66%
1985	398,185	50,307,000	0.79%
1986	449,414	51,480,000	0.87%
1987	481,600	52,370,000	0.92%
1988	495,181	53,268,000	0.93%
1989	551,718	54,192,000	1.02%
1990	635,829	55,120,000	1.15%
1991	695,710	56,055,000	1.24%
1992	748,850	56,986,000	1.31%
1993	848,820	57,913,000	1.47%
1994	1,072,312	58,837,000	1.82%
1995	1,096,070	59,756,000	1.83%
1996	1,150,137	60,671,000	1.90%
1997	1,213,165	61,582,000	1.97%
1998	1,322,345	62,464,000	2.12%
1999	1,374,457	63,366,000	2.17%
2000	1,412,248	64,259,000	2.20%
2001	1,508,205	65,135,000	2.32%
2002	1,568,384	66,009,000	2.38%
2003	1,804,538	66,873,000	2.70%
2004	1,841,546	67,734,000	2.72%
2005	1,969,086	68,582,000	2.87%
2006	2,309,918	69,421,000	3.33%
2007	2,419,214	70,256,000	3.44%
2008	2,497,473	71,079,000	3.51%

Kaynak: YÖK ve TÜİK (2009).

EK 6 Birleşik Veri Tablosu

Yıllar	İşçi Döviz transferleri	Döviz transferleri / Cari İşlemler	Döviz transferleri / GSYİH	Döviz transferleri Değişim Hızı	GSYİH (SGP)	GSYİH Büyüme Hızı	Döviz transferleri / Dış Ticaret Dengesi	TÜFE 12 Aylık % Δ	İşsizlik (%)
1962									3.2
1964	\$9,000,000						7.12%	1.20	
1965	\$70,000,000			677.78%			64.69%	8.10	
1966	\$115,000,000			64.29%			50.49%	4.80	
1967	\$93,000,000			-19.13%			57.29%	7.60	
1968	\$107,000,000			15.05%			40.04%	3.20	
1969	\$141,000,000			31.78%			53.33%	7.20	
1970	\$273,000,000			93.62%	\$166,083,470,569		76.02%	6.70	
1971	\$471,000,000	432.11%	0.27%	72.53%	\$175,330,825,068	5.57%	95.30%	15.90	
1972	\$740,000,000	9250.00%	0.39%	57.11%	\$188,350,903,451	7.43%	109.21%	18.00	6.2
1973	\$1,183,000,000	-244.42%	0.61%	59.86%	\$194,494,491,626	3.26%	153.81%	20.50	
1974	\$1,426,000,000	198.33%	0.69%	20.54%	\$205,374,889,580	5.59%	63.51%	29.90	
1975	\$1,312,000,000	79.61%	0.60%	-7.99%	\$220,106,712,306	7.17%	39.31%	10.10	
1976	\$982,000,000	48.40%	0.40%	-25.15%	\$243,136,560,054	10.46%	30.99%	15.60	
1977	\$982,000,000	31.27%	0.39%	0.00%	\$251,414,909,853	3.40%	24.29%	24.10	
1978	\$983,000,000	77.71%	0.39%	0.10%	\$255,197,471,348	1.50%	42.54%	52.60	9.6
1979	\$1,694,000,000	119.89%	0.67%	72.33%	\$253,603,778,338	-0.62%	60.32%	63.90	8.4
1980	\$2,071,000,000	60.77%	0.84%	22.26%	\$247,401,164,496	-2.45%	41.43%	107.20	7.9
1981	\$2,490,000,000	128.62%	0.96%	20.23%	\$259,412,887,734	4.86%	58.86%	25.60	6.9
1982	\$2,140,000,000	224.79%	0.80%	-14.06%	\$268,655,323,428	3.56%	69.11%	25.40	6.9
1983	\$1,513,000,000	78.68%	0.54%	-29.30%	\$282,004,961,785	4.97%	43.14%	37.06	7.6
1984	\$1,807,000,000	125.57%	0.60%	19.43%	\$300,932,525,675	6.71%	49.87%	49.68	7.5
1985	\$1,714,000,000	169.20%	0.55%	-5.15%	\$313,696,826,167	4.24%	50.63%	44.19	7
1986	\$1,634,000,000	111.54%	0.49%	-4.67%	\$335,703,562,353	7.02%	44.79%	30.67	7.8
1987	\$2,021,000,000	250.74%	0.55%	23.68%	\$367,542,621,993	9.48%	50.94%	55.05	8.3
1988	\$1,776,000,000	-111.28%	0.47%	-12.12%	\$375,335,820,160	2.12%	66.43%	61.59	8.4

1989	\$3,040,000,000	-324.09%	0.81%	71.17%	\$376,280,319,370	0.25%	72.95%	64.28	8.6
1990	\$3,246,000,000	123.66%	0.79%	6.78%	\$411,106,220,407	9.26%	34.74%	60.41	8
1991	\$2,819,000,000	-1127.60%	0.68%	-13.15%	\$414,915,186,050	0.93%	37.82%	71.14	8.2
1992	\$3,008,000,000	308.83%	0.68%	6.70%	\$439,744,883,786	5.98%	36.88%	65.97	8.5
1993	\$2,919,000,000	45.38%	0.61%	-2.96%	\$475,109,256,308	8.04%	20.73%	71.08	9
1994	\$2,627,000,000	-99.85%	0.58%	-10.00%	\$449,188,897,052	-5.46%	50.87%	125.50	8.6
1995	\$3,327,000,000	-142.24%	0.69%	26.65%	\$481,491,052,400	7.19%	23.64%	76.05	7.6
1996	\$3,542,000,000	-145.34%	0.69%	6.46%	\$515,221,038,633	7.01%	17.36%	79.76	6.6
1997	\$4,197,000,000	159.10%	0.76%	18.49%	\$554,011,005,090	7.53%	18.82%	99.09	6.8
1998	\$5,356,000,000	-269.96%	0.94%	27.61%	\$571,140,268,414	3.09%	28.27%	69.73	6.9
1999	\$4,529,000,000	337.99%	0.82%	-15.44%	\$551,919,433,910	-3.37%	32.16%	68.79	7.7
2000	\$4,560,000,000	46.43%	0.77%	0.68%	\$589,308,969,287	6.77%	17.06%	39.03	6.5
2001	\$2,786,000,000	-82.13%	0.50%	-38.90%	\$555,733,229,437	-5.70%	27.68%	68.53	8.4
2002	\$1,936,000,000	127.03%	0.33%	-30.51%	\$589,987,734,510	6.16%	12.49%	29.75	10.3
2003	\$729,000,000	9.07%	0.12%	-62.35%	\$621,052,154,313	5.27%	3.30%	18.36	10.5
2004	\$804,000,000	5.15%	0.12%	10.29%	\$679,200,072,342	9.36%	2.34%	9.30	10.3
2005	\$851,000,000	3.73%	0.12%	5.85%	\$736,263,866,915	8.40%	1.97%	7.72	10.3
2006	\$1,111,000,000	3.55%	0.14%	30.55%	\$787,018,138,158	6.89%	2.06%	9.65	9.9
2007	\$1,209,000,000	3.16%	0.15%	8.82%	\$823,760,704,836	4.67%	1.93%	8.39	9.9
2008	\$1,360,000,000	3.24%	0.16%	12.49%	\$831,158,744,406	0.90%	1.94%	10.06	11
2009	\$1,336,000,000			-1.76%			3.45%	6.53	14

EK 7 Yurt Dışı Göçü Açıklayan Faktörler: Anket Çalışması ve Değerlendirmesi

Bu bölümde Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin yurt dışına göç etme eğilimleri anket yöntemiyle araştırılmış ve ampirik bulgular sunulmuştur.

1. Anket Çalışmasının Amacı ve Kapsamı

Bu anket çalışmasının amacı Türkiye’deki nitelikli işgücünün yurt dışı göç eğilimlerinin araştırılmasıdır. Bu amaçla olarak nitelikli işgücü olan üniversite öğrencilerinin göç eğilimleri araştırılmıştır. Çalışmada ayrıca üniversite öğrencilerinin demografik özelliklere, yurt dışına göç etme kararlarını etkileyen faktörlere, yurt dışında eğitim görme ve çalışmalarda çekici ve itici unsurlara, ülke tercihlerine, öğrencilerin ailelerinin olası göç kararlarına yaklaşımları hakkındaki düşüncelerine de yer verilmiştir.

2. Anket Çalışmasının Metodolojisi

Anket çalışması örnekleme süreci ile başlamış, örneklerin seçimi, yüz yüze anketlerin doldurulması yöntemi ile verilerin toplanması ve SPSS programı ile verilen analizi aşamalarını izlemiştir. Daha sonra sonuçlar değerlendirilmiştir.

3. Anket Çalışmasının Süreçleri

Anket çalışmasının süreci şu adımları izlemiştir.

- Sorularının hazırlanması
- Formun hazırlanması
- Formların dağıtılması ve öğrencilerden toplanması

- Anket formlarının kontrol edilmesi
- Verilerin SPSS programına girilmesi
- Anket çıktılarının analizi

4. Anket Çalışmasının Örnekleme Süreci

Anket çalışmasının hedef kitlesini, Genç Liderler ve Girişimciler (JCI) Derneği Kocaeli şubesinin 12–13 Aralık 2009 tarihlerinde Sabancı Kültür Merkezi, Kocaeli ilinde düzenlediği seminere katılan 350 genç oluşturmuştur. Hazırlanan anket formları seminer sonrası katımcılara yüz yüze uygulanmıştır. Ankete seminere katılan 350 öğrenciden 210’u katılmıştır.

5. Anket Çalışmasının Bilgi Toplama Yöntemi ve Aracı

Üniversite öğrencilerinin yurt dışına göç eğilimlerini anlamaya yönelik olan bu çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan anket (bkz. Ek. 11) kapsamında 17 soru yer almaktadır. Anket formunda, demografik, evet / hayırlı ve seçenekli sorulara yer verilmiştir.

6. Anket Çalışmasının Veri ve Bilgilerinin İstatistiksel Analizi

Anket ile elde edilen bulgular çalışmanın amaçları doğrultusunda analiz edilmiştir. Bu bağlamda istatistiksel analizlerden yararlanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiksel çalışma yapılmıştır. ANOVA (Varyans analizi) uygulanmıştır. Öncelikle araştırmada kullanılan değişkenlerin geçerlilikleri sınanmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 15.0 programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (Frekans, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır.

Genel olarak hipotez, karşılaşılan özel duruma ilişkin bir önermedir. İstatistiksel hipotez, bir araştırmada ilgilenilen bir ya da daha fazla parametrenin değeri hakkında ileri sürülen ve doğruluğu, geçerliliği bu parametre hakkında bilgi üreten istatistiklerden ve bu istatistiklerin örnekleme dağılımıyla ilgili bilgilerden yararlanarak araştırılabilen önermelerdir. Yorumsal istatistikte geleneksel karar alma işlemi olarak hipotez testi, örneklem bilgilerinden yararlanarak bu örneklemin çekildiği ana kütle için bir ya da daha fazla parametresi hakkında yorum yapma konularını içerir. Burada, örneklem gözlem değerleri kullanılarak hesaplanan istatistiğin değeriyle, bu istatistiğin bilgi ürettiği parametrenin önceden belirlenmiş, bilinen değeri arasındaki farklılıkların, istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı belirlenir. Farklılık varsa, bu farklılıkların öneminin, sıfır hipotezini reddetmek için yeterli olup olmadığına karar verilir. Eğer söz konusu farklılık anlamlı bir farklılıkta sıfır hipotezi reddedilir, tersi durumda kabul edilir (sakarya.edu.tr s.213).

Hipotez, ortaya çıkmış ve çıkacak belirli davranışlar, olgular ve olaylar hakkında varsayım olarak yapılan açıklamalardır. Hipotez araştırmacının araştırma Olasılıkla içindeki değişkenler arasında ne tür ilişkilerin olduğuna dair beklentileri ifade eder (Altunışık vd. s18). Sunulan bilgilerin sınanması hipotez testleri ile yapılmaktadır. Sıfır (H_0) hipotezine karşı mutlaka bir alternatif hipotez (H_1) oluşturulmalı ve hipotez testi sürecinin başında oluşturulması gerekmektedir. Hipotez kurulduktan sonra söz konusu hipotezi test etmeye olanak verecek uygun bir test tekniğinin seçilmesi gerekir (Altunışık, vd. s150). Niteliksel verilerin karşılaştırılmasında ise Pearson Ki-Kare testi kullanılmıştır. Pearson Ki-Kare testi, iki ve ya daha fazla gruba sahip iki niteliksel değişkenin ilişkisini incelemek için kullanılır.

7. Anket Çalışmasının Bulguları

Bu bölümde, öncelikle anket çalışmasının hipotezlerine daha sonra sırasıyla araştırma evrenindeki örneklem grubunun demografik özellikleri ve yurt dışına göçe bakışlarına ilişkin bulgulara ve bunların yorumlarına yer verilmiştir.

8. Anket Çalışmasının Hipotezleri

Anket çalışmasının H_0 ve H_1 hipotezleri sırasıyla aşağıda sunulmuştur;

1. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, cinsiyete göre değişmemektedir.
 H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, cinsiyete göre değişmektedir.
2. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yaşa göre değişmemektedir.
 H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yaşa göre değişmektedir.
3. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında kalmayı düşündüğü zamana göre değişmemektedir.
 H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında kalmayı düşündüğü zamana göre değişmektedir.
4. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında çalışma düşüncesine göre değişmemektedir.
 H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında çalışma düşüncesine göre değişmektedir.
5. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında yaşama düşüncesine göre değişmemektedir.
 H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında yaşama düşüncesine göre değişmektedir.
6. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışına yerleşme düşüncesine göre değişmemektedir.
 H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışına yerleşme düşüncesine göre değişmektedir.
7. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, Türkiye'ye geri dönme konusunda düşüncesine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, Türkiye'ye geri dönme konusunda düşüncesine göre değişmektedir.

8. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, aile desteğine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, aile desteğine göre değişmektedir.

9. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, aile eğitim düzeyine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, aile eğitim düzeyine göre değişmektedir.

10. H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesine göre değişmektedir.

11. H_0 : Öğrencilerin yurt dışında çalışma düşüncesi, cinsiyete göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencilerin yurt dışında çalışma düşüncesi, cinsiyete göre değişmektedir.

12. H_0 : Öğrencilerin yurt dışına yerleşme düşüncesi, cinsiyete göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencilerin yurt dışına yerleşme düşüncesi, cinsiyete göre değişmektedir.

13. H_0 : Öğrencilerin eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi, yaşa göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencilerin eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi, yaşa göre değişmektedir.

14. H_0 : Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışında yaşamayı düşünmemektedir.

H_1 : Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışında yaşamayı düşünmektedir.

15. H_0 : Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir.

H_1 : Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışına yerleşmeyi düşünmektedir.

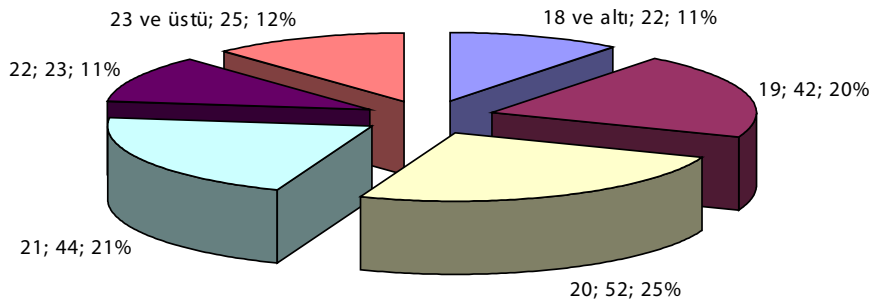

9. Örneklem Grubuna İlişkin Demografik Özellikler

Ek-7 Tablo-1. Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	N	%
18 ve altı	22	10,6
19	42	20,2
20	52	25,0
21	44	21,2
22	23	11,1
23 ve üstü	25	12,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin 22'si (%10,6) 18 ve altı; 42'si (%20,2) 19; 52'si (%25) 20; 44'ü (%21,2) 21; 23'ü (%11,1) 22; 25'i (%12) 23 ve üstü yaş grubundadır. Araştırmaya atılan öğrencilerin yaş ortalaması $20,5 \pm 1,8$ iken yaşları 17 – 30 arasında değişmektedir.

EK 7 Tablo-2. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

		N	%
Cinsiyet	Bayan	126	60,0
	Erkek	84	40,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin 126'sı (%60) bayan; 84'ü (%40) erkektir.

EK 7 Tablo-3. Öğrencilerin Okula Göre Dağılımı

		N	%
Okul	Kocaeli Üniversitesi	191	96,0
	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1	0,5
	Marmara Üniversitesi	1	0,5
	Yeditepe Üniversitesi	1	0,5
	Gata	1	0,5
	Sakarya Üniversitesi	2	1,0
	Anadolu Üniversitesi	1	0,5
	Trakya Üniversitesi	1	0,5

Araştırmaya katılan öğrencilerin 191'i (%96) Kocaeli Üniversitesi; 1'i (%0,5) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi; 1'i (%0,5) Marmara Üniversitesi; 1'i (%0,5) Yeditepe Üniversitesi; 1'i (%0,5) Gata; 2'si (%1) Sakarya Üniversitesi; 1'i (%0,5) Anadolu Üniversitesi; 1'i (%0,5) Trakya Üniversitesindedir. Anket katılanların çoğunluğunu Kocaeli Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Anketin Kocaeli'nde gerçekleştirilmesin bu sonuçta etkili olduğu söylenebilir.

EK 7 Tablo-4. Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Devam Etme Düşüncesine Göre Dağılımı

		N	%
Eğitiminize yurt dışında devam etmeyi düşünüyor musunuz?	Evet	167	79,5
	Hayır	43	20,5

Araştırmaya katılan öğrencilerin 167'si (%79,5) eğitimine yurt dışında devam etmeyi düşündüğünü; 43'ü (%20,5) eğitimine yurt dışında devam etmeyi düşünmediğini belirtmiştir.

EK 7 Tablo-5. Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Kalma Süresi Düşüncesine Göre Dağılımı

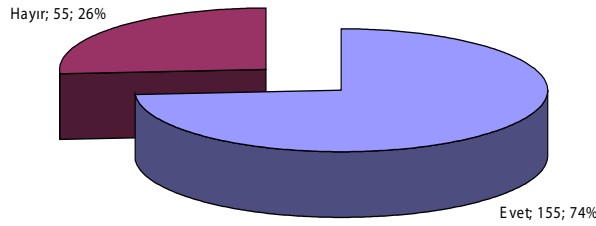
		N	%
Yurt dışında kaç sene kalmayı düşünüyorsunuz?	1 yıl ve üstü	128	68,1
	5 yıl ve üstü	47	25,0
	10 yıl ve üstü	13	6,9

Araştırmaya katılan öğrencilerin 128'i (%68,1) 1 yıl ve üstü; 47'si (%25) 5 yıl ve üstü; 13'ü (%6,9) 10 yıl ve üstü yurt dışında kalmayı düşünmektedir.

EK 7 Tablo-6. Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Çalışma Düşüncesine Göre Dağılımı

		N	%
Yurt dışında çalışmayı düşünür müsünüz?	Evet	155	73,8
	Hayır	55	26,2

Araştırmaya katılan öğrencilerin 155'i (%73,8) yurt dışında çalışmayı düşünmekte; 55'i (%26,2) yurt dışında çalışmayı düşünmemektedir.

EK 7 Tablo-7. Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Yaşama Düşüncesine Göre Dağılımı

		N	%
Yurt dışında yaşamak istiyor musunuz?	Evet	112	53,3
	Hayır	98	46,7

Araştırmaya katılan öğrencilerin 112'si (%53,3) yurt dışında yaşamayı düşünmekte; 98'i (%46,7) yurt dışında yaşamayı düşünmemektedir.

EK 7 Tablo-8. Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Yaşama Süresi Düşüncesine Göre Dağılımı

		N	%
Yurt dışında ne kadar süre kalmayı planlıyorsunuz?	6 ay	15	7,9
	1 yıl ve üstü	113	59,2
	5 yıl ve üstü	48	25,1
	10 yıl ve üstü	15	7,9

Araştırmaya katılan öğrencilerin 15'i (%7,9) 6 ay; 113'ü (%59,2) 1 yıl ve üstü; 48'i (%25,1) 5 yıl ve üstü; 15'i (%7,9) 10 yıl ve üstü süre yurt dışında yaşamayı düşünmektedir.

EK 7 Tablo-9. Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışına Yerleşme Düşüncesine Göre Dağılımı

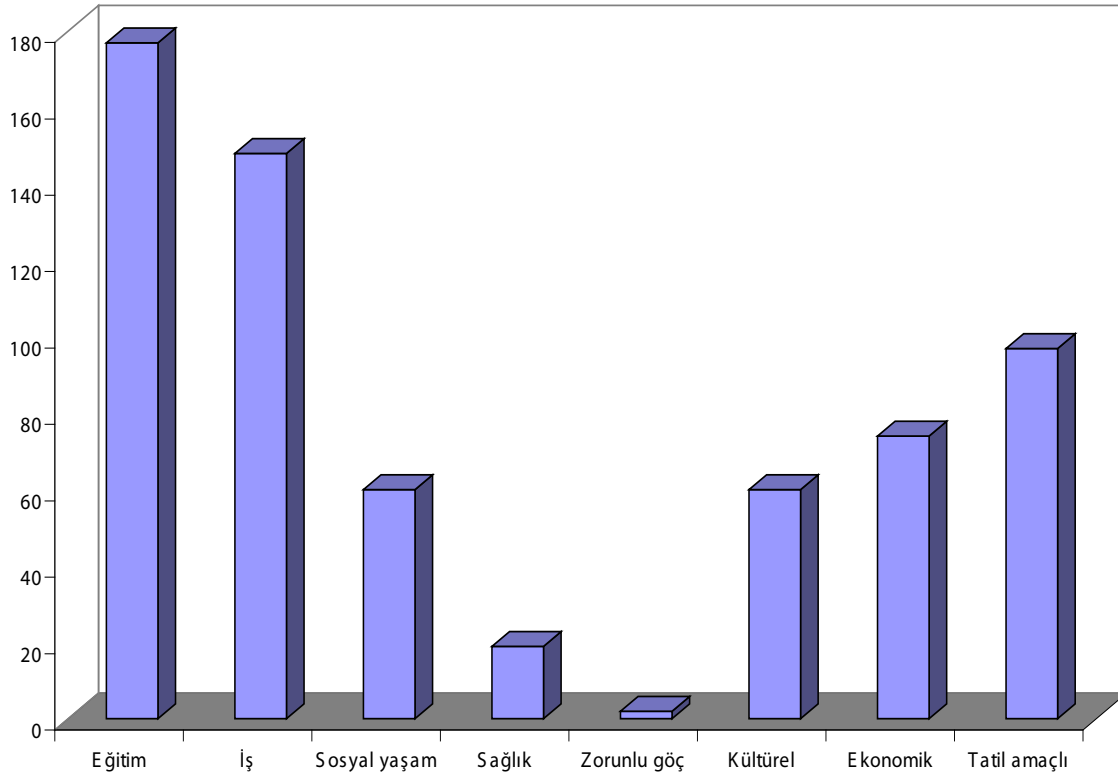
		N	%
Yurt dışına yerleşmeyi düşünür müsünüz?	Evet	67	32,1
	Hayır	142	67,9

Araştırmaya katılan öğrencilerin 67'si (%32,1) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte 142'si (%67,9) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir.

EK 7 Tablo-10. Öğrencilerin Yurt Dışına Gitmeyi Düşünme Sebeplerinin Dağılımı

	N	%	
Yurt Dışına Gitmeyi Düşünme Sebepleri	Eğitim	177	84,3
	İş	148	70,5
	Sosyal yaşam	60	28,6
	Sağlık	19	9,0
	Zorunlu göç	2	1,0
	Kültürel	60	28,6
	Ekonomik	74	35,2
	Tatil amaçlı	97	46,2

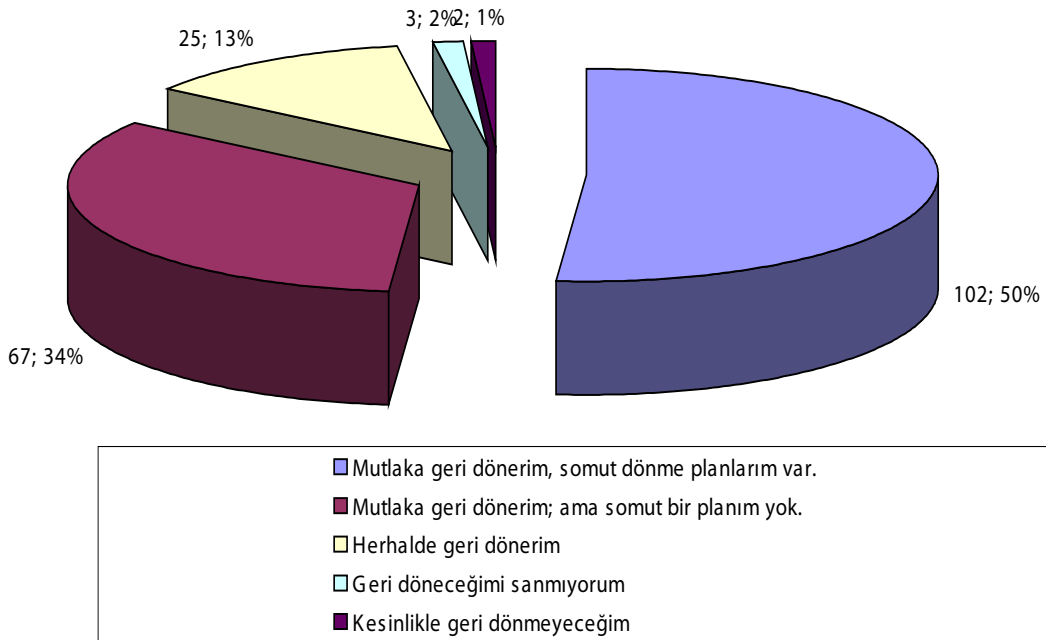
Araştırmaya katılan öğrencilerin 177'si (%84,3) Eğitim; 148'i (%70,5) İş; 60'ı (%28,6) Sosyal yaşam; 19'u (%9) Sağlık; 2'si (%1) Zorunlu göç; 60'ı (%28,6) Kültürel; 74'ü (%35,2) Ekonomik; 97'si (%46,2) Tatil amaçlı yurt dışına gitmeyi düşündüğünü belirtmiştir.

**EK 7 Tablo-11. Öğrencilerin Türkiye'ye Geri Dönme
Konusunda Düşüncelerine Göre Dağılımı**

		N	%
Türkiye'ye geri dönme konusunda düşünceniz nedir?	Mutlaka geri dönerim, somut dönme planlarım var.	102	51,3
	Mutlaka geri dönerim; ama somut bir planım yok.	67	33,7
	Herhalde geri dönerim	25	12,6
	Geri döneceğimi sanmıyorum	3	1,5
	Kesinlikle geri dönmeyeceğim	2	1,0

Araştırmaya katılan öğrenciler Türkiye'ye geri dönme konusunda; 102'si (%51,3) Mutlaka geri dönerim, somut dönme planlarım var; 67'si (%33,7) Mutlaka geri dönerim; ama somut bir planım yok; 25'i (%12,6) Herhalde geri dönerim; 3'ü (%1,5) Geri döneceğimi sanmıyorum; 2'si (%1) Kesinlikle geri dönmeyeceğim şeklinde fikrini beyan etmiştir.

EK 7 Tablo-12. Öğrencilerin Ailenin Yurt Dışına Gidişi Desteklemesine Göre Dağılımı

		N	%
Aileniz bu konuda sizi destekler mi?	Destekler	130	64,4
	Biraz destekler	40	19,8
	Çok destekler	32	15,8

Araştırmaya katılan öğrencilerin 130'u (%64,4) yurt dışına gidişini ailesinin destekleyeceğini; 40'ı (%19,8) yurt dışına gidişini ailesinin biraz destekleyeceğini; 32'si (%15,8) yurt dışına gidişini ailesinin çok destekleyeceğini belirtmiştir.

EK 7 Tablo-13. Öğrencilerin Ailenin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

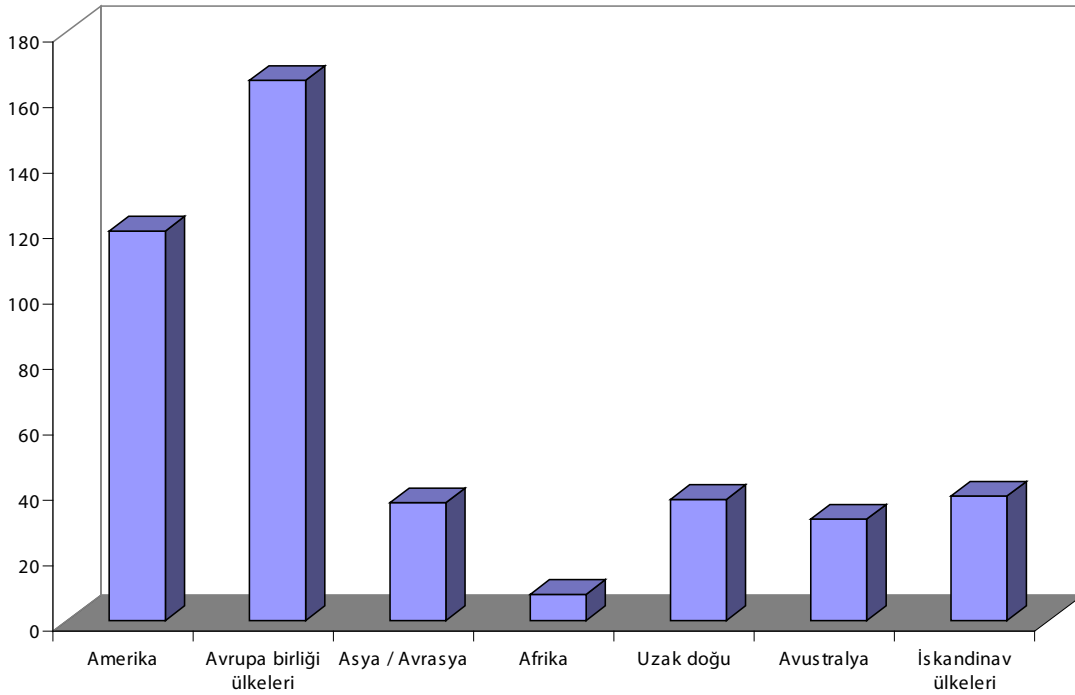
		N	%
Ailenin eğitim durumu	İlkokul	47	24,2
	Ortaokul	30	15,5
	Lise	76	39,2
	Üniversite	38	19,6
	Yüksek eğitim	3	1,5

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile eğitim düzeyi; 47'si (%24,2) İlkokul; 30'u (%15,5) Ortaokul; 76'sı (%39,2) Lise; 38'i (%19,6) Üniversite; 3'ü (%1,5) Yüksek eğitim düzeyindedir.

EK 7 Tablo-14. Öğrencilerin Ülke Tercihlerine Göre Dağılımı

	N	%	
Hangi Ülkeyi Tercih Ederdiniz?	Amerika	119	56,7
	Avrupa Birliği ülkeleri	165	78,6
	Asya / Avrasya	36	17,1
	Afrika	8	3,8
	Uzak doğu	37	17,6
	Avustralya	31	14,8
	İskandinav ülkeleri	38	18,1

Araştırmaya katılan öğrencilerin 119'u (%56,7) Amerika; 165'i (%78,6) Avrupa birliği ülkeleri; 36'sı (%17,1) Asya / Avrasya; 8'i (%3,8) Afrika; 37'si (%17,6) Uzak doğu; 31'i (%14,8) Avustralya; 38'i (%18,1) İskandinav ülkelerini tercih etmektedir.

EK 7 Tablo-15. Öğrencilerin Yurt Dışında ARGE Çalışmaları Yapma İsteğine Göre Dağılımı

		N	%
Yurt dışında ARGE çalışmaları yapmak ister misiniz?	Evet	165	84,6
	Hayır	30	15,4

Araştırmaya katılan öğrencilerin 165'i (%84,6) yurt dışında ARGE çalışması yapmak istediğini; 30'u (%15,4) yurt dışında ARGE çalışması yapmak istemediğini belirtmiştir.

EK 7 Tablo-16. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken Etkenler

	N	%	
Yurt dışına çeken etkenler	Maaş	74	35,2
	Yüksek hayat standardı	120	57,1
	Sosyal hayat	79	37,6
	Kültür	50	23,8
	Sağlık hizmetleri	26	12,4
	Meslekte yükselme olanaklarının çok olması	134	63,8
	Askerliği ertelemek	11	5,2
	Ekonomik istikrar	68	32,4
	Sistemli ve düzenli bir ortam	83	39,5
	Çocuklarının yurt dışında daha iyi eğitim görme olasılığı	50	23,8
	Büyük bilim ve yenilik merkezlerine yakınlık	107	51,0
	Diğer	22	10,5

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenler; 74'ü (%35,2) Maaş; 120'si (%57,1) Yüksek hayat standardı; 79'u (%37,6) Sosyal hayat; 50'si (%23,8) Kültür; 26'sı (%12,4) Sağlık hizmetleri; 134'ü (%63,8) Meslekte yükselme olanaklarının çok olması; 11'i (%5,2) Askerliği ertelemek; 68'i (%32,4) Ekonomik istikrar; 83'ü (%39,5) Sistemli ve düzenli bir ortam; 50'i (%23,8) Çocuklarının yurt dışında daha iyi eğitim görme olasılığı; 107'si (%51) Büyük bilim ve yenilik merkezlerine yakınlık; 22'si (%10,5) Diğer olarak belirtmiştir.

EK 7 Tablo-17. Öğrencileri Yurt Dışına İten Etkenler

	N	%	
Yurt dışına iten etkenler	Düşük maaşlar	73	34,8
	Mesleğimde yükselme olanağının azlığı	116	55,2
	Ekonomik istikrarsızlık	94	44,8
	Siyasi istikrarsızlık	48	22,9
	Sağlık hizmetleri	23	11,0
	Yolsuzluk	43	20,5
	Bürokratik engeller, kurumların iyi işlemeyişi	55	26,2
	Alanımda kendimi daha iyi seviyede geliştirme olanaklarının azlığı	129	61,4
	Alanımdaki büyük bilim merkezlerinden uzak bulunmak	48	22,9
	İş kurmak için gerekli maddi destek ve finansmanın bulunmaması	55	26,2
	Toplumsal, kültürel yaşamın doyurucu olmaması	37	17,6
	Sosyal güvenliğin yetersizliği	34	16,2
	Diğer	20	9,5

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenler; 73'ü (%34,8) Düşük maaşlar; 116'sı (%55,2) Mesleğimde yükselme olanağının azlığı; 94'ü (%44,8) Ekonomik istikrarsızlık; 48'i (%22,9) Siyasi istikrarsızlık; 23'ü (%11) Sağlık hizmetleri; 43'ü (%20,5) Yolsuzluk; 55'i (%26,2) Bürokratik engeller, kurumların iyi işlemeyişi; 129'u (%61,4) Alanımda kendimi daha iyi seviyede geliştirme olanaklarının azlığı; 48'i (%22,9) Alanımdaki büyük bilim merkezlerinden uzak bulunmak; 55'i (%26,2) İş kurmak için gerekli maddi destek ve finansmanın bulunmaması; 37'si (%17,6) Toplumsal, kültürel yaşamın doyurucu olmaması; 34'ü (%16,2) Sosyal güvenliğin yetersizliği; 20'si (%9,5) Diğer olarak belirtmiştir.

EK 7 Tablo-18. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Cinsiyete Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	S.s	t	P
Yurt dışına çeken etkenler	Bayan	123	3,699	1,837	-2,928	0,004
	Erkek	81	4,556	2,324		
Yurt dışına iten etkenler	Bayan	122	3,656	2,096	-1,534	0,127
	Erkek	79	4,165	2,579		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, cinsiyete göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, cinsiyete göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı cinsiyete göre anlamlı değişim göstermektedir. ($p < 0,05$). Erkek öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, bayan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı cinsiyete göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p > 0,05$). Erkek ve bayan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

EK 7 Tablo-19. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yaşa Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Yurt dışına çeken etkenler	18 ve altı	22	4,409	2,482	0,684	0,636
	19	42	4,143	2,043		
	20	51	3,882	1,883		
	21	43	4,302	2,188		
	22	21	4,095	1,786		
	23 ve üstü	23	3,478	2,254		
Yurt dışına iten etkenler	18 ve altı	21	3,333	1,983	0,572	0,721
	19	41	4,122	2,431		
	20	51	3,627	2,245		
	21	42	4,167	2,419		
	22	20	3,850	2,134		
	23 ve üstü	24	3,917	2,518		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yaşa göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yaşa göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yaşa göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Farklı yaşlardaki öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı yaşa göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Farklı yaşlardaki öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

EK 7 Tablo-20. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışında Kalmayı Düşündüğü Zamana Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Yurt dışına çeken etkenler	1 yıl ve üstü	127	3,709	1,932	9,522	0,000
	5 yıl ve üstü	47	4,681	2,128		
	10 yıl ve üstü	13	5,846	1,951		
Yurt dışına iten etkenler	1 yıl ve üstü	127	3,648	2,308	2,947	0,055
	5 yıl ve üstü	47	4,391	2,092		
	10 yıl ve üstü	13	4,917	3,029		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında kalmayı düşündüğü zamana göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında kalmayı düşündüğü zamana göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında kalmayı düşündüğü zamana göre anlamlı değişim göstermektedir. ($p<0,05$). Gruplar arasındaki farkı

incelemek için yapılan Tukey testi sonucunda; 1 yıldan fazla yurt dışında kalmayı düşünenleri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, 5 yıldan fazla ve 10 yıldan fazla yurt dışında kalmayı düşünenleri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak düşük bulunmuştur. Bunun anlamı; daha uzun süre yurt dışında kalmayı düşünenleri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı daha fazladır.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı, yurt dışında kalmayı düşündüğü zamana göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). 1 yıl, 5 yıl ve 10 yıl yurt dışında kalmayı düşünen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

EK 7 Tablo-21. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışında Çalışma Düşüncesine Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	S.s	t	P
Yurt dışına çeken etkenler	Evet	155	4,206	2,082	2,057	0,041
	Hayır	49	3,510	2,012		
Yurt dışına iten etkenler	Evet	151	3,921	2,220	0,692	0,490
	Hayır	50	3,660	2,560		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında çalışma düşüncesine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında çalışma düşüncesine göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yurt dışında çalışma düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. ($p<0,05$). Yurt dışında çalışmayı düşünen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında çalışmayı düşünmeyen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı yurt dışında çalışma düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Yurt dışında çalışmayı düşünen ve düşünmeyen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

EK 7 Tablo-22. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışında Yaşama Düşüncesine Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	S.s	t	P
Yurt dışına çeken etkenler	Evet	112	4,491	2,045	3,515	0,001
	Hayır	92	3,489	2,003		
Yurt dışına iten etkenler	Evet	110	4,255	2,356	2,740	0,007
	Hayır	91	3,374	2,158		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında yaşama düşüncesine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında yaşama düşüncesine göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yurt dışında yaşama düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. ($p<0,05$). Yurt dışında yaşamayı düşünen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında yaşamayı düşünmeyen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı yurt dışında yaşama düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. ($p<0,05$). Yurt dışında yaşamayı düşünen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı, yurt dışında yaşamayı düşünmeyen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

EK 7 Tablo-23. Öğrencileri Yurt dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışına Yerleşme Düşüncesine Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	S.s	t	P
Yurt dışına çeken etkenler	Evet	67	4,910	2,072	4,356	0,000
	Hayır	136	3,610	1,963		
Yurt dışına iten etkenler	Evet	65	4,477	2,392	2,682	0,008
	Hayır	135	3,556	2,218		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışına yerleşme düşüncesine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışına yerleşme düşüncesine göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yurt dışına yerleşme düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. ($p<0,05$). Yurt dışına yerleşmeyi düşünen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışına yerleşmeyi düşünmeyen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı yurt dışına yerleşme düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. ($p<0,05$). Yurt dışına yerleşmeyi düşünen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı, yurt dışında yerleşmeyi düşünmeyen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

EK 7 Tablo-24. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Türkiye'ye Geri Dönme Konusunda Düşüncesine Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Yurt dışına çeken etkenler	Mutlaka geri dönerim, somut dönme planlarım var.	100	3,760	2,142	1,556	0,188
	Mutlaka geri dönerim; ama somut bir planım yok.	67	4,403	2,075		
	Herhalde geri dönerim	25	4,360	1,912		
	Geri döneceğimi sanmıyorum	3	5,667	1,528		
	Kesinlikle geri dönmeyeceğim	2	4,500	2,121		
Yurt dışına iten etkenler	Mutlaka geri dönerim, somut dönme planlarım var.	100	3,747	2,323	1,875	0,116
	Mutlaka geri dönerim; ama somut bir planım yok.	67	3,846	2,116		
	Herhalde geri dönerim	25	3,920	2,707		
	Geri döneceğimi sanmıyorum	3	7,000	0,000		
	Kesinlikle geri dönmeyeceğim	2	6,000	4,243		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, Türkiye'ye geri dönme konusunda düşüncesine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, Türkiye'ye geri dönme konusunda düşüncesine göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı Türkiye'ye geri dönme konusunda düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Türkiye'ye geri dönmeyi düşünen ve düşünmeyen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı Türkiye'ye geri dönme

konusunda düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Türkiye'ye geri dönmeyi düşünen ve düşünmeyen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

EK 7 Tablo-25. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Aile Desteğine Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Yurt dışına çeken etkenler	Destekler	128	4,055	1,989	0,087	0,917
	Biraz destekler	40	3,950	2,160		
	Çok destekler	32	4,156	2,438		
Yurt dışına iten etkenler	Destekler	128	3,897	2,244	0,101	0,904
	Biraz destekler	40	3,718	2,460		
	Çok destekler	32	3,781	2,485		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, aile desteğine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, aile desteğine göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı aile desteğine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Ailesi tarafından az ya da çok desteklenen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı aile desteğine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Ailesi tarafından az ya da çok desteklenen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

EK 7 Tablo-26. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Aile Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	Ss	F	p
Yurt dışına çeken etkenler	İlkokul	44	4,000	2,252	0,873	0,481
	Ortaokul	30	3,867	1,907		
	Lise	75	4,227	2,096		
	Üniversite	38	3,921	1,992		
	Yüksek eğitim	3	6,000	2,646		
Yurt dışına iten etkenler	İlkokul	44	3,614	2,191	0,587	0,672
	Ortaokul	30	3,483	2,011		
	Lise	75	4,041	2,288		
	Üniversite	38	4,026	2,520		
	Yüksek eğitim	3	3,000	3,464		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, aile eğitim düzeyine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, aile eğitim düzeyine göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı aile eğitim düzeyine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Ailesi farklı eğitim düzeyinde olan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı aile eğitim düzeyine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Ailesi farklı eğitim düzeyinde olan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

EK 7 Tablo-27. Öğrencileri Yurt Dışına Çeken ve İten Etkenlerin Sayısı Yurt Dışında AR -GE Çalışmaları Yapma Düşüncesine Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	S.s	t	P
Yurt dışına çeken etkenler	Evet	163	4,184	2,121	1,502	0,135
	Hayır	28	3,536	2,045		
Yurt dışına iten etkenler	Evet	161	3,975	2,329	0,846	0,398
	Hayır	28	3,571	2,332		

Hipotez:

H_0 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesine göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesine göre değişmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesi olan ve olmayan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesi olan ve olmayan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

EK 7 Tablo-28. Öğrencileri Yurt Dışında Çalışma Düşüncesinin Cinsiyete Göre Dağılımı

			Cinsiyet		Toplam
			Bayan	Erkek	
Yurt dışında çalışmayı düşünür müsünüz?	Evet	N	86	69	155
		%	68,3%	82,1%	73,8%
	Hayır	N	40	15	55
		%	31,7%	17,9%	26,2%
Toplam		N	126	84	210
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Hipotez:

H_0 : Öğrencilerin yurt dışında çalışma düşüncesi, cinsiyete göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencilerin yurt dışında çalışma düşüncesi, cinsiyete göre değişmektedir.

Bayan öğrencilerin 86'sı (%68,3) yurt dışında çalışmayı düşünmekte; 40'ı (%31,7) yurt dışında çalışmayı düşünmemektedir. Erkek öğrencilerin 69'u (%82,1) yurt dışında çalışmayı düşünmekte; 15'i (%17,9) yurt dışında çalışmayı düşünmemektedir. Öğrencileri yurt dışında çalışma düşüncesi, cinsiyete göre değişmektedir. (Ki-kare= 5,03; p=0,025). Erkek öğrenciler, bayan öğrencilere göre daha fazla yurt dışında çalışmayı düşünmektedir. Bayan öğrencilerin, erkek öğrencilere göre yurt dışında çalışma isteği ve düşüncesi daha azdır.

EK 7 Tablo-29. Öğrencileri Yurt Dışında Çalışma Düşüncesinin Cinsiyete Göre Dağılımı

			Cinsiyet		Toplam
			Bayan	Erkek	
Yurt dışına yerleşmeyi düşünür müsünüz?	Evet	N	26	41	67
		%	20,8%	48,8%	32,1%
	Hayır	N	99	43	142
		%	79,2%	51,2%	67,9%
Toplam		N	125	84	209
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Hipotez:

H_0 : Öğrencilerin yurt dışına yerleşme düşüncesi, cinsiyete göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencilerin yurt dışına yerleşme düşüncesi, cinsiyete göre değişmektedir.

Bayan öğrencilerin 26'sı (%20,8) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte; 99'u (%79,2) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir. Erkek öğrencilerin 41'i (%48,8) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte; 43'ü (%51,2) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir. Öğrencileri yurt dışına yerleşme düşüncesi, cinsiyete göre değişmektedir. (Ki-kare= 18,1; p=0,000). Erkek öğrenciler, bayan öğrencilere göre daha fazla yurt dışına yerleşmeyi düşünmektedir. Bayan öğrencilerin, erkek öğrencilere göre yurt dışına yerleşme isteği ve düşüncesi daha azdır.

EK 7 Tablo-30. Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Devam Etme Düşüncesinin Yaşa Göre Dağılımı

	Grup	N	Ort	S.s	t	P
Yaş	Evet	166	20,313	1,602	-2,917	0,004
	Hayır	42	21,214	2,394		

Hipotez:

H_0 : Öğrencilerin eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi, yaşa göre değişmemektedir.

H_1 : Öğrencilerin eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi, yaşa göre değişmektedir.

Eğitimine yurt dışında devam etmek isteyen öğrencilerin yaş ortalama 20; eğitimine yurt dışında devam etmek istemeyen öğrencilerin yaş ortalama 21 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin

eğitimine yurt dışında devam etme dışuncesi, yaşa göre değişmektedir. ($p < 0,05$). Daha genç yaştaki öğrenciler eğitimine yurt dışında devam etmeyi dışunmekte; daha büyük yaştaki öğrenciler eğitimine yurt dışında devam etmeyi dışunmemektedir.

EK 7 Tablo-31 ğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Devam Etme Dışuncesinin, Yurt Dışında Yaşama Dışuncesine Göre Dağılımlı

			Eğitiminize yurt dışında devam etmeyi dışunuyor musunuz?		Total
			Evet	Hayır	
Yurt dışında yaşamak istiyor musunuz?	Evet	N	101	11	112
		%	60,5%	25,6%	53,3%
	Hayır	N	66	32	98
		%	39,5%	74,4%	46,7%
Total	N		167	43	210
	%		100,0%	100,0%	100,0%

Hipotez:

H_0 : Eğitimine yurt dışında devam etme dışuncesi olan öğrenciler, yurt dışında yaşamayı dışunmemektedir.

H_1 : Eğitimine yurt dışında devam etme dışuncesi olan öğrenciler, yurt dışında yaşamayı dışunmaktadır.

Eğitimine yurt dışında devam etme dışuncesi olan öğrencilerin 101'i (%60,5) yurt dışında yaşamayı dışunmakta; 66'sı (%39,5) yurt dışında yaşamayı dışunmemektedir. Eğitimine yurt dışında devam etme dışuncesi olmayan öğrencilerin 11'i (%25,6) yurt dışında yaşamayı dışunmakta; 32'si (%74,4) yurt dışında yaşamayı dışunmemektedir. Eğitimine yurt dışında devam etme dışuncesi olan öğrenciler, yurt dışında yaşamayı dışunmaktadır. (Ki-kare= 16,7; $p=0,000$).

EK 7 Tablo-32. Öğrencilerin Eğitimine Yurt Dışında Devam Etme Düşüncesinin, Yurt Dışına Yerleşme Düşüncesine Göre Dağılımı

			Eğitiminize yurt dışında devam etmeyi düşünüyor musunuz?		Total
			Evet	Hayır	
Yurt dışına yerleşmeyi düşünür müsünüz?	Evet	N	59	8	67
		%	35,5%	18,6%	32,1%
	Hayır	N	107	35	142
		%	64,5%	81,4%	67,9%
Total		N	166	43	209
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Hipotez:

H_0 : Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir.

H_1 : Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışına yerleşmeyi düşünmektedir.

Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrencilerin 59'u (%35,5) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte; 66'sı (%39,5) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir. Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olmayan öğrencilerin 8'i (%18,6) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte; 35'i (%81,4) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir.

Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışına yerleşmeyi düşünmektedir. (Ki-kare= 4,5; p=0,034).

10. Anket Bulgularının Değerlendirilmesi

- Anket formları potansiyel nitelikli işgücü olan üniversite öğrencileri tarafından doldurulmuştur.
- Üniversite öğrencilerinin cinsiyetine göre öğrencileri yurt dışına çeken faktörler farklılık arz etmektedir. Erkek öğrencileri yurt dışına çeken etmen sayısı bayan öğrencilerden istatistiki olarak anlamlı olacak şekilde yüksektir.
- Yurt dışına çeken ve iten faktörler yaşları 17-30 arasında değişen üniversite öğrencilerini yaşlarına göre istatistiki olarak farklılık göstermemektedir. Başka bir deyişle, farklı yaşlardaki öğrencileri yurt dışına çeken ve iten etkenlerin sayısı eşittir.
- Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında kalmayı düşündüğü zamana göre anlamlı değişim göstermektedir Buna göre; bir yıldan fazla süre yurt dışında kalmayı düşünenleri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, 5 yıldan fazla ve 10 yıldan fazla yurt dışında kalmayı düşünenleri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak düşük bulunmuştur. Bunun anlamı; daha uzun süre yurt dışında kalmayı düşünenleri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı daha olduğudur. Öte yandan, öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı, yurt dışında kalmayı düşündüğü zamana göre anlamlı değişim göstermemektedir.
- Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yurt dışında çalışma düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. Yurt dışında çalışmayı düşünen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında çalışmayı düşünmeyen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Buna göre yurt dışında iş bulma olanaklarının Türkiye'ye daha fazla olduğu algısı öğrencileri yurt dışına göç etmekte cesaretlendirdiği söylenebilir.
- Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yurt dışında yaşama düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir..Yurt dışında yaşamayı düşünen

öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışında yaşamayı düşünmeyen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

- Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı yurt dışında yaşama düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. Yurt dışında yaşamayı düşünen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı, yurt dışında yaşamayı düşünmeyen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yurt dışına yerleşme düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. ($p<0,05$). Yurt dışına yerleşmeyi düşünen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı, yurt dışına yerleşmeyi düşünmeyen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı yurt dışına yerleşme düşüncesine göre anlamlı değişim göstermektedir. Yurt dışına yerleşmeyi düşünen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı, yurt dışında yerleşmeyi düşünmeyen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısından anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.
- Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı Türkiye'ye geri dönme konusunda düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. Türkiye'ye geri dönmeyi düşünen ve düşünmeyen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.
- Öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı Türkiye'ye geri dönme konusunda düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. Türkiye'ye geri dönmeyi düşünen ve düşünmeyen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı aile desteğine göre anlamlı değişim göstermemektedir. Ailesi tarafından az ya da çok desteklenen öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.
- Öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı aile desteğine göre anlamlı değişim

göstermemektedir. Ailesi tarafından az ya da çok desteklenen öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.

- Öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı aile eğitim düzeyine göre anlamlı değişim göstermemektedir. Ailesi farklı eğitim düzeyinde olan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı aile eğitim düzeyine göre anlamlı değişim göstermemektedir. Ailesi farklı eğitim düzeyinde olan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. Yurt dışında AR - GE çalışmaları yapma düşüncesi olan ve olmayan öğrencileri yurt dışına çeken etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı yurt dışında ARGE çalışmaları yapma düşüncesine göre anlamlı değişim göstermemektedir. ($p>0,05$). Yurt dışında AR - GE çalışmaları yapma düşüncesi olan ve olmayan öğrencileri yurt dışına iten etkenlerin sayısı eşit bulunmuştur
- Bayan öğrencilerin 86'sı (%68,3) yurt dışında çalışmayı düşünmekte; 40'ı (%31,7) yurt dışında çalışmayı düşünmemektedir. Erkek öğrencilerin 69'u (%82,1) yurt dışında çalışmayı düşünmekte; 15'i (%17,9) yurt dışında çalışmayı düşünmemektedir. Öğrencileri yurt dışında çalışma düşüncesi, cinsiyete göre değişmektedir. Erkek öğrenciler, bayan öğrencilere göre daha fazla yurt dışında çalışmayı düşünmektedir.
- Bayan öğrencilerin 26'sı (%20,8) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte; 99'u (%79,2) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir. Erkek öğrencilerin 41'i (%48,8) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte; 43'ü (%51,2) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir. Öğrencileri yurt dışına yerleşme düşüncesi, cinsiyete göre değişmektedir. Erkek öğrenciler, bayan öğrencilere göre daha fazla yurt dışına yerleşmeyi düşünmektedir.

Bayan öğrencilerin, erkek öğrencilere göre yurt dışına yerleşme isteği ve düşüncesi daha azdır.

- Eğitimine yurt dışında devam etmek isteyen öğrencilerin yaş ortalama 20; eğitimine yurt dışında devam etmek istemeyen öğrencilerin yaş ortalama 21 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi, yaşa göre değişmektedir. Daha genç yaştaki öğrenciler eğitimine yurt dışında devam etmeyi düşünmekte; daha büyük yaştaki öğrenciler eğitimine yurt dışında devam etmeyi düşünmemektedir
- Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrencilerin 101'i (%60,5) yurt dışında yaşamayı düşünmekte; 66'sı (%39,5) yurt dışında yaşamayı düşünmemektedir. Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olmayan öğrencilerin 11'i (%25,6) yurt dışında yaşamayı düşünmekte; 32'si (%74,4) yurt dışında yaşamayı düşünmemektedir. Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışında yaşamayı düşünmektedir.
- Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrencilerin 59'u (%35,5) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte; 66'sı (%39,5) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir. Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olmayan öğrencilerin 8'i (%18,6) yurt dışına yerleşmeyi düşünmekte; 35'i (%81,4) yurt dışına yerleşmeyi düşünmemektedir. Eğitimine yurt dışında devam etme düşüncesi olan öğrenciler, yurt dışına yerleşmeyi düşünmektedir.

EK 8: ANKET FORMU

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DIŞ GÖÇ EĞİLİMİ

Kadir Has Üniversitesi, Finans ve Bankacılık ana bilim dalında yapılan bir doktora tezi kapsamında göç eğilimini araştıran bir anket çalışmasıdır.

AD-SOYAD:

YAŞ:

CİNSİYET:

BAYAN ERKEK

EĞİTİM:

ÜNİVERSİTE İSMİ:

1. Eğitiminize yurt dışında devam etmeyi düşünüyor musunuz?

- a. EVET
- b. HAYIR

2. Yurt dışında kaç sene kalmayı düşünürsünüz?

- a. 1 yıl ve üstü
- b. 5 yıl ve üstü
- c. 10 yıl ve üstü

3. Yurt dışında çalışmayı düşünür müsünüz?

- a. EVET
- b. HAYIR

4. Yurt dışında yaşamak istiyor musunuz?

- a. EVET
- b. HAYIR

5. Yurt dışında ne kadar süre kalmayı planlıyorsunuz?
- 6 ay
  - 1 yıl ve üstü
  - 5 yıl ve üstü
  - 10 yıl ve üstü
6. Yurt dışına yerleşmeyi düşünür müsünüz?
- EVET
  - HAYIR
7. Yurt dışında hangi mesleği yapmak istersiniz? (Tercihinizi yazınız.)
8. Hangi sebeplerden dolayı yurt dışına gitmeyi düşünürdünüz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)
- Eğitim
  - İş
  - Sosyal Yaşam
  - Sağlık
  - Zorunlu Göç
  - Kültürel
  - Ekonomik
  - Tatil amacıyla

9. Türkiye'ye geri dönme konusunda düşünceniz nedir?

- a. Mutlaka geri dönerim, somut dönme planlarım var.
- b. Mutlaka geri dönerim; ama somut bir planım yok.
- c. Herhalde geri dönerim.
- d. Geri döneceğimi sanmıyorum.
- e. Kesinlikle geri dönmeyeceğim.

10. Aileniz bu konuda sizi destekler mi?

- a. Destekler
- b. Biraz destekler.
- c. Çok destekler.

11. Ailenizin eğitim durumu nedir ?

- i. İlkokul
- ii. Orta Okul
- iii. Lise
- iv. Üniversite
- v. Yüksek Eğitim

12. Hangi ülkeyi tercih ederdingiz?(Birden fazla seçenek seçebilirsiniz.)

- a. Amerika
- b. Avrupa Birliği Ülkeleri
- c. Asya / Avrasya
- d. Afrika
- e. Uzak Doğu
- f. Avustralya
- g. İskandinav Ülkeleri

13. Yurt dışında AR-GE çalışmaları yapmak ister misiniz?

- a. EVET
- b. HAYIR

14. Yurt dışına sizi en çok çeken etkenler hangisidir?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- a. Maaş
- b. Yüksek hayat standardı
- c. Sosyal hayat
- d. Kültür
- e. Sağlık hizmetleri
- f. Meslekte yükselme olanaklarının çok olması
- g. Askerliği ertelemek
- h. Ekonomik istikrar
- i. Sistemli ve düzenli bir ortam
- j. Çocuklarımlın yurt dışında daha iyi eğitim görme olasılığı
- k. Büyük bilim ve yenilik merkezlerine yakınlık
- l. Diğer

15. Sizi yurt dışına iten etkenler nelerdir?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- a. Düşük Maaşlar
- b. Mesleğimde yükselme olanağının azlığı
- c. Ekonomik İstikrarsızlık
- d. Siyasi İstikrarsızlık
- e. Sağlık Hizmetleri
- f. Yolsuzluk
- g. Bürokratik engeller, kurumların iyi işlemeyişi
- h. Alanımda kendimi daha iyi seviyede geliştirme olanaklarının azlığı
- i. Alanımdaki büyük bilim merkezlerinden uzak bulunmak
- j. İş kurmak için gerekli maddi destek ve finansmanın bulunmaması
- k. Toplumsal, kültürel yaşamın doyurucu olmaması
- l. Sosyal güvenliğin yetersizliği
- m. Diğer